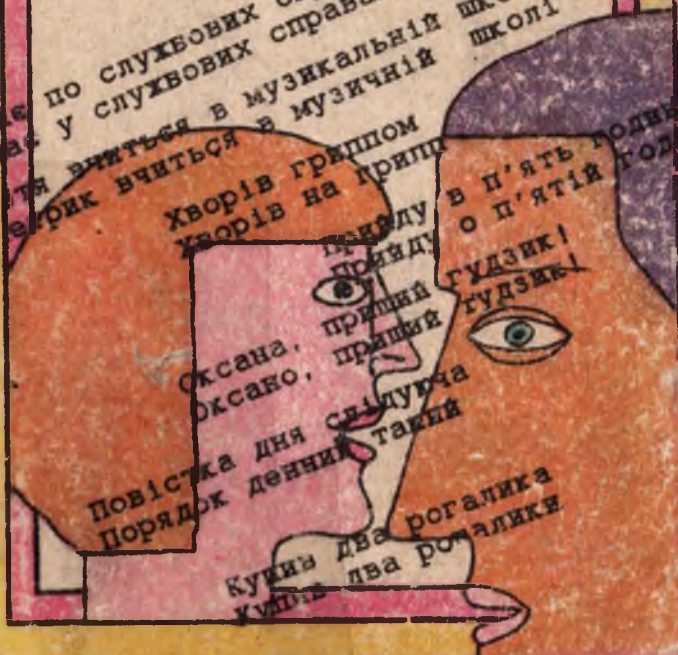

31 2 yr-7
A 42

ДІТМ- СІРЖИЖ

приймає по службових справах
 приймає у службових справах
 вчиться в музичній школі
 вчиться в музичній школі
 хворів гриппом
 хворів на грип
 приведу в п'ять років
 приведу о п'яти годинах
 Оксана, притий гудзик!
 Оксано, притий гудзик!
 Повістка дня свідуча
 Порядок денний такий
 Куниє два рогалика
 Куниє два рогалика

**ВЧИМОСЯ
ВВІЧЛИВО ПОВОДИТИСЬ
І ПРАВИЛЬНО ГОВОРИТИ**

**АНТИ-
СУРЖИЖ**

За загальною редакцією
Олександри Сербенської

Рекомендовано управлінням змісту
базової освіти
Міністерства освіти України

5-10
18-23

103-106
84

НБ ПНУС

581317

Львів
Видавництво "Світ"
1994

ББК 87.717
А72

Антисуржик. Вчимося звичливо поводитись і правильно говорити /За загальною редакцією Олександри Сербенської: Посібник. — Львів: Світ, 1994. — 152 с.

ISBN 5-7773-0147-9

Відродження України неможливе без духовного відродження нації. А духовний прогрес народу неможливий без глибокого пізнання та освоєння народної моралі, етикету, культури мовлення. Як чемно та шанобливо привітатись, спілкуватись, поводитись у суспільстві? Сподіваємось, що на ці питання, хоч якоюсь мірою, дасть відповідь цей посібник, покликаний сприяти усуненню деформації української літературної мови, яка на всіх рівнях — лексичному, фразеологічному, граматичному — повинна допомогти підвищити рівень мовленнєвої культури.

Для учнів середніх шкіл, а також якнайширшого кола читачів, які хочуть вдосконалити знання української мови.

Рецензенти:

П.В.Кириченко (Ін-т системних досліджень, Київ),
доц. *З.М.Терлак* (Львів. ун-т)

Редактор *Д. С. Карпін*

А 4602000000-022 56-94
225-94

ISBN 5-7773-0147-9

© Сербенська О.,
Редько Ю.,
Федик О.
Прикарпатський університет
ім. Василя Стефанива
БІБЛІОТЕКА
ІНВ. № 51314

ПЕРЕДМОВА

Усунути деформацію мови, очистити її від спотворень, повернути нашій мові справжню народну красу — це справа честі всіх нас, і старших, і молодших, це природний обов'язок кожного перед незалежною, вільною Україною. Адже і мовою нації визначається моральне здоров'я народу, його розвиненість, культурність. Все це також визначатиме образ і творчу спроможу України в сім'ї цивілізованих демократичних держав

Олесь Гончар

ШАНОВНІ ДРУЗІ!

Сотні невольничих літ, упродовж яких жорстоко знищували культуру українського народу, десятиліття панування тоталітарної системи, коли все робилося для того, щоб “злилися нації”, щоб витворилася універсальна мова, спричинили деформацію усіх сфер життя великого європейського народу.

Сотні бід тяглися за нами вслід,
щоб нашу честь, язик, ім'я затерти...—

з болем писав про трагічну історію народу Іван Франко. Три-вале фізичне та духовне насильство над усім, що стосувалося українців як нації, призвело до відчуження народу від власної культури; переривалися традиції, руйнувалися віками формовані норми.

Великої наруги зазнала мова, що є невіддільною ознакою нації, одним із найістотніших чинників її самовиявлення і світосприйняття, важливим показником її життєздатності й духовності. Українську мову офіційно забороняли /укази Петра Першого, Валуєвський циркуляр, Емський указ/, оголошували придуманою німцями, вважали діалектом російської чи польської мов, дивилися як на “хлопську”, признавали її тільки для “домашнього вжитку”. Її свідомо припинювали, не допускали у сферу науки, техніки, на фабрики, заводи, до армії, в спорт — до тих сфер, що важливі для функціонування та повноцінного життя національного організму. Тоталітарна система поглинала достоїнство людини, нації. Проводила не тільки геноцид. Заплановані були не лише голодомори,

фізичне знищення. Щодо української мови планово проводився лінгвоцид. Розхитувалися її мікросистеми, втрачалася її імунна система збереження стійкості норм. Мова втрачала природну якість, натомість утворювалася така її якість, яка мала б демонструвати “злиття” українців з рештою націй, перетворення їх у “советську” супернацію.

Витворився своєрідний різновид мови, який дістав згідну назву суржик*. На його означення поширилися сполучення “недорікуватий суржик”, “убогий суржик”. Безперечно, є свої закони розвитку контактуючих мов, у тому числі української та російської. І коли людина вводить у своє мовлення слова і словосполучки іншої мови, не руйнуючи граматичної основи, фонетичних особливостей української, оберігає її красу, користується її невичерпним лексичним і фразеологічним багатством, то такий процес природний і не викликає заперечень. Однак доволіно змшуючи слова української та російської мов, відмінюючи слова і сполучаючи їх за зразком російської, творячи фрази всупереч моделям рідної мови, її носій мимоволі стає “напівмовним”, приймає мовний покрuch. Ще Шевченко відкидував чуже, те, що пливе на поверхні російської літератури — “Матрьошу”, “Парашу, радість нашу”, яке майже підсвідомо приймає і робить “своїм” зрусифікований українець, застерігав від цього: “На москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А чиє краще, нехай судять люди”. Не приймав “перековерзаних” слів високоосвічений Панько Куліш, про загрозу від мовного суржика говорили Антоненко-Давидович, Максим Рильський, Василь Сухомлинський та багато інших видатних діячів нашої культури.

Сьогодні слово “суржик” почали вживати і в ширшому розумінні — як назву zdegradovanого, убогого духовного світу людини, її відірваності від рідного, як назву для мішанини залишків давнього, батьківського, з тим чужим, що нівелює особистість, національно-мовну свідомість.

Мішаниною двох мов — української та російської — говорити частина людності України, хоч загально визнано, що користуватися сумішшю з двох мов — це одне з найтривожніших явищ загальнопедагогічного характеру. Скалічена мова отупляє людину, зводить її мислення до примітива. Адже мова виражає не тільки думку. Слово стимулює свідомість,

* Слово “суржик” давно відоме в Україні, насамперед у млинарстві. Суржи́ком називали мішанину зерна — жита, пшениці, ячменю, вівса, а також муку з такого зерна; це були не першосортне зерно та низького сорту мука.

підпорядковує її собі, формує. Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо паразитує на мові, що формувалася упродовж віків, загрожує змінити мову, яку прийняв Тарас Шевченко, показавши світові її красу й силу, плекали Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, записуючи її “нестертий слід ... самостійно між культурні мови”. Фонетична розкіш, лексична та фразеологічна багатство, синтаксична гнучкість, величезні словотворчі можливості дістали загальне визнання 1934 р. у Парижі на всесвітньому конкурсі краси мов, де українська зайняла третє місце (на першому — французька, на другому — перська).

Мова — неоціненний скарб народу, найповніший літопис його духовного життя. У її глибинах — філософський розум, витончений естетичний смак, багато справді поетичного чуття, сліди праці дуже зосередженої думки, сила надзвичайної чутливості до найтонших переливів у явищах природи, багато найсуворішої логіки, високих духовних злетів. Виховувати в собі повагу до мови, якою розмовляєш, — це, передусім, шанувати себе, виявляти повагу до народу, його історії, культури. Це — дисциплінувати мислення і волю, тренувати пам'ять.

Розвиток мови особистості — складний процес. Високої мовної довершеності досягає, як правило, та людина, яка багато працює над оволодінням мовою, прагне правильно говорити, виявляти у мовленні — усному та писемному — свою індивідуальність, усвідомлюючи, що “Я є мова”. То як маємо трактувати наш суржик? Не як нашу вину, а як нашу органічну слабкість, хворобу, яку треба лікувати. Нашою виною, моральною хобою є хіба загальне лінівство, крутість та лизунство (І.Франко) і, як неодноразово підкреслював Іван Огієнко, небажання пильно й ненастанно вчитися рідної мови, невизнання того, що існує складна наука рідної мови. Нашою національною хобою й далі залишається той глибоко шкідливий стан, коли найавторитетнішим джерелом знання літературної мови стає: “Бо в нас так говорять!” чи “А мені так подобається”. Нашою державною політикою ще не стало (як це є, наприклад, у наших сусідів) гасло “Все зробимо, щоб українське слово було прекрасним і мудрим”.

Але це прийде. Будемо вчитися рідної мови, пильно й ненастанно “полоти бур'ян”. Цьому, надіємось, допоможе цей посібник, допоможе насамперед задуматися над долею рідної мови, серцем і розумом сприйняти пересторогу, яку ще кілька років тому сконденсовано виклав Юрій Шелєв: “Чи багато з тих, хто активно оперує мовою, усвідомлює, що мова перебуває сьогодні на критичному роздоріжжі не лише в тому — бути їй чи не бути, а й у виборі своєї майбутньої структури і

що кожний з нас, виробляючи ті чи інші слова й форми, голосує за те, якою вона буде структурно ...

Ми, звичайно, не уявляємо собі, наскільки кожний з нас відповідальний за те, якою буде мова майбутнього, хай у безконечно малій дозі”.

Ми переконані: більшість українців хочуть правильно говорити, не калічити рідної мови, але часто не знають, де можна перевірити себе та й часу не завжди вистачає на те, щоб опрацьовувати довідкову літературу, перегортати словники, читати статті. Автори посібника, прагнучи допомогти позбутися елементів чужинецького, запрошують поміркувати разом над значенням слова, поговорити про те, чому певне слово чи його форма неправильні, фраза неприродна, пропонують ознайомитися з традиціями українського товариського життя, хочуть показати хоч частину багатства мовленнєвого етикету, яке упродовж віків виробив народ. Хоч свідомі того, що не на кожне “чому?” у посібнику є готова відповідь. Розуміємо, що кожна рекомендація — це велика відповідальність насамперед перед мовою. Адже мова — це “жива рослина”, “живий організм”, у якому постійно відбуваються складні процеси: одні з них можуть стимулювати життя мови, інші, навпаки, гальмувати. Усе це фахівці, яких у нас, на жаль, не так багато (у Японії, наприклад, працює понад сто інститутів мови, у багатьох країнах функціонують спеціальні державні комітети, які виробляють стратегію і тактику щодо найрізноманітніших питань життя і розвитку національних мов), повинні уважно вивчати і відповідно прогнозувати. “Антисуржик” має допомогти українцям зрозуміти закони автономного існування двох мов — української та російської, навчити контролю і самоконтролю у вживанні слів, особливо словосполучень, у яких виявляється специфіка національної мови. І найголовніше — виходити з тези: **у к р а ї н с ь к а м о в а м а є б у т и м о в о ю д е р ж а в н о ю**, іншого шляху в народі, який себе поважає, нема.

Ідея створення “Антисуржика” виникла кілька років тому. Її всіляко підтримував блаженної пам’яті професор Юліян Редько, який подав статтю про товариський етикет, підготував частину матеріалів до Словника ненормативних слів та словосполучень, разом з Олександром Сербенською написав Коментарі. Матеріал до посібника впродовж тривалого часу збирали викладачі кафедри мови засобів масової інформації факультету журналістики Львівського університету. Значну частину його подала доцент Ольга Федик. Картотеку мовно-стилістичних помилок поповнювали доценти кафедри Анатолій Капелюшний, Антоніна Токарська, викладачі Надія Лобур, Людмила Петрук, Ірина Стецула, автор цих рядків. До

гурту приєднувалися працівники інших кафедр, наукових інститутів — доценти Марія Білоус, Надія Зелінська, Ніна Станкевич, співробітник Інституту українознавства АН України Ганна Войтів, редактор Мирослава Прихода, а також студенти, учні — Іван Бєсяда, Мар’ян Житарюк, Софія Рибак та ін. Джерелом стало побутове мовлення різних соціальних верств із різних регіонів України, виступи на телебаченні, по радіо. “Суржикові” тексти з лікарської сфери зібрав, упорядкував і ласкаво подав до посібника доктор медичних наук, професор Ярослав Ганіткевич. Сподіваємося, що фахівці інших сфер науки, техніки, виробництва зацікавляться культурою професійного мовлення і ми зможемо в наступних виданнях розширити відповідні частини.

Упорядники щиро вдячні доцентів кафедри української мови Зеновію Терлакові за цінні зауваження і наданий матеріал.

Комп’ютерний набір здійснила Оксана Сербенська. Із структурою посібника легко ознайомитися, переглядаючи його і читаючи зміст. Упорядники керувалися такими загальними засадами:

а) дати матеріал, який допоможе читачам позбутися деформації не тільки в мові. Адже звертаючись навіть до чужої особи, українці завжди вміли підібрати відповідні формули ввічливості, своєю поведінкою, мімікою, жестом засвідчували вроджену інтелігентність, високу культуру;

б) якнайширше охопити побутове мовлення, бо це та сфера, де пульсує саме життя мови. Психологи вважають, що від того, наскільки у розмовному мовленні позбуватимемося суржикових елементів, залежатиме й доля національної мови;

в) максимально відтворити мовленнєві ситуації, у яких можливі помилки. Цим зумовлено й спосіб систематизації матеріалу: мовленнєві комунікативні формули групуємо відповідно до функціональних сфер, хоч, зрозуміло, між ними не може бути якихось абсолютних меж;

г) рекомендувати до вживання слова та вислови, що закріпилися у літературній мові і визнані нормативними. Однак упродовж останніх десятиліть у багатьох сферах української мовою або не спілкувалися зовсім (наприклад, в армії), або вона брутально витіснялася (у державних установах, на фабриках, заводах). Сьогодні активізується робота над упорядкуванням української наукової термінології, виробничо-професійної лексики. Йде активний пошук природних, відповідних духові мови одиниць, відтворюється мовна пам’ять. У живому мовленні проходить апробацію багато таких слів, словосполучень, речень. Деякі з них ми ввели у цей

посібник, зокрема у розділі “Армія, спорт”, “Лікувальні заклади”;

д) допомогти засвоїти нормативні слова, форми, вислови, позбутися деформацій у звуковому вияві слова. Цьому має сприяти вироблена і перевірена на практиці методика.

У посібнику використовуємо метод “антидиктанту”, який застосовується у світовій методиці і є правилом народної дидактики, що сконденсовано відтворено у фразеологізмі “На помилках вчаться”.

1. Частина неправильних висловлювань індексовано, що допоможе скоріше знайти пояснення багатьох помилок. Цифри від 01 до 91 і літера К — це відсилання до Коментарів. Біля деяких фраз, що подані у графі “неправильно”, можливі два індекси. Отже, пояснення треба шукати у різних місцях.

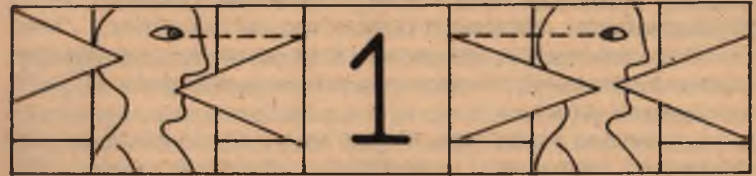
2. У Коментарях автори прагнули доступно для учнів та широкого загалу викласти основи, на яких ґрунтується відповідне правило, що регулює і визначає мовностилістичну норму. Зі зрозумілих причин у посібнику нема вичерпної інформації про аналізовані слова чи групи слів, про певну граматичну форму. Для цього є чимало підручників.

3. До посібника, що охоплює широке коло питань культури мови, уперше в Україні в лабораторії комп’ютеризації навчального процесу Львівського університету (керівник — Іван Кульчицький) підготовлено комп’ютерний тренажер. Він дає змогу на ПЕОМ зразка IBM проконтролювати знання, закріпити вміння і навички нормативного мовлення.

Отже, якщо Ви знайдете у цій книжечці щось для себе потрібне й цікаве, коли сіли за комп’ютер і почали “виловлювати” свої помилки, то будемо раді, що наша кількарічна праця прислужилася спільній справі.

Олександра Сербенська

ДЕЩО ПРО ЕТИКЕТ

1. ЯК ПОВОДИТИ СЕБЕ У ТОВАРИСТВІ

Людина — це суспільне ество, що не може жити поза громадою. Впродовж століть творилися норми поведінки людини в товаристві з іншими людьми. Ці норми не завжди були однакові. Вони змінювалися незалежно від суспільного ладу і поділу населення на стани. Різними були товариські звичаї в аристократії, міщан, селян, робітників, у духовенства, інтелігенції, військових... Неоднаково поводитись молоді люди і дорослі, неоднаковими були національні традиції, на які ці норми поведінки спиралися. У представників вищого стану, аристократії виробилися тверді правила поведінки, незнання або порушення яких вважалося за брак виховання, простацтво.

Встановлені від віків норми поведінки одного стану не раз вважались невідповідними, грубими, простацькими в іншому суспільному стані чи класі.

Зібрання більшої кількості людей буває чимось спричинене. Це особиста або родинна подія (іменини, весілля, ювілей) чи громадська (свято, відзначення якоїсь історичної події тощо). Звичайно учасниками зборів бувають люди, які добре знають одне одного. Незнайомий, що вперше потрапляє у товариство, мусить насамперед представитись. Усі повинні дізнатись, хто він. Його найчастіше впроваджує в товариство та відреконує господар дому або людина, яка добре знає товариство. За відсутністю такої особи незнайомий відреконується: — Дозвольте, шановне панство, відреконуватися. Я (називає повністю своє ім'я та прізвище, а також

свій стан або заняття, наприклад — “новий тутешній учитель”, “студент 3-го курсу медицини”).

Господар дому, відрекомендовуючи нового гостя, може сказати: “Шановне панство (дорогі друзі), вітаємо сьогодні в нашому товаристві пана Миколу Іванишина, лікаря з Івано-Франківська”.

Той, хто прибув, кланяється всім разом, а якщо зібраних усього кілька осіб, — вітається з кожним окремо за руку, починаючи від жінок, а потім з чоловіками, спочатку зі старшими, а потім і з молодими. Жінка (дівчина) перша подає руку чоловікові, старший — молодшому і ніколи — навпаки (генерал четареві, а не четар генералові).

Старшим жінкам годиться поцілувати подану руку, виявляючи цим свою пошану. Молодим дівчатам рук не цілують, — це деякою мірою їх пристарює. Цілування й обійми між близькими друзями у зібраному більшому товаристві ліпше облишити.

Відрекомендовування, про яке йшлося, за час існування СРСР серед молоді майже зовсім вийшло з ужитку. Молоді люди називали тільки своє (і то зменшене) ім'я — Коля, Соня — і цього їм вистачало, щоб говорити одне одному “ти” чи навіть подружити або заручитись. Траплялося, що в ЗАГС-і дівчина не знала прізвища того, з ким прийшла “розписуватись”. Це свідчить тільки про те, як легкодушно ставилась молодь до подружжя, що призводило так часто до розлучення.

...Перед входом до кімнати треба обов'язково зняти верхній одяг і повісити разом з головним убором та парасолькою або кийком (паличкою) на вішаку (жінкам скидати капелюх не обов'язково). За радянських часів поширився звичай скидати взуття, щоб не забруднити долівки. Це, на мою думку, азіатський звичай, краще його не дотримуватись, а перед входом добре своє взуття повитирати. Ніхто не входить до кімнати й не вітається, маючи капелюх чи шапку на голові. До війни (1939) жоден мужчина чи й молодий хлопець не виходив із хати без капелюха чи шапки. Сьогодні більшість людей ходить з відкритими головами, хіба лише старі панове прикривають голови за старою звичкою капелюхом.

Тут, може, доцільно сказати кілька слів про одяг узагалі.

На те, як одягатися чоловікові чи жінці, немає усталених правил. Одягається сьогодні кожен як може, як йому дозволяє матеріальний стан. Одяг може бути й дуже скромний, але не брудний і порваний. Він не повинен суперечити загальноприйнятим вимогам пристойності. Все інше вирішує мода. Залежно від неї спідничка може бути коротша чи довша, штани вузькі чи широкі тощо. Мода на одяг і зачіски змінюється дуже

швидко, їй більше підкоряються жінки. Чоловіки дрібницям моди менше приділяють уваги.

Інша річ, коли збираємось на великий банкет чи до театру.

Від жінок банкет вимагає розкішної сукні, від чоловіків — фрака чи смокінга, білої сорочки з краваткою або “метеликом”. Сьогодні ці вимоги значно скромніші, проте, йдучи до театру чи на концерт, треба одягатись дбайливіше і гарніше, ніж щоденно. Ніхто сьогодні не носить білих сорочок із випрасуванням передком і манжетами, тільки іноді зав'язуємо краватку. Замість сюртука чи “маринарки” часто одягаємо светр. Це значно практичніше й вигідніше, але мусить відповідати вимогам естетики і пристойності. Неприємно вражають яскраві або контрастні кольори. Погане враження справляють великі літери або й цілі іншомовні слова на спині чи на грудях молодих спортсменів. Вражає все те, що називаємо екстравагантністю, бо воно таки відгонить простацтвом, відсутністю доброго смаку, навіть коли й привезене з-за океану.

Візитний одяг зобов'язує нас і тоді, коли приходимо на запрошення до родичів чи знайомих.

За столом. Навіть у святому Євангелії знаходимо важливу пораду про те, як поводити себе за столом на бенкеті. Сам Ісус повчає: “Коли будеш запрошений на весілля, не сідай на перше місце, бо якщо прийде хтось достойніший, господар попросить тебе сісти нижче. Краще сядь далі, а тоді господар попросить: “Сядь вище, будь ласка”, і це буде честь для тебе”.

У давнину звертали увагу на місце, де хто повинен сидіти. Постійні гості вже знали свої місця і тільки туди сідали, а новому гостеві господар або господиня вказували, де сісти. У наш час майже зовсім не має значення, де хто сидить, проте якимось усі відчують, де повинні сидіти найшановніші чи найстарші за віком або суспільним становищем особи. Господарі їх саме туди запрошують сісти, а вже молодші самі сідають будь-де. Маючи змогу вибрати місце, стараємось сісти поруч милої нам особи, гостя, розмова з яким буде цікава. Господарі повинні дбати, щоб не посадити поруч двох ворогів (краще, щоб таких взагалі не було у гостині!), між якими може виникнути неприємна суперечка або пануватиме прикра мовчанка. Старшим краще згуртуватися в одному кінці стола, молодим — в іншому. Водночас треба старатися, щоб за змістом між розмовами на обох кінцях стола не було надто великої різниці. Розмова має бути загальною. Поважна розмова батьків повинна цікавити і молодших. Погано, коли молоді учасники бенкету не звертають уваги не тільки на старших, а й на тих, хто

сидить поруч, і говорять-кричать усі разом. Здалеку може здаватися, що це дуже веселе товариство, але насправді ніхто й не чує, що говорить сусід. Загальний шум і регіт молоді перешкоджає старшій компанії. Чи не краще було б, якби й батьки взяли участь у загальній розмові?

На столі перед кожним гостем стоїть одна або дві тарілки (залежно від того, чи буде більше страв), а також різне “скло” для напоїв. Середину стола займають полумиски та миски (салатниці) з м'ясом та різними додатками (салатами, огірочками, грибками, помідорами, гірчицею тощо), що їх кожен сам собі за смаком набирає. Гарячу печеню або котлети з гарніром господиня сама (або хтось за її дорученням) подає кожному гостеві з полумиска з л і в о г о боку, бо тільки тоді він може легко набирати правою рукою. Зате вино наливають з п р а в о г о боку.

З полумисків, що стоять на столі, кожен бере стільки, скільки має намір з'їсти, і саме те, що йому подобається. Не треба набирати дуже багато, бо господиня, певно, проситиме брати ще. Але й не залишайте недоїдженого на тарілці. Дехто помилково думає, що “не випадає” з'їдати все, щоб не вважали його ласуном, ненажерою чи таким, котрий вдома не має що їсти... Залишати нічого не треба, господиня матиме більше клопоту з миттям посуду!

Перед кожним гостем кладуть ніж, виделку й ложечку. Найбільше користуємось виделкою, а ножом тільки тоді, коли треба щось розрізати. У такому випадку беремо виделку в ліву руку, нею підтримуємо страву, а ножом, що в правій руці, ріжемо. Відрізаний шматочок підносимо до рота в и д е л к о у. Ніколи не кладемо страви в рот із ножа! Рибу не ріжемо ножом, а їмо за допомогою двох виделок.

Сидимо за столом прямо, не згорбившись. Пам'ятаймо: ніколи не можна класти ліктів на стіл!

Витираємо губи серветкою, що лежить біля нашої тарілки.

На середині стола стоять пляшки з алкогольними напоями та водами. Маленьку чарочку горілки можемо випити на запрошення господаря перед їжею, “для апетиту”, а потім уже кожен наливає собі вина, горілки чи коньяку. Та хай ніхто не п'є багато!

Банкет, улаштований з приводу весілля, іменин, дня народження чи ювілею, вимагає тостів, які виголошуємо з келихом вина, бажаючи щастя молодій парі або “многих літ” іменинникові. Покиньте московську звичку вигукувати “гірко” чи “горько”, від цих пияцьких вигуків нашим молодим анітрохи не стає солодко.

На закінчення банкету подають солодке та фрукти. Не вадить тут похвалити господиню за її особливо смачний торт чи тістечка, або й промовити тост за її здоров'я.

Добре, якщо гості “переплітають” банкет співами або й декламаціями гарних художніх творів. Але якщо вже товариство надмірно випило, краще не співати, бо це вже не буде спів, а дикий рев, що свідчить про низький рівень культури.

Під час банкету ніхто не курить! Якщо хтось дуже хоче курити, повинен вийти на вулицю або в коридор.

... Про що вести загальну розмову? Треба вибирати теми, які цікавлять більшість запрошених гостей. Старші, напевно, цікавляться питаннями політики, новинами науки, літератури. Серед молодих є ентузіасти мистецтва, театру, кіно... Можна обговорювати нові літературні твори, останній концерт відомого співака, урочистий вечір, у якому брав участь хтось із присутніх... Гірше, якщо немає ніяких спільних зацікавлень. Коли вже говорять про погоду, товариський вечір стає нудним. Коли йдете на вечір, подумайте, хто там буде і про що можна буде поговорити. Для розваги пригадайте й дотепні анекдоти, але не вульгарні!

Молодь між собою, з батьками й учителями. Колись на юнаків і дівчат казали “кавалери й панни, або панночки”. Так було до першої світової війни. “Академіки” (студенти, що закінчували вже студії і мали надію отримати добру посаду) шукали відповідної кандидатки на дружину, найкраще такої, що матиме відповідний “посаг” (придане) на початок власного господарства. Це вже були “кавалери”. У такій ролі вони з'являлися у сім'ях, де були молоді (або й старші) панни.

А дівчата переважно не мали доступу до вищої освіти. Вони хіба зрідка могли розраховувати на якусь мізерну посаду і чекали, що трапиться хтось, хто схоче їх узяти й матиме змогу забезпечити життя сім'ї. Не мали популярності хлопці, яким ще далеко було до “власного хліба”. Вони могли безнадійно закохатися, але, знаючи, що їм ще не можна думати про одруження, навіть не пробували закручувати дівчині голову, щоб не пошкодити її репутації. Не вживалося тоді звертання “ти”, а лише “пане Славку”, “панно Галю”... На “ти” могли звертатися тільки до родичів, двоюрідних чи троюрідних братів, сестер.

А чи змінились форми звертання дітей до батьків? Так. Ще за мого дитинства батько, мати, дідусь, бабуся, тітка, стрийко, вуйко були “вони”. “Тато поїхали до міста. Вони вернуться аж завтра”, “Тату, купіть мені буквар!” або “Прошу мені купи-

ти". Тепер значно простіше: "Тату, купи мені!" На жаль, чуємо інколи й таке: "Ти, мамо, дурна!" Сказати "Ви мамо, дурні" було б колись значно трудніше. Можемо припустити, що настало більше зближення між мамою й дочкою, але чи не руйнує воно поваги до мами? Тато й мама — це для дитини був колись найвищий авторитет і найвища влада. "Множина шани" служила, власне, вираженням тієї поваги.

Декому здається, що звертання до тата чи мами на "ти" краще виражає любов дитини, її сердечну близькість, якої начебто не було в минулому. Може, але я не думаю, що діти з передвоєнних років менше любили свою маму, ніж її сучасні правнуки.

Давні форми множини зрідка збереглися в українських селах. Ще на початку століття вони були загальнозживані. Справжня любов чи пошана, якщо вона є, не залежить від форми її словесного вираження.

Основою взаємин між дітьми й батьками повинна бути четверта Божа Заповідь: "Шануй свого батька і матір свою, щоб було тобі добре та щоб довго прожив ти на землі!"

З пошаною еднається любов. Тільки того можемо любити, кого поважаємо. Чи завжди усвідомлюємо, що ми завдячуємо своїм батькам, за що повинні їх поважати й любити? Знаємо, що завдяки їм ми з'явилися на світ, що в тяжких болях породила нас мати... А вже цього можемо не знати, як тяжко працювали наші батьки, щоб нас добре виховати, дати освіту, навчити любити працю і все те, що зробило нас людьми. Чи знаємо добре життєвий шлях наших батьків?

Вивчіть його і побачите, який він був тернистий, скільки турбот і горя зазнали вони саме через вас. Скільки гірких, пекучих сліз вилила ваша мати під час небезпек у житті свого сина чи доні... Всього ви не знаєте і, може, ніколи не будете знати, але проаналізуйте своє власне життя — і багато зрозумієте. Пізнайте всі повороти життя ваших батьків, і ви краще зрозумієте їх, а тоді дійдете правильного висновку про те, як вам ставитися до своїх старих родичів. Може, вони ще сьогодні не дуже старі, може, ще працюють і допомагають вам... Може, собі в дечому відмовляють, аби тільки задовольнити ваші потреби або й забаганки. Чи ви готові їм за це подякувати? Надійде час, коли вони вже не зможуть вам допомагати. Старіючи, вони поступово, непомітно втрачати-муть сили (а подумайте, скільки цих сил вони віддали вам), хворітимуть, стануть, може, зовсім немічними та потребуватимуть постійного догляду за собою...

От тоді прийде на вас черга віддати їм як не все, то хоч частину з того, що ви одержали від них. Віддати з усмішкою,

з ласкавим словом, щоб той розбитий паралічем старий батько чи мати і не подумали, що стали для вас прикрим тягарем... Намагайтеся підняти настрій, збудити надію на одужання. Пам'ятайте, що для вашого батька чи неньки немає нічого ціннішого на світі, ніж бачити біля себе рідну дитину, ту дитину, яка стала вже дорослою, може, відомим ученим, заслуженим членом суспільства, батьком чи матір'ю. Як тяжко їм умирати, коли з тих чи інших причин ніхто не прибув, щоб востаннє з ними попрощатись...

А проте, є люди, що віддають немічного батька-матір у притулок для старих. "Помешкання в нас тісне та ще й скільки мороки з ними! Там буде їм краще! Там є кому біля них ходити!"

Може, вони й правду кажуть. Може, в притулку для старих їм буде ліпше, ніж із дітьми, яким заважають, які з дня на день чекають їхньої смерті.

А чи не подумают вони, що самі стануть старими й немічними, а тоді діти їх теж, ймовірно, відправлять на смітник, до притулку, де ними "опікуватимуться" чужі, байдужі, може, й безсердечні люди...

Поряд із батьками на велику пошану заслуговують наші вчителі й виховники. Серед них — і ті з дитячого садочка, і ті в першого класу, котрі відкрили перед нами світ букви і слова, і вчителі середньої школи, і професори вищого навчального закладу. Хіба вони не дали нам нічого, крім знання "предметів" шкільної або вузівської програми? Подумаймо, чи не було між ними таких, які поставили нас на ноги, відповідно скерували наше життя, зробили з нас саме таку, а не іншу людину. Декому з них ми завдячуємо більше, ніж рідному батькові.

Таким людям повинні належати ті почуття, якими огортаємо батьків, така сама пошана й любов.

Заголовок моєї статті "Як поводити себе в товаристві", але ж ви бачите, що я вийшов далеко поза те товариство, що збирається за святковим столом. Людина постійно живе "в товаристві", в товаристві з іншими людьми, і повинна усвідомити правила поведінки з ними. Пам'ятаймо про гідність свою й інших людей, і віддаймо кожному те, що кому належить.

Пишемо листи. Листуємось, тобто розмовляємо за допомогою листів з особами, які перебувають чи то в іншій країні, чи в іншому місті, чи, може, тільки на іншій вулиці. Листи за змістом бувають різні: ділові, товариські, любовні, листи-відповіді, листи-вітання, листи-співчуття... Форма кожного листа, без уваги на те, до кого пишемо,

мусить бути культурна, засвідчувати нашу особисту культуру і пошану до адресата. Перша вимога — це папір. Не можна писати на будь-якому видертому з зошита, а ще, може, й брудному, поміятому шматку паперу. Найкраще користуватися спеціальним “листовим” папером, а якщо такого нема, складаємо вдвоє аркуш звичайного канцелярського паперу. Справа вгорі не забуваймо написати дату. Це може мати важливе значення. Писати треба, як правило, чорнилом, ручкою, а олівцем тільки тоді, коли нема чорнила, наприклад, на екскурсії в горах тощо. Писати потрібно якщо не “каліграфічно”, то хоча б старанно і дуже чітко та грамотно, пам’ятаючи про норми українського правопису. Неграмотно написане слово може іноді серйозно вплинути на вашу долю. Починаємо писати не зразу вгорі, а 2-3 см нижче, залишаючи зліва теж відступ (абзац) на 1-2 см. Кожен лист починається звертанням до адресата, в якому висловлюється наше ставлення до нього (неї), наша пошана, любов, прихильність, службова залежність... Починати можемо так:

Вельмишановний пане Професоре! Високопреподобний Отче Докторе! Шановна Управо! Шановна Редакціє! Дорогий Друже Миколо! Дорогі мої Батьки! Мамо-голубко! Дорога моя Оксано! Незабутній Друже! Люба моя Сестричко!

Далі йде короткий (одне-два речення) вступ, в якому повідомляємо, що спонукало нас написати, наприклад: “Щиро дякую за листа, якого я сьогодні від Вас одержав”. Пам’ятайте, що в листах треба писати з великої літери всі особові й присвійні займенники, що стосуються особи адресата, отже, слова Ти, Ви, Тебе, Тобі, Вам, Вас, Твій, Ваш, з Вами тощо, а також іменники, що є назвами найближчої родини адресата: “Ваша Мама”, “Як здоров’я Твоєї Дружини?”... “Прошу вибачити, що довго не писав до Вас, але мав чимало клопотів у зв’язку з захистом дисертації”, “Давно вже не одержую жодної вістки від Тебе, тому вирішив сам написати”.

Цей чи подібний вступ відкриває вже дорогу до основного змісту. У товариських листах запитуюмо найперше про справи адресата, цікавимося його здоров’ям, здоров’ям найближчих, його працею й успіхами, а тоді вже повідомляємо і про себе, але без самохвальби. Негарне враження справляє лист, у якому в кожному реченні є слово “я” у різних відмінках, так наче нема й на світі нічого цікавішого від того “я”! Пишіть про те, що цікаве для адресата, а не для вас!

Листи до старших осіб, батьків, учителів, різних достойних і заслужених осіб мусять бути сповнені глибокою пошаною до них. Не допускаємо ніякої “фамільярності”. Пишемо з

глибокою повагою, висловлюємо вдячність за все, що від них одержали, свою любов, але без тіні підлабузництва.

Ділові листи — це листи переважно до установ, редакцій, дирекцій або їх керівників про справу, яка безпосередньо вас стосується. Вони мусять бути якнайкоротші і водночас якнайзрозуміліші, щоб адресат, який не має багато часу на читання листів, відразу правильно зрозумів, про що йдеться.

Любовні листи вимагають особливої уваги до слова. Це листи, від яких може залежати наше або адресата (адресатки) життя. Ми висловлюємо в них найглибші почуття, але треба подумати, щоб нас добре зрозуміли і відповіли таким самим почуттям. Крім цього, пам’ятаймо: наш лист може потрапити в чужі руки, отже, чи не завдасть він шкоди тій людині, до якої він адресований.

В усіх листах, що їх пишемо чи до батьків, чи до друга, дівчини, не можна вживати жодних простацьких висловів. Вони засвідчують низький рівень культури.

На кожен одержаний нами лист треба негайно (не пізніше як до двох тижнів) відповісти.

Юліан Редько

2. “ЗАГОВОРИ, ЩОБ Я ТЕБЕ ПОБАЧИВ”

Ми поранені люди, ми дуже поранені люди.

Ліна Костенко

Чи вміємо ми спілкуватися? Чи ставимо собі за мету досягти успіху в певній справі за допомогою доречно сказаного, вміло використаного ввічливого виразу? Чи завжди усвідомлюємо силу свого слова? Адже ще видатний український філософ Григорій Сковорода писав: “Легкий повітряний шум спричиняє випущене слово, але воно часто або смертельно раниць, або радість викликає і збуджує душу”. Чи остерігаємось завдати необережним словом душевної, нерідко смертельної рани співрозмовникові? Спостереження засвідчують: не всі і не завжди. Вже давно стали хрестоматійними приклади невмілого, часто брутального спілкування між продавцями і покупцями у магазинах, між пасажирами у транспорті, у сфері обслуговування, чергах... Живучи в постійному дефіциті добра, милосердя, любові, в надмірі зневажання гідності, честі,

знецінення й розтоптування моральних чеснот, ми непомітно для себе спростили, вихолостили, збіднили етикет спілкування.

Слово етикет французького походження. У сучасному вживанні воно розширило значення: від “зведення норм поведінки, порядок дій і правила чемності при дворах монархів, титулованих осіб (придворний етикет), а також у дипломатичних колах” до “установлені норми поведінки і правила ввічливості в якому-небудь товаристві”.

Етикет українського народу, в тому числі й мовленнєвий, вироблявся, витончувався впродовж тисячоліть. Окремі вислови етноетикету сягають ще дохристиянського періоду і пов'язані з язичеською обрядністю, звичаями, уявленнями слов'ян. Наприклад, жінка, перепошуючи за вимовлене в хаті недобре слово, говорила: “шануючи сонечко святе, і піч, і стіл”, а чоловік, утримуючись від лайки, промовляв: “сказав би, та піч у хаті”. Це пов'язано з давніми слов'янськими культами сонця, печі, стола. Замінивши відкрите вогнище, якому в давнину поклонялися як опікунові дому, очищуючій та живильній силі, піч стала уособленням сімейного добробуту й охоронцем родинних таємниць. Вірили: якщо шанувати піч, вона дасть силу, достаток, здоров'я. Ось чому остерігалися “осквернити” піч непристойним словом, негідним учинком. Стіл, за свідченням етнографів, був символом єдності та згуртування, тому і застілля було знаком довір'я, доброзичливості. Стіл застиляли вишиваним обрусом, на стіл клали “хліб святий”. Як і про піч, про стіл належало говорити з повагою. Безумовно, у зв'язку з різними причинами культурного, політичного, економічного характеру вироблення мовленнєвого етикету українського народу не могло не зазнавати інокультурних впливів.

Сьогодні ми повинні вирозуміло ставитися до перейнятого з чужих культурних традицій, визначити передусім, чи не витіснило, не зруйнувало запозичення питоме, чи не суперечило воно нашій культурній традиції, чи відповідає нашим духовним засадам, народній моралі.

В основі спілкування українського народу лежать такі загальнолюдські морально-етичні цінності, як доброзичливість, любов, лагідність, привітність, шаноба, гречність. Цими чеснотами віддавна славився український народ. На це звертали відразу ж увагу дипломати і мандрівники, котрі бували в нашій країні. Так, датський посол Юлій Юст, що в 1709-1712 рр. відвідував Росію, а 1711 р. їхав через Україну, писав у спогадах: “Місцеві мешканці (Королевця), як і взагалі все населення Козацької України, відзначаються великою

ввічливістю і охайністю, вдягаються чисто й чисто утримують доми”, а Джозеф Маршаль про Україну 1769-1770 рр. згадував: “Сучасне українське покоління — це моральний і добре вихований нарід”. Жан Бенуа Шерер, французький аташе у Петербурзі, 1788 р. писав: “Українці — це рослі, сильні люди, привітні і гостинні”. “Вельми інтелігентними” називав наших предків знаменитий географ датчанин Мальт Брун. Особливо відзначали чужоземці вишуканість українських жінок: “Найбільше ласкавості в словах і жестах знайдеш на Русі (так звалася тоді Україна. — М.Б.), спеціально у жінок, до чого спричиняється також русинська мова, вимова котрої не така тверда, як польська”, — писав у своєму щоденнику голландець У. Вердум, подорожуючи Польшею й Україною у 1670-1672 рр.

Вислови мовленнєвого етикету (привітання, прощання, звертання, подяки, прохання, відмови, поздоровлення, вибачення, побажання, запрошення, похвали тощо) покликані репрезентувати насамперед увічливість співбесідників. Чому саме увічливість? Звернемось до походження цього слова, його первісного значення. Пов'язується воно з формою у вічі: тобто ввічливий — “той, хто дивиться у вічі”. Як це розуміти? Первинною функцією багатьох етикетних знаків виступала демонстрація миролюбності, відсутності ворожості, агресивності. Це повинен був засвідчити насамперед погляд людини, адже недаремно в народі кажуть, що очі — дзеркало душі. Отже, спілкуючись (вітаючись, прохаючи що небудь, дякуючи, запрошуючи тощо), співбесідники дивились у вічі один одному. Поступово прикметник “увічливий” переосмислювався і набув переносного значення: “який дотримується правил пристойності, виявляє уважність, люб'язність”. Оскільки увічливість, як і неввічливість, може мати різні відтінки, різну міру вияву, то українська мова послуговується спеціальними словами на означення цього осяжного поняття. Так, вищою мірою вияву увічливості є гречність і чемність. Гречний — “шанобливо увічливий у поводженні з людьми”. Цей прикметник уживається в українській мові з XVII ст., можливо, запозичений з польської. Утворився він від злиття давнього прикметника “к” з давальним відмінком іменника *речи* (к *речі* — до *речі*). Спочатку він означав “вдалий, відповідний, придатний (до чогось)”, пізніше набув переносного значення оцінки характеру людини в позитивному плані. Чемний — “шанобливо увічливий до людей, в якому виявляється увічливість, уважність, люб'язність”. Цей прикметник пізнішого походження. В українській мові він уживається з другої половини XIX ст. і утворився з форми “кчемний” (порівняймо:

нікчемний — ні кь чем-(у), що первісно означало “до чогось придатний”).

Крім цих загальноживаних слів, на означення різних виявів увічливості в українській мові існують ще такі лексеми: *обхідливий* — “увічливий, привітливий у поведженні з людьми”, *приятний* — “який виявляє приязнь, дружню прихильність, симпатію до кого-небудь, дружелюбний, привітний”, звичайний — “вихований, ввічливий, уважний до кого-, чого-небудь, делікатний”.

З побіжного огляду змісту кількох синонімічних слів випливає, що, дотримуючись мовленнєвого етикету, який виробив український народ, ми передусім засвідчуємо свою вихованість, шанобливість і уважність до співрозмовника, привітність, приязнь, прихильність, доброзичливість, делікатність, тобто риси, віддавна притаманні нашому народові.

На діалектичну зумовленість мовленнєвої поведінки загальною культурою народу, його освіченістю, етнопсихологічними рисами, народними традиціями, високою мораллю вперше звернув увагу Яків Головацький у статті “Слова вітання, благословенства, чемності і обичайності у русинів”. Він писав: “Нарід дикий, строгий, буйний не має ніяких або дуже мало приговірок обичайності, чемності, почесні, лишень він во всім, як в ділі, так і в слові дикий, простий, грубий; напротив, нарід образований, нарід обичайний, добрий, людський виробляє в своїй бесіді розличні приговірки, в котрих явно оказується его добре зичливе серце, его обичай, его чемність, людськість, бо чим більше таких приговірок в яким язичі, тим сильніший доказ просвіщення народного, тим образованіший і обичайніший є тот нарід, кому приналежат”.

І хоч ми сьогодні нарікаємо, що наша культура і мораль підупала, мовленнєвий етикет збіднився, однак мова наша, її скарби засвідчують: у минулому не так було. Яків Головацький проникливо це стверджує: “Бо хоч би сам нарід підупав, хоч би зрубів, спростакуватів, то все его звичай і обичай свідчить о високім ступені колишнього просвіщення”. У цій же статті містяться цінні міркування вченого про визначальні етнопсихологічні особливості етикетних висловів українського народу. Це передусім доброта, сердечність, простота, ширість і ніжність: “Его витання, прощання, просьби, перепроси, по нуки, благословення дихають одним духом доброти, сердечності, обичайності — всі они прості, щирі, сердечні, ніжні, богобойні, а заедно честні та годні чоловіка”. Автор наголошує на такій етнічній рисі мовленнєвої поведінки українця, як почуття власної гідності. Виявляючи пошану до співбесідника,

українець ніколи не принизиться сам, отже, і не вдається до приниження гідності іншої людини.

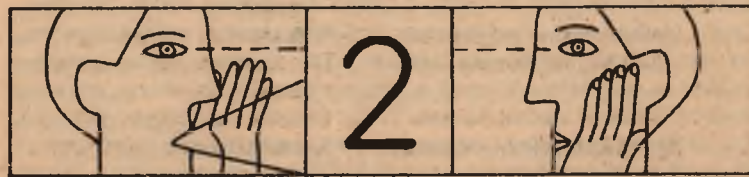
На мовному рівні ці етнопсихологічні ознаки виявляються, зокрема, в тому, що семантичним центром багатьох висловів українського етикету є слова з коренем добр-, здоров-, ласк- (добридень, добривечір, доброго ранку, добридосвіток, на все добре, добродію; здоров був, здорові були, доброго здоров'я, дай Боже здоров'я, здрастуйте; будь ласка, ласкаво прошу, з вашої ласки та ін.). Існує багато етикетних формул, які своєю первинною семантикою виражають доброзичливість (будьте щасливі, Боже поможи, дай Боже щастя тощо). Наявна велика кількість слів-звертань із пестливими суфіксами (голубонько, соколику, матінко, матусю, таточку, дідусю, бабусю, бабуню, бабцю, сестричко, братику).

Сьогодні ми дедалі більше починаємо усвідомлювати себе частиною єдиного людства. Ми повертаємось у цивілізований світ. З чим прийдемо туди? Чи не настав час подумати про одну, нехай, на перший погляд, зовнішню, але важливу складову частину загальнолюдської культури — культуру в мові, мовленнєвий етикет?

Наш обов'язок — звернутися до народного досвіду спілкування, відродити втрачене, узвичаїти призабуте, відкинути невластиве українській культурі спілкування, силоміць нав'язане нашому народові або бездумно перейняте чуже, брутальне. Адже за багатівікову історію наш народ виробив і відшліфував самобутню систему мовленнєвого етикету, що є феноменом і виразником його загальної культури.

Марія Білоус

НЕПРАВИЛЬНО — ПРАВИЛЬНО

1. НАШЕ ПОМІШКАННЯ

Неправильно	Правильно
Квартира в новому жи- лому масиві	Квартира (поміщення) в новому житловому ма- сиві
Прихожа в нас велика Столова — направо	Передпокій у нас великий Їдальня — направо
30-К По вечорам ми збирає- мося в цій кімнаті	Щовечора (вечорами) ми збираємося у цій кім- наті
Я стираю на кухні Глажу білю Купила утюг Я люблю уют Зробила уборку	Я перу на кухні (в кухні) Прасую білизну Купила праску Я люблю затишок Прибрала (зробила поря- док)
Видно, що зажиточний господар	Видно, що заможний (ма- ючий, маєтний) госпо- дар
В мене похожа планіров- ка	У мене подібне плануван- ня
Загранична мебель А мебель — сказка! Шкаф з красного дерева Книжний шкаф Удобний шкафчик	Імпортні меблі А меблі — як казка! Шафа з червоного дерева Книжкова шафа Зручна шафа
92-К Мягкі крісла	М'які крісла (фотелі)

Нові стула
Детська кроватка
Нема розкладушки
Коврові дорожки

Ножки стола поломані
Поли ще не покрашені

Потолок вже побілили
Хрустальний світильник
Тут буде ковйор
Постав салфетки
Гарні стаканчики

Нові стопочки
До них ще є блюдечка
Подай полотенце!

82-К Де у вас зеркало?
Відкрий двері!
Закрий форточку!
Закрий вікна: сквозняк!
Відійди: тебе проскво-
зять!
Оконне скло
Не сиди на полу!
Роздівайтесь і проходьте!

Подай стул!
Леснічна клетка
Поверхом вище
Ще кілька ступеньок
вгору
На чердаку свет

Нові стільці
Дитяче ліжечко
Нема розкладачки
Килимові доріжки (хід-
ники)

Ніжки стола поламани
Підлоги ще не пофарбо-
вані

Стелю вже побілили
Кришталевий світильник
Тут буде килим
Поклади серветки
Гарні склянки (скляноч-
ки, чарки, чарочки)

Нові чарочки (келишки)
До них ще є тарілочки
Подай, будь ласка, руш-
ник!

Де у вас дзеркало?
Відчини двері!
Зачини кватирку!
Зачини вікна: протяг!
Відійди: тебе протягне!

Віконне скло
Не сиди на підлозі!
Роздягайтесь і заходьте
(прошу заходити)!

Подай стілець!
Сходова клітка
На поверх вище
Ще кілька сходинок дого-
ри
На горіщі (стриху) світло

2. СПІЛКУВАННЯ З ДІТЬМИ

Неправильно	Правильно
Ох ти, мій котік!	Ох ти, мій котику!
46-К Петенька, йди сюди!	Петрику (Петрусю), пі- дійди (ходи) сюди!
46-К Мішечка, не трож нічо- го!	Михайлику (Михасю, Ми- хасику), не рухай нічого

59-К Любаша, де ти? Любочко (Любцю, Любо), де ти?

46-К Олешка, тихо будь! Олешку (Олесику, Олю, Олесю), тихо будь!

46-К Ігорьок, пішли! Ігорчику, ходім (ходімо)!

46-К Стьопа, перестань! Степане (Степанку), перестань!

46-К Андрюша, спати! Андрійку (Андрійчику), спати!

Відкрий очі — вже ранок Розплющ (розтули) очі — вже ранок!

46-К Юра, де ти був? Юрку (Юрчику), де ти був?

59-К Анічка, не плач! Ганю (Ганнусю), не плач!

59-К Надічка, візьми вилку! Надійко, візьми виделку!

Поділи грушку пополам! Поділи грушку напополину!

59-К Заїнька, зараз я прийду Зайчику, зараз я прийду

59-К Ох ти ж, моя куколка! Ох ти ж, моя лялечко!

Він такий махонький Він такий малесенький

Шаловливий мальчуган! Пустотливий (збиточний) хлопчисько!

Іришка — грязнуха Іринка — бруднуля (замазура)

59-К Моя лапочка, не плач Моя голубонько, не плач

59-К Галочка, куда ти поділася? Галинко (Галиночко), куди ти пропала?

Ой ти, моє соннишко! Ой ти, моє сонечко!

Яка в мене красива дочурка! Яка в мене красива (гарна, вродлива) донечка (доня)!

Чолка йде на очі Чубчик (гривка) насунувся на очі

82-К Поглянь в зеркало: красавица! Поглянь в дзеркало: красауня!

Малий просто красунчик Малий просто красень!

45-К Ти — моя любимиця Ти — моя улюблениця!

46-К Мішка, не бійся! Михасю, не бійся!

Дівочки, спати! Дівчатка, спати!

Діти, обережно! Діти, обережно!

48-К Давайте позбираємо сухі Позбираймо сухе листя

44-К листя

Дивись, який йожик! Дивись, який їжачок!

59-К Бабушка, де ти? Бабусю (бабцю, бабуню), де ти?

59-К Дедушка, біжи за мною! Дідусю, біжи за мною!

41-К Пробач мене, дідусю! Пробач мені, дідусю!

Я тебе умоляю! Я тебе благаю!

Я не могу уснути Я не могу заснути

Купиш мені собачонку? Купиш мені собачку?

59-К Мамочка, йди сюди! Мамусю (мамочко, матусю, матусенько), ходи сюди!

Погрозити пальцем Посваритись пальцем

Штанішки вдягай! Штанці (штанятка) вдягай!

Хочеш такі брючки? Хочеш такі штанці (штанятка)?

Носочки положи на полку Шкарпетки (шкарпеточки) поклади на полицю

Одіваємось! Одягаємось!

Варежки Рукавички

Ручонки холодні Рученята холодні

Похлопаєм в ладошки! Поплескаєм у долоні!

Сховай ножки! Сховай ніжки!

Які гарні сапожки! Які гарні чобітки!

Стань на ковричок! Стань на килимочок!

Не капризничай! Не вередуй!

Дівчатка, зав'яжіть собі Дівчатка, пов'яжіть собі

платочки хустинки

Головка болить? Голівка болить?

Покажи своє горлишко Покажи своє горлечко

Ти ж маєш насмарк! Ти ж маєш нежить!

Животік ще болить? Животик ще болить?

Ногтики щоб були острижені Нігтики щоб були обтяті

Які розовенькі щочки! Які рожевенькі щічки!

В неї щочки — як яблочка! Її щічки — як яблучка!

Візьми одяльце Візьми ковдру (коцик)

Не трогай Оксанки! Не чіпай Оксанку!

Поставлю в угол Поставлю в кут

Остав ігрушки! Облиш іграшки (забавки)!

Поскладай блюдечка! Поскладай тарілочки!

Розбалована дитина Розпещена дитина

Капризна дитина Вередлива (примхлива) дитина

Ваш хлопчик більший Ваш хлопчик більший

мого ніж мій (від мого)

Ще малиш, а все помімає Ще малий, а все розуміє

Дитина похудала
Вона така солодкоїжка!

Лягай в кроватку!
Швидко засипай!
Утречком підемо в парк

На свята підемо до кресто-
ної

45-К Сьогодні гречнева каша
На полднік кампотік і пі-
рожене

Чому ти випила тільки
півкружки?

Кружки чисті
Діти, завтракать!
Ужинать, діти!

Обід пітательний
Пирожки з маком
Відкрий ротік! Але вкус-
ненько!

Чому ви не з'їли селю-
дочку?

Картошечку любите?
На десерт — блінчики з
сиром

Косточки не їжте
З'їжте салатік

Огурчики смачненькі
Сьогодні у нас вкусняти-
на

Вони лакомки

Дайте зранку творог з
цукром

Гов'ядину діти їдять ліп-
ше

55-К Хлебушек дати?
Ще одну катлеточку!
Детській утренік

Розучим пісеньку "Го-
робчику — пташечка"!

Детська площадка
Шкафчик вашої дитини

Дитина змарніла
Вона ласунка (дуже лю-
бить солодке)!

Лягай у ліжечко!
Швидко засинай!
Зранку (вранці, ранень-
ко) підемо в парк

На свята підемо до хрес-
ної мами

Сьогодні гречана каша
На підвечірок компот і
тістечка

Чому ти випила тільки
півгорнятка?

Горнятка чисті
Діти, снідати!
Вечеряти, діти!

Обід поживний
Пиріжки з маком
Відкрий ротік! Але смач-
но!

Чому ви не з'їли оселед-
ця?

Картопельку любите?
На десерт — млинці з си-
ром

Кісточок не ковтайте
З'їжте салат

Огірочки смачненькі
Сьогодні у нас щось смач-
неньке

Вони ласуни (люблять
ласощі)

Дайте зранку сир із цук-
ром

Яловичину діти їдять ліп-
ше (краще)

Хлібця дати?
Ще одну котлетку!
Дитячий ранок

Вивчимо пісеньку "Го-
робчику — пташечка"!

Дитячий майданчик
Шафка вашої дитини

Я хочу бачити воспіта-
тельницю

32-К Як фамілія дитини?

Я хочу бачити вихова-
тельку

Як прізвище дитини?

3. НА ВУЛИЦІ

Неправильно

Правильно

45-К Надворі прохладно
Похолодало
Нині скользко
Голольод!
Я поскользнулася і впала

Надворі холодно
Похолоднішало
Нині слизько
Ожеледиця!
Я поскользнулася (поковз-
нулася, послизнулася)
і впала

45-К Сніжна горка
Кафе під відкритим не-
бом

Снігова гірка
Кафе просто неба

45-К Вечером світять фонарі
Високі дома

Ввечері світять ліхтарі
Високі будинки

24-К Вулиці пересікаються
На вулицю вийшли ма-
ніфестуючі

Вулиці перетинаються
На вулицю вийшли ма-
ніфестанти

Вулиця ярко освічена
Тут заперщається пере-
ходити

Вулиця яскраво освічена
Тут забороняється пере-
ходити

Скоро

Незабаром

82-К Проїжджа частина вулиці
Опасний поворот
Бережись автомобіля!

Проїжджа частина вулиці
Небезпечний поворот
Стережись автомобіля!

Його остановив участко-
вий міліціонер

Його зупинив дільничний
міліціонер

Її тронув за плече знайо-
мий

Її торкнув за плече знайо-
мий

Випадковий прохожий
А де тут общежитіє?

Випадковий перехожий
А де тут гуртожиток?

Убирають мусор
Село в п'яти кілометрах

Прибирають сміття
Село за п'ять кілометрів

45-К Пішли пішком!
Ви не від того, щоб про-
гулятися?

Пішли пішки!
Хочете пройтися?

Як з'їздилося?
Привет!

Як поїздка?
Привіт (здоров, гаразд)!

Сходим в кіно

Підемо в кіно

Ви куди?
Пока!
Всього доброго!
Удачі Вам!

Скажіть, будьте добрі!

82-К Як туди пройти?
Тудою не пройдете
Сюди заїжджай!
А де одинадцятий дім?

Дворнічка — в першій квартирі

Ви куди?
До зустрічі!
На все добре!
Хай Вам щастить (таланить)!

Скажіть, будь ласка (будьте ласкаві, скажіть; прошу сказати)!

Як туди пройти?
Туди (там) не пройдете
Сюди заїжджай!
А де одинадцятий будинок?

Двірник (двірничка) у першій квартирі

4. ТРАНСПОРТ

Неправильно

Трамвай перегружений
Трамвай битком набитий

30-К Автобус по заказу, по замовленню

36-К Трамвай зупинився, так як нема току

53-К Остановка коло переїзда

45-К На лінії — контрольор

53-К Готовте білети для контроля

Посадіть старушку

Осторожно, закриваю двері!

Білет стоїть п'ять купонів

27-К Престарілі їздять безплатно

Пенсіонери мають льогти

Слідом слідує трамвай

Правильно

Трамвай переповнений
Трамвай повнісінький, повний повнісінький, напхот набитий

Автобус на замовлення

Трамвай зупинився, бо (тому що) нема струму

Зупинка біля (коло) переїзду

На лінії — контролер

Приготуйте квитки для контролю

Звільніть, прошу Вас, місце для бабусі (старенької)

Обережно, зачинаю двері!

Квиток коштує п'ять купонів

Люди старшого віку їздять безкоштовно

Пенсіонери (емерити) мають пільги

Услід іде трамвай

04-К Вибачаюсь, яка слідує зупинка?

57-К Площа Івана Франко

45-К Вже Научна?

Чи нема у вас лишнього білета?

65-К Передайте на два талона

53-К Скільки остановок до вокзала?

Можна підсісти?

Проходіть!

Будьте добрі, подвиньтесь

Мені незручно сидіти

У мене служебний

Тут дитське місце

Притормозіть, будь ласка!

Нажми на тормоз! Останови!

Тролейбус тут не остановлюється

За вимогою пасажирів

53-К Чи шістьорка доїде до вокзала?

82-К Вихожу у фрезерного заводу

38-К вода

53-К

45-К Остановка на перехресті

18-К Туди можете доїхати любилим трамвасм

42-К В скільки годин відходить наш автобус?

25-К Автобус буде через пару хвилин

92-К Наш автобус м'який?

53-К Як доїхати до залізничного вокзала?

Вибачте (перепрошую, скажіть будь ласка), яка наступна зупинка?

Площа Івана Франка

Уже Наукова?

Чи нема у вас (чи не маєте) зайвого квитка?

Прощу передати на два талони

Скільки зупинок до вокзала?

Можна сісти біля вас?

Проходьте!

Будь ласка (прошу Вас), посуньтесь

Мені незручно сидіти

У мене (службове) посвідчення

Тут дитяче місце

Пригальмуйте, будь ласка!

Натисни на гальма! Зупини!

Тролейбус тут не зупиняється

На вимогу пасажирів

Чи шостий номер (шістка) іде до вокзала (на вокзал)?

Виходжу коло (біля) фрезерного заводу

Зупинка на роздоріжжі (перехресті)

Туди можете доїхати будь-яким (першим-ліпшим) трамвасм

О котрій годині відходить наш автобус?

Автобус буде через кілька хвилин

Наш автобус м'який?

Як доїхати до залізничного вокзала?

Я не встиг на останній тролейбус	Я запізнився (не встиг) на останній тролейбус
Де є справочне бюро?	Де довідкове бюро?
42-К До якої години працює общественний транспорт?	До котрої години працює громадський транспорт?
Поїдемо трамваем вкругову?	Чи поїдемо трамваем навколо?
42-К В якій годині приїжджаємо?	О котрій годині приїжджаємо?
42-К В десять годин будете в Ровно	О десятій будете у Рівному
60-К Як саме краще дістатися до аеропорта?	Як найшвидше доїхати до аеропорту?
43-К До посьолка недалеко	До селища недалеко
43-К До села порядка десять кілометрів	До села близько десяти кілометрів (приблизно десять кілометрів)
43-К Треба їхати почти час	Треба їхати майже годину
65-К Пройдете пішком два квартали	Пройдете пішки два квартали
Чи далеко до гостинниці?	Чи далеко до готелю?
Цією вулицею я можу дістатися готелю?	Цією вулицею я можу дійти до готелю?
44-К Давайте зупинимось біля цієї крамниці	Зупинімсь (зупинімося) біля цієї крамниці
53-К Як проїхати до університета?	Як доїхати до університету?
Каса працює круглодобово	Каса працює цілодобово
З приїздом!	Раді, що повернулися. Вітаємо!
42-К Поїзд прибуває в десять хвилин сьомої	Поїзд прибуває десять хвилин по шостій (о шостій годині десять хвилин)

5. ТОРГІВЛЯ

Неправильно	Правильно
30-К Магазин працює з 10.00 по 19.00	Магазин (крамниця) працює від 10.00 до 19.00
Магазин буде відкритий з обіда	Магазин буде відчинений після обіду

Магазин закритий	Магазин зачинений
47-К У неділю ярмарка	У неділю ярмарок
В неділю в нас торги	У неділю в нас ярмарок
45-К Зараз перерив	Зараз перерва
Переучот	Переоблік
Де ваша продавщиця?	Де ваш продавець?
В розсрочку	У кредит
У вас комерческий магазин?	У вас комерційний магазин?
47-К Купля-продажа	Купівля-продаж
65-К Два продавця, але одна очередь	Два продавці, але одна черга
Продали товар зверх плану	Продали товар понад план
Розгрузимо, тоді будемо продавати	Розвантажимо, тоді будемо продавати
Там велика очередь	Там велика черга
Хто крайній?	Хто останній?
Виручені гроші	Вторговані гроші, виторг
У вас велика виручка?	У вас великий виторг?
То вже уцінили?	То вже переоцінили?
Рощитайся з людиною	Розрахайся з людиною
Давайте мелоч	Прошу дати дрібні
Я вам дала п'ятьорку	Я вам дала п'ятірку
60-К У вас товар самий дорожчий	У вас товар найдорожчий
45-К Покупателі довольні	Покупці задоволені
Часний магазин	Приватний магазин, приватна крамниця
По якій ціні хліб?	Скільки коштує хліб? По скільки хліб?
47-К В продажі є мука	У продажу є мука
Поступив у продаж рис	Надійшов у продаж рис
45-К Ви ще маєте творожне печеня?	Ви ще маєте сирне печиво (печиво з сира)?
Маєте дєтські тортики?	Маєте дитячі тортики?
Заплатіть за пирожене	Заплатіть за тістечко
65-К Два кілограма пряників	Два кілограми медяників
82-К Кукурузяні палички	Кукурудзяні палички
Дві бутилки молока	Дві пляшки молока
Бутилочне молоко	Пляшкове молоко
То не сливки?	Це не вершки?
Дєтська смєсь	Дитяча суміш
Згущонка	Згущене молоко
Творог привезли?	Сир привезли?

- Колбасний сир вкусний
Скільки сливочного масла?
Дві-три сельодки зважте
- Ставрида в маслі
Жаркоє, жарке
Посне масло
Масло з осадком
Курине яйце
Гов'ядина фасована
- Гов'яжа ковбаса
Чи у вас можна замовити м'ясо?
Печоночний паштет
Гусина печінка
53-К Чи хватить фарша?
Грудінка по чому?
Пожалуста, дайте бутилку уксуса
Свьокла маринована
Чесночна приправа
То не черніка, а клюква
- Лук сухий?
Пляшку лікйора
Клубничний сік
Яблочний сік
Покажіть підодіяльник
Наволочки там
Два одіяла
65-К Три полотенця
45-К Купіть рубашку, гарний подарок
45-К Подарочний відділ
Мужське бельо
Дитячі байкові халатіки
- Мені з голубим воротником
Чи є всі розміри?
Чудна блузка!
Брюки завеликі
- Ковбасний сир смачний
Скільки вершкового масла?
Прошу зважити два-три оселедці
Ставрида в олії
Печеня
Олія
Олія з осадом
Кураче яйце
Яловичина (воловина) пофасована
Волова ковбаса
Чи у вас можна замовити м'ясо?
Печінковий паштет
Гусяча печінка
Чи вистачить фаршу?
Грудінка по скільки?
Прошу дати пляшку оцту
- Замаринований буряк
Часникова приправа
То не чорниця (бурівки), а журавлина
Цибуля суха?
Пляшку лікеру
Полуничний сік
Яблучний сік
Покажіть пішву
Пошивки там
Дві ковдри, (два коци)
Три рушники
Купіть сорочку, гарний подарунок
Подарунковий відділ
Чоловіча білизна
Дитячі байкові (фланелеві) халатіки
Мені з голубим коміром
- Чи є всі розміри?
Чудова блузка!
Штани завеликі

- Вам йде ця шляпка
- Купіть варежки
Носки
Скільки стоїть кожаная куртка?
Зимні пальта
Цей платок мені більше всього подобається
- 30-К Вам не підходить по розміру
Пальто на меху
Ткань в полосуку
З білою каймою
Шість метрів білої ленти
Покажіть чорний ремішок
- 84-К Гарні пуговички
Красний кошелек
- Булавку дати?
25-К Пару штук дайте
Покажіть буси
- Заверніть у бумагу
Бумажні салфетки
Лезвія маєте?
Обувний магазин
Нині детську обув давали
Чорні сапожки
Маєте полусапожки?
Сандаліки покажіть
- Шнурки білі є?
49-К Металічна посуда
Шість блюдечок
То срібляні ложки?
Ліпше купити срібло
- Покажіть цей набір
Один стакан розбитий
Корзинка по скільки?
Там дають кольца
- Вам пасує (личить, до лиця) цей капелюшок
Купіть рукавички
Шкарпетки
Скільки коштує шкіряна куртка?
Зимові пальта
Ця хустка (хустина) мені найбільше подобається
Вам не підходить за розміром
Пальто на хутрі
Тканина в смужку
З білою обляміркою
Шість метрів білої стрічки
Покажіть чорний ремінець (ремінчик)
Гарні лудзички
Червоний гаманець (червона калитка)
Шпильку дати?
Кілька штук дайте
Покажіть, прошу Вас, намисто (коралі)
Загорніть у папір
Паперові серветки
Леза маєте?
Взуттєвий магазин
Нині дитяче взуття продавали
Чорні чобітки
Маєте напівчобітки?
Прошу показати (покажіть, будь ласка) сандалики
Шнурівки білі є?
Металевий посуд
Шість тарілочок
Це срібні ложки?
Ліпше (краще) купити срібло
Покажіть цей набір
Одна склянка розбита
Кошечки по скільки?
Там продають персні

Скільки коштує та це-
почка?
Уплатіть за мило
Дайте мені огуречний
крем
Яка гарна маленька ку-
колка!
Ігрушечний відділ
Маленькі кісточки є?
Шарикові ручки
Пачка білої папи
Мебельний магазин
Імпортерні обої

Скільки коштує цей лан-
цюжок?
Заплатіть за мило
Дайте, будь ласка (прошу
дати), мені огірковий
крем
Яка гарна маленька ля-
лечка!
Іграшковий відділ
Маленькі пензлики є?
Кулькові ручки
Пачка білого паперу
Меблевий магазин
Імпортерні шпалери

6. ІДАЛЬНЯ

Неправильно

У який час ви обідаєте?
У цій столовій смачно го-
тують
Чотири блюда
Хлібна корочка смачна

Овощний суп
Костний відвар

45-К Пшона каша

45-К Гречнева каша

Дати вам дві котлети?

65-К Візьми два пиріжки

45-К Картофельне пюре
Вкуснятина!

45-К Ячнева каша найдешев-
ша

Блінчики тільки з гриба-
ми

Двійна порція
Смажені циплята
Печені індюки
Свекольний салат

Правильно

Коли ви обідаєте?
У цій їдальні смачно ва-
рять

Чотири страви
Хлібна шкірочка (шкурин-
ка) смачна

Овочевий суп
Кістковий відвар (відвар з
костей)

Пшоняна каша

Гречана каша

Дати вам дві котлети?

Візьми, будь ласка, два
пиріжки

Картопляне пюре
Як смачно!

Ячмінна каша найдешев-
ша

Млинці (налисники) тільки
з грибами

Подвійна порція
Смажені курчата
Печені індюки
Буряковий салат (салат з
буряків)

Морковний салат

Лапша дуже солона

А потім подамо сладке

Налийте кружку молока
Гарячий кофе
Ножний набір
Візьми і мені піднос
Як ти держиш вилку?

Морквяний салат (салат з
моркви)

Локшина дуже солонна (пе-
ресолонна)

А потім подамо солодке
(солодоші)

Налийте горнятко молока
Гаряча кава, гаряче кофе
Набір ножів
Візьми і мені тацю
Як ти тримаєш виделку?

7. НА РИНКУ

Неправильно

Ваші ваги добрі?
Укроп по чому?

45-К Купляете?

Як картошка?

Подержіть, пожалуста,
корзину!

Маленька корзина з
клубнікою

Стакан земляники

Це лісні ягоди?

60-К Творог трохи кислува-
тий

А лук ще є?

45-К Купіть груші!

Купи мені семучок!

65-К Два пучка петрушки

Один огурчик зважте!

45-К Свинне м'ясо

А ежевика по чому?

Та це ж ужасно дорого!

Кружка капусти

22-К Арбузи сочні?

Тонка кожа

82-К Кукурузи вже нема

Правильно

Ваша вага справна?

Кріп по скільки?

Купуєте?

По скільки картопля?

Потримайте, будь-ласка,
кошик!

Маленький кошичок з по-
луницями

Стакан суниць

Це лісові ягоди?

Сир трохи кислий (сир
кислуватий)

А цибуля ще є?

Купіть грушки!

Купи мені насіння (со-
няшникового насіння,
соняшнику)!

Два пучки (дві в'язки)
петрушки

Зважте мені один огірок!

Свиняче м'ясо

А ожина по скільки?

Та це ж дуже (надзвичай-
но) дорого!

Горнятко капусти

Кавуни соковиті?

Тонка шкірка

Кукуруди вже нема

Колбасні вироби
Ви будете продавати ре-
дису?
А на холодець щось маєте?

Ковбасні вироби
Ви будете продавати ре-
дису?
А на студенець (студени-
ну, дриглі) щось маєте?

8. ПОШТА

Неправильно	Правильно
18-К Зверніться в любе почто- ве отделение	Зверніться в будь-яке по- штове відділення
45-К Журнали подорожали	Журнали подорожали
26-К Не підписали на журна- ли	Не передплатили журна- лів
26-К Підписка на газети Візьміть каталог ізданій Прочитайте, там все на- печатано	Передплата на газети Візьміть каталог видань Прочитайте, там все на- друковано
45-К Уплатіть за газети	Заплатіть за газети
53-К Приложеніє до журналу Молодьожка	Додаток до журналу Молодіжна газета
30-К Це пройшло по всім газе- там	Це було у всіх газетах
22-К Я не получаю газет вже дві неділі	Я не одержую (отримую, дістаю) газет вже два тижні
Заказний лист Накладна плата До востребованія	Рекомендований лист Післяплата До запитання
39-К Почтовий ящик Абонементний ящик (а/я) Почта перегружена	Поштова скринька Аб. скринька (а/с) Пошта переватажена
45-К Тут нема печаті Я спочатку складу п'єсьма	Тут нема печатки Я спочатку поскладаю листи
01-К Ви принесли лист не по 30-К адресу	Ви принесли листа не за адресою
Ми переписуємося	Ми листуємося
01-К Подай правильний адрес Почтова открытка Почтальйон приніс ізве- щення	Подай правильну адресу Поштова листівка Листоноша приніс пові- домлення

Получив перевод на гро-
ші

Одержав (дістав) переказ
на гроші

9. КРАВЕЦЬКА МАЙСТЕРНЯ

Неправильно	Правильно
Хочу заказати пальто З матеріалу заказчика	Хочу замовити пальто Із тканини замовника
30-К По установленим нормам витрат	Згідно зі встановленими нормами витрат
30-К По індивідуальним за- мовленням	На індивідуальне замов- лення
Прийомщиця задержу- ється	Приймальниця затриму- ється (спізнюється)
Устарівші розцінки Ви шиеете юбки? Замовлення оплатіть в касі	Розцінки старі (попередні) Ви шиеете спідниці? Заплатіть за замовлення в касу
Здати виручку в банк Зайдіть у примерочну! Мужські брюки Мереживні воротніки	Здати виторг у банк Зайдіть, поміряйте! Чоловічі штани Мережані коміри (коміри з мереживом)
Ткань на плаття	Тканина на сукню (су- кенку, плаття)
Зробіть плісіровку Обметати петлі Вдіти нитку в голку	Зробіть плісе Пообкидати петлі Затягти (засилити) нитку в голку
Підложити спідницю	Загнути (підігнути) спід- ницю
Фасонщиця підкаже Нам не хватає швей	Майстер порадить Нам не вистачає швачок

10. ТЕЛЕ-, РАДІОАТЕЛЬЄ

Неправильно	Правильно
Чи можна заказати мас- тера?	Чи можна замовити май- стра?

22-К	Я тому дві неділі зробив заказ	Я тому два тижні зробив замовлення
	Ми ремонтуємо на дому	Ми ремонтуємо вдома
30-К	Ремонт по заказу	Ремонт на замовлення
	Кожен має свій учасок	Кожен має свою діль- ницю
	Заказчиця жде	Замовниця жде (чекає)
	Я вже відремонтував	Я вже відремонтував, по- ремонтував
	Ця справа простіша про- стого	Це дуже просто
	Ми утром не працюємо	Ми зранку (вранці) не працюємо
	Запишіть, коли будете дома	Запишіть, коли будете вдома
	Чекайте майстра на про- тязі дня	Чекайте на майстра впро- довж (протягом) дня
60-К	Сама лучша марка	Найкраща марка
	Такі "Електрони" зняли з производства	Такі "Електрони" зняли з виробництва (не випу- скають, перестали ви- робляти)
	Ви визивали майстра?	Майстра викликали?
	Згорів предохранитель	Згорів запобіжник
	Не включайте поки що	Не вмикайте поки що
	Поверни виключателем	Поверни вимикач
	Замоталися провода	Заплуталися дроти
	Виключи телевизор	Вимкни телевизор
84-К	Резина горить	Гума горить
	Сильні помехи	Сильні перешкоди

11.У СЕЛІ

	Неправильно	Правильно
	На фермі повний беспо- рядок	На фермі нема ніякого (жодного) порядку (по- вне безладдя)
31-К	Більша половина корів	Більша частина, більше ніж (як) половина корів
84-К	Для доярок купили рези- нові чоботи	Для доярок купили гумо- ві чоботи
42-К	Доярка приходить в п'ять годин утром	Доярка приходить о п'ятій годині зранку

42-К	Роздаємо корма в шість часов	Роздаємо корми о шостій годині
	Купили кільканадцять тьолок	Купили кільканадцять (-еро) телиць (чок)
60-К	Це сама рентабельна га- лузь	Це найбільш рентабель- на (найрентабельніша) галузь
	Грузові машини відре- монтіровані	Вантажні машини відре- монтіровані
	Сівалки ремонтуємо осінню	Сівалки ремонтуємо во- сени
	Трактора стоять, нема запчастей	Трактори стоять, немає запчастин
	Устарівша техніка	Застаріла техніка
65-К	Зібрали по чотири цент- нера	Зібрали по чотири цент- нери
43-К	Собівартість центнера по- рядка семдесят тисяч	Собівартість центнера при- близно сімдесят тисяч
45-К	Начинаємо жнива	Починаємо жнива
60-К	Жнива — сама відпові- дальна пора	Жнива — найвідпові- дальніша пора
	Поле захищає лісополоса	Поле захищає лісосмуга
	Готуємо пеле під ози- мину	Готуємо поле під озимину
82-К	Збираємо кукурузу на зерно	Збираємо кукурудзу на зерно
22-К	Дві неділі працювали на погрузці буряків	Два тижні вантажили бу- ряки
	Посіяли клевер	Посіяли конюшину
	Йдемо на прополку	Йдемо полоти
65-К	Посіяно два мільйона гектарів зерна	Посіяно два мільйони гек- тарів зерна
	Зложили в стог овсяну солому	Заскиртували вівсяну со- лому
	Працюємо у залежності від погоди	Працюємо залежно від погоди
60-К	Навоз — краще удобрен- ня	Гній — найкраще добриво
	Клубніка не вродила	Полуниця не вродила
	Сезон редіски вже прой- шов	Сезон редіски (редьки) вже минув
	Крижовник має гострі ши- пи	Аґрус має гострі колючки
82-К	Закуплено тисячу са- жанців	Закуплено тисячу сад- жанців

82-К	Посажено вчасно Ствол дерева обсіли на- сікомі	Посаджено вчасно Стовбур дерева обсіли ко- махи
82-К	Пролетів шмель Зацвіли георгіни	Пролетів джміль Зацвіли жоржини
45-К	Свинне м'ясо зараз по 5 тисяч У нас нема посади учот- чиці У селі нема сбіркаси Взяли ссуду Пожарники не встигли приїхати Пожар легше попереди- ти, ніж погасити	Свинина (свиняче м'ясо) зараз по 5 тисяч У нас нема посади облі- ковця У селі нема ошадкаси Взяли позику Пожежники не встигли приїхати Пожежі легше запобігти (пожежу легше відвер- нути), ніж погасити
	Одна поштаљйонка на декілька сіл	Одна поштарка (листоно- ша) на декілька сіл
56-К	Їздили по селам Приусадебний участок У нашому селі парове отоплення Молодожони просять на свадьбу Тьоша прийшла Зібралася молодьож	Їздили по селам Присадибна ділянка У нашому селі парове опалення Наречені (молодята) про- сять на весілля Теща прийшла Зібралася молодь

12. НА ФАБРИЦІ (ЗАВОДІ)

Неправильно

На производстві зараз
тяжко

Цілий день — за станком

Главний інженер
Начальник цеха
Прораб не підписав
Профсоюзний комітет
Ти відповідаєш за свій
участок роботи
Ми працювали зверх пла-
ну

Правильно

На виробництві зараз важ-
ко (тяжко, скрутно,
трудно)

Увесь (цілий) день — за
верстатом

Головний інженер
Начальник цеху
Виконроб не підписав
Профспілковий комітет
Ти відповідаєш за свою
ділянку роботи
Ми працювали понад план

	Зверхурочні години Ми виявили перерозход Прибильна галузь Нанести збитки	Понадстрокові години Ми виявили перевитрату Прибуткова галузь Завдати збитків
53-К	Розходи на утримання апарата Прожиточний мінімум	Видатки (витрати) на ут- римання апарату Прожитковий мінімум
65-К	До получки ще два дня Суточних мені не запла- тили	До зарплати ще два дні Добових мені не заплати- ли
45-К	Я сутки працюю, сутки — дома А рошот — коли? Підприємство на хозро- щоті Нам ще платять за вред- ність Підбирати кадри У нас нехватка робочих	Я добу працюю, добу — вдома А розрахунок — коли? Підприємство на госпроз- рахунку Нам ще платять за шкід- ливість Добирати кадри У нас не вистачає (бра- кує) робітників
	Мотозаводові потрібні сборщики, регулюв- щики, кровельщики, крановщики У нас всього-на-всього один шпакльовщик! Йди в училище на чер- тьожника Бригада каменщиків Брат працює на залізній дорозі Железнодорожники мають свою форму Уборщиця прийде рано	Мотозаводові потрібні складальники, регулю- вальники, покрівель- ники, кранівники У нас всього-на-всього один шпаклювальник! Йди в училище на кресля- ра Бригада мулярів Брат працює на залізниці Залізничники мають свою форму Прибиральниця прийде вранці Обхідником бути небезпеч- но
	Йди на охрану! Подзвони в снабженіє	Йди в охорону! Подзвони у відділ поста- чання
	Снабженці всі розщита- лися Він має вредну роботу	Постачальники всі позвіль- нялися (розрахувалися) Він має шкідливу роботу
52-К	Бухгалтера переходять в друге помещеніє	Бухгалтери переходять в інше приміщення

	Ніхто не хоче тепер йти в літейку	Ніхто не хоче тепер іти на литво (на ливарне виробництво, в ливарний цех)
	На стройці Покрасочний цех Кузнечний цех Штамповочний цех Упаковочний участок Сборочний цех	На будові Фарбувальний цех Ковальський цех Штампувальний цех Упакувальна дільниця Складальний (збиральний) цех
	Літейка стоїть	Ливарня стоїть (не працює)
	Один цех вже оборудований	Один цех вже обладнаний
	У нас нашітується п'ять цехів	У нас є п'ять цехів (маємо п'ять цехів)
	Построїли новий цех	Побудували новий цех
	Строїтельна бригада	Будівельна бригада
09-К	Воєнна промисловість банкрутує	Військова промисловість банкрутує
	Жестяний цех	Бляшаний цех
	Приймщиця забракувала	Приймальниця забракувала
	Контрольор не пропустить	Контролер не пропустить
30-К	По вині сортировщиків	З вини сортувальників
	Твій пропуск у табельщиці	Твоя перепустка у табельщиці
	Свердловщикам видайте перчатки	Свердлувальникам видайте рукавиці
	Помилка копировщиці	Помилка копіювальниці
	Паяльщиця здала грязний халат	Паяльниця здала брудний халат
	Заготовщики не додали жести	Заготівельники не додали бляхи
	Позви грущиків!	Поклич вантажників!
	Працюю формовщиком	Працюю формувальником
	Буду фрезеровщиком	Буду фрезерувальником
52-К	Слюсаря працюють у дві зміни	Слюсарі працюють у дві зміни
	Шліфовщикам вже дали получку	Шліфувальникам уже видали платню (зарплату)
	На покрасці	На фарбуванні
	Технічка вже пішла	Техпрацівниця вже пішла

	Я працював на лісозаготовці	Я працював на лісозаготовці
	Касир є?	Касир є?
	Бригадір знає?	Бригадир знає?
	А де смазочні матеріали?	А де мастильні матеріали?
	Металічний каркас	Металевий каркас
	Візьми отв'юртку	Візьми викрутку
	Гвозді	Цвяхи (гвіздки)
	Сильніше нажми на рычаг	Сильніше натисни на важіль
	Горюча смесь поступає в циліндр	Горюча суміш надходить у циліндр
	Чугунна плита	Чавунна плита
	Випиши два угольники	Випиши два кутники
25-К	Треба зробити пару обертів	Треба зробити кілька обертів
	Напор води малий	Тиск води малий
	Водна скважина	Водяна свердловина
	Сточна вода	Стічна вода
	Прибори не працюють	Прилади не працюють (не діють)
	Нема току	Нема струму
	Включи щотчик!	Увімкни лічильник!
	Не затягуй роботу!	Не зволькай з роботою!
	Наша продукція — маленькі автопогрузчики	Наша продукція — маленькі автовантажувачі
	Ви вже вставили скло?	Ви вже вставили скло?
	Привези дві машини розствору	Привези дві машини розчину
	Вивези прицеп металу	Вивези причеп металу
	Погрузка — в другу зміну	Навантажування — в другу зміну
	Загружай — і вперьод!	Завантажуй — і гайда!
	Хто за рульом?	Хто за кермом?
	Ваш пропуск?	Ваша перепустка?

13.В УСТАНОВІ

	Неправильно	Правильно
30-К	Директор приймає по	У службових справах директор приймає після
56-К	службовим справам з	третьої години (по третій)
42-К	трьох годин	

42-К	Директор прийде пів другої	Директор прийде о пів на другу
30-К	Секретар пішов по ділам служби	Секретар пішов у службових справах
30-К	Працюємо по слідуючому графіку	Працюємо за таким графіком
	Багаточисленні відвідувачі	Численні відвідувачі
30-К	Ви по якому питанню?	Ви в якій справі?
19-К	Не мішайте працювати	Не заважайте працювати
	Подайте смету	Подайте, прошу Вас, кошторис
	Ми загружені роботою, що далі нікуди	Ми дуже завантажені роботою
	Йй добавили зарплату	Йй збільшили зарплату
	Це внесхатна посада	Це позасхатна посада
	Почасова оплата	Погодинна оплата
	Добавочна вартість	Додаткова вартість
	Подоходний податок	Прибутковий податок
	Податок з добавленої вартості	Податок із додаткової вартості
	Приходно-розхідна книга	Прибутково-видаткова книга
	Відрахування на зберкнижку	Відрахування на ошадкнижку
	Список працюючих	Список працівників
	Лицеві картки	Особові картки
	Вкладиш	Вкладка
04-К	Вибачаюсь, я хотів поговорити на рахунок квартири	Вибачте (перепрошую), я хотів поговорити про квартиру
30-К	Поговорили по душам	Поговорили широ (відверто)
42-К	Я зайду до вас в десять годин	Я прийду до вас (буду у вас) о десятій годині
42-К	Я позвоню в три години	Я подзвоню (зателефоную) о третій годині
82-К	Роздався телефонний звінок	Подзвонив телефон
	Мене визивають до начальника	Мене викликають до начальника (керівника)
	Він поведився високомірно	Він поведився зверхньо
	Я вже устроївся на роботу	Я вже влаштувався на роботу
	Напишіть слідууючу об'яву	Напишіть таке оголошення

Слід перевести об'яву на українську мову	Треба (потрібно) перекласти оголошення українською мовою (на українську мову, поукраїнськи)
Ми не конкурентноспосбні	Ми не конкурентноздатні (неконкурентноспроможні)
Дирекція не прогадає	Дирекція не помилиться
Редакція приносить свої вибачення	Редакція перепрошує (просить вибачити)
Списки направити в місцеві органи	Списки подати до місцевих органів (у місцеві органи)

14. НА ЗБОРАХ, НАРАДАХ

Неправильно	Правильно
Повістка дня слідуоча	Порядок денний такий
Я виступаю з докладом	Маю (виголошую) доповідь. Виступаю з доповіддю
Приступаєм до обговорення (до роботи)	Розпочинаємо обговорення (роботу)
Я лишаю вас слова	Я позбавляю вас слова
30-К Нарада по проблемам...	Нарада з проблем...
42-К Збори відбудуться в три години	Збори розпочнуться о третій годині
Міністерство дає добро	Міністерство погоджується (схвалює, підтримує)
28-К На цьому питанні зупинюсь більш конкретніше	На цьому питанні зупинюсь конкретніше (про це скажу конкретніше)
60-К У цьому питанні ми розберемось	Ми це питання з'ясуємо (про це поговоримо докладно)
60-К Саме основне питання	Найважливіше питання
28-К Першим ділом треба вирішити це питання	Насамперед (передусім, щонайперше) треба вирішити це питання
22-К На ділі отримується щось друге	Насправді виходить щось інше

	Ви правий (не правий)	Ви маєте рацію (не маєте рації)	31-К	Більша половина працівників	Більше ніж (як) половина працівників
	Ітак, будемо сумувати наші прибутки	Отже, підсумуємо наші прибутки (зробимо підсумок)	07-К	Треба добре відноситися до роботи	Треба добре ставитися до роботи
	Я не відказуюсь від своїх слів	Я не відмовляюсь від своїх слів		Халатне ставлення	Недбале ставлення
40-К	Це моє особисте враження	Це особисте враження	06-К	Нерадивий працівник	Недбалий працівник
60-К	Це сама відповідальна задача	Це найвідповідальніше завдання		Ви не виключення	Ви не виняток
	Про це говорити не приходить	Про це нема що й казати	01-К	Чимало доброго сказано в наш адрес	Багато доброго сказано на нашу адресу
23-К	Маємо виконати великий об'єм роботи	Маємо виконати великий обсяг роботи		Буде сказано нижче	Скажемо далі
34-К	Треба братися за роботу	Треба братися до роботи	60-К	Ця справа простіша простого	Це найпростіша справа
	Рахуйтеся з думкою людей	Зважайте на думку (враховуйте думку) людей		Справи у нас пішли повним ходом	Справи у нас (наші справи) ідуть добре
	Наша задача полягає в тому, щоб...	Наше завдання в тому, щоб...	30-К	Рискувати не треба	Ризикувати не треба
53-К	Від цього метода відказались	Від цього методу відмовилися		За цей період була проведена робота по озелененню міста	За цей період ми озеленювали місто
	Ми намітили слідуючі міроприємства	Ми запланували такі справи (заходи)	16-К	Справи відклали із-за нових обставин	Справи відклали через нові обставини
	Лід тронувся	Крига скресла		У цій справі ми зайшли в тупик	У цій справі ми зайшли у безвихідь (у глухий кут)
	Ми прийняли всі міри	Ми вжили всіх заходів (ми зробили все можливе)		Недостатків у нас багато	Вад (хиб) у нас багато
	Ми підрахували всі можливості	Ми врахували (зважили на) всі можливості		Відтік кадрів	Відплив кадрів
	Це наша вимушена міра	Це наш вимушений захід		У нас ще не перевелися взяточники	У нас не бракує хабарників
	Факт на лице	Незаперечний факт, ось тобі і факт		Під стать йому й завідувачий	До пари йому й завідувач
35-К	Співставимо	Порівняємо (зіставимо)		Диву даєшся	Не можна надивуватися
	На протязі року була велика нагузка	Упродовж (протягом) року було велике навантаження		Апарат працював вхолосту	Апарат працював даремно (надаремно)
18-К	Любий може це зробити	Всякий (будь-хто, перший-ліпший, кожний) може це зробити		Ніхто цього не чекав	Ніхто цього не сподівався
12-К	Працювали, не дивлячись на перешкоди	Працювали, незважаючи на перешкоди		Ми не маємо достатніх навиків	Ми не маємо достатніх (потрібних) навичок
	Треба прикласти ще чимало зусиль	Треба докласти ще чимало зусиль		Нічого в нас не отримується	Нічого в нас не виходить
	Винести подяку колективу	Скласти подяку колективу (-ові)	22-К	Ми знайшлися в тяжкій положенні	Ми в скруті (ми у безпорадному становищі)
				Не зрозуміли друг друга	Не зрозуміли один одного
				Ми маємо невеликі доходи	Ми маємо невеликі (малі) прибутки
				Збитки складають 10%	Втрати становлять 10%
				Нам оказали допомогу	Нам надали (дали) допомогу

	Це облегло наше по- ложення Нас заставили це зробити	Це полегшило наше ста- новище Нас змусили (примусили) це зробити	Це признак того, що... Мені кажеється, що... Слід признати, що...	Це ознака того, що... Мені здається, що... Потрібно (треба) визнати, що...
	Дирекція бездіє	Дирекція не працює, ди- рекція бездіяльна	Це положення ще треба доказати	Це твердження (положен- ня) ще треба довести
22-К	Нам треба задіяти молодь Нам треба друг друга підтримати	Нам треба залучити молодь Нам треба одного підтримати (один одно- му допомогти)	25-К Скажу ще пару слів Моє заключення слідуюче	Скажу ще кілька слів Мій висновок такий
	Вмісті будемо вирішу- вати	Разом (гуртом) будемо вирішувати	60-К Іменно ця обставина є са- ма важлива	Саме ця обставина най- важливіша
07-К	Ця кандидатура у всіх відношеннях підходить нам	Ця кандидатура нам у всьому підходить	35-К Приведені показники спів- падають	Наведені показники збі- гаються (сходяться)
37-К	У всьому він знає толк	На всьому він розуміється (він у всьому компетент- ний)	Використав справочні ма- теріали До цих пір про це нічого не відомо	Використав довідкові ма- теріали Про це ще досі нічого не відомо
30-К	Мені стало не по собі Мені подумалось Говорить невпопад	Мені стало ніяково Я подумав Говорить не до ладу (не до речі)	Заслугує уваги такий факт	Вартий уваги такий факт
	Нагадували дважди	Нагадували двічі (два рази)	Інформація всім стане у нагоді	Інформація для всіх при- годиться (всім потрібна)
22-К	Хочу сказати про зовсім друге Невільно приходить на думку слідуюче Можемо привести слідуючі приклади Накінець можемо про це говорити відкрито В кінці кінців	Хочу сказати про зовсім інше Мимоволі спадає на дум- ку таке Можемо навести такі при- клади Нарешті можемо про це го- ворити відверто (широ) Зрештою (врешті-решт, кінець кінцем)	06-К Вислухали всіх без вик- лючення Дискусія була плодотвор- ною Мій виступ не протири- чить вашому При обговоренні була ак- тивність	Вислухали всіх без винят- ку Дискусія була плідною Мій виступ не суперечить вашому Обговорення було актив- ним
60-К	За браком часу Мова йде про саме важне Грає велику роль	Через брак часу Йдеться про найважливіше Багато важить (має чима- лу вагу, відіграє вели- ку роль)	56-К Вибори не відбулись, так як не було кворуму	Вибори не відбулись, ос- кільки (тому що, бо) не було кворуму
30-К	Це саме по собі розуміється	Це само собою зрозуміло	06-К На збори прийшли всі без виключення Збори прийняли слідуючі рішення Це рішення цілком прием- ливе	На збори прийшли всі без винятку Збори прийняли такі ух- вали (рішення) Це рішення цілком слуш- не (прийнятне)
30-К	По крайній мірі Слід відмінити розпо- рядження	Принаймні, щонайменше Треба (потрібно, необхід- но) скасувати розпоряд- ження	08-К Невірні рішення прино- сять велику шкоду Я знімаю своє предло- ження Внести на затвердження	Неправильні рішення за- вдають великої шкоди Я знімаю свою пропо- зицію Подати на затвердження
	Я настоюю на тому, щоб...	Я наполягаю на тому, щоб...	30-К Пропозиції по поліпшен- ню роботи	Пропозиції щодо поліп- шення роботи

Поступило багато пропозицій	Надійшло багато пропозицій
Пропозиції торкаються важливих сторін діяльності	Пропозиції стосуються важливих сторін діяльності
Пропозицію одобрили	Пропозицію схвалили
Постановили: 1) прийняти інформацію до відома; 2) збільшити відчислення на оплату	Ухвалили: 1) взяти інформацію до відома; 2) збільшити відрахування на оплату
Треба підготувати проект	Треба підготувати проект
Мені прийшло писати резолюцію	Мені довелося писати резолюцію
45-К Підготуйте тези виступів	Підготуйте тези виступів
У протоколі додайте четвертий пункт	У протоколі додайте четвертий пункт
45-К Зачитайте ухвалу	Прочитайте ухвалу

15. У ДІЛОВИХ ДОКУМЕНТАХ

Неправильно

Об'ява
Справка
Доклад
Виписка з протоколу
Пояснююча записка
Довіреність
Явочний лист

Командировочне посвідчення

Рошотна відомість
Мнима угода
Подання документа
Підготуйте ходатайство
Бланки на ісході

Його розпис завірено
Розположення статей у звіті

Запросити від заявителя
Нужденні члени сім'ї

Правильно

Оголошення, об'ява
Довідка
Доповідь (повідомлення)
Витяг із протоколу
Пояснювальна записка
Доручення
Реєстраційний листок (список) присутніх

Посвідка про відрядження

Розрахункова відомість
Фіктивна угода
Подання документа
Підготуйте клопотання
Бланків залишилося обмаль

Його підпис засвідчено
Розміщення статей у звіті

Зажадати від заявника
Члени сім'ї, що потребують допомоги

Його лишили прав власності	Його позбавили прав власності
07-К До об'єктів власності відносяться винаходи...	До об'єктів власності належать винаходи...
Документ включає важні відомості	Документ містить важливі відомості
15-К У звіті зустрічаються прорахунки	У звіті трапляються прорахунки
Предоставляється право позачергового встановлення телефону	Надано право позачергового встановлення телефону
Споживача ввели в заблудження	Споживача ввели в оману
Получений значний економічний ефект	Одержано значний економічний ефект
Певну долю витрат приймає на себе власник	Частину (частку) витрат бере на себе власник
Експертиза повинна бути проведена на протязі 12 місяців	Експертиза повинна бути проведена упродовж (протягом) 12 місяців
Впровадження в оборот	Впровадження в обіг
Винахід за своїм змістом протирічить суспільним інтересам	Винахід своїм змістом суперечить суспільним інтересам
Зложити свої повноваження	Скласти свої повноваження
Створено сітку підприємств	Створено мережу підприємств
Продовження буде	Далі буде
В остаточнім рахунку	У кінцевому підсумку
73-К Президентом приноситься присяга	Президент присягає

16. ОСВІТА, НАУКА

Неправильно

У нас построили гарную школу

20-К Наши діти тоже вчатся в музыкальній школі

18-К Документи можете здавати в любий технікум

Правильно

У нас побудували гарную школу

Наші діти також вчатся у музичній школі

Документи можете подавати в будь-який технікум

- 51-К Напиши заяву директору
54-К Івану Петровичу Коваленко
- 10-К Брат поступив у залізнично-дорожний технікум
Училище випускає штамповщиків
- 52-К Учителя прийшли
Учні приймають участь у різних гуртках
- 30-К Клас дижує по столовій
- 43-К На батьківських зборах було біля двісті чоловік
- На вечір прийшли бувші учні
- 82-К Я горжуся своєю школою
- 45-К Нашій вчительці подарили самі кращі квіти
- 60-К В адрес вчительки було сказано багато хорошого
- 60-К Нашому практикантові без малого 28 років
- 41-К Заміну уроків провели згідно приказа директора
- 34-К Рахую, що розклад треба скласти по-другому
- Учні краще взнали історію краю
- 60-К Це сама важлива тема
Заставляє вчити напам'ять
- 30-К По цих розділах буде контрольна робота
- 15-К Ці помилки зустрічаються часто
- 30-К По всім питанням ти дав
28-К вірну відповідь
- Напиши заяву директору Іванові Петровичу Коваленкові
- Брат вступив до залізничного технікуму
Училище випускає штампувальників
- Учителі прийшли
Учні беруть участь (працюють) у різних гуртках
- Клас чергує в ідальні
- На батьківських зборах було приблизно двісті (до, близько двохсот) осіб
- На вечір прийшли колишні учні
- Я горджуся своєю школою
- Нашій вчительці подарували найкращі квіти
- Про вчительку було сказано (сказали) багато хорошого
- Нашому практикантові незабаром 28 років
- Заміну уроків провели згідно з наказом (відповідно до наказу) директора
- Вважаю (міркую, думаю), що треба скласти розклад по-іншому (інший розклад)
- Учні більше дізналися про історію (пізнали, вивчили історію) краю
- Це найважливіша тема
Примушує вивчати (вчити) напам'ять
- З цих розділів буде контрольна робота
- Ці помилки трапляються часто
- На всі запитання ти дав правильну відповідь (правильно відповів)

- 60-К Його відповідь вартує самої вищої оцінки
- 60-К Ніхто, навіть самі кращі учні, не рішили цієї задачі
- Чому рівняється цей вираз?
- 29-К Ти попутав усі правила
- Докажи теорему
- 65-К Допишіть два нуля
Напишіть дві строчки
Завдяки запізненню одержав зауваження
- 19-К Не мішайте працювати в класі!
- Тихше!
- 44-К Давайте працювати!
Шевеліть мозгами!
Переверніть сторінку
Розкрийте книжку на сторінці
Відкрийте у класі вікно!
Хто знає, підніміть руку
Не став на парту портфель!
- Треба стерти дошку
- Говори даліше
Коротше кажучи
А тепер бистро на перерив!
- 46-К Вася! Славик! Не стійте на сквозняку!
- 59-К Закрийте двері — сквозняк!
- 40-К Висловлюю мою власну думку
- 16-К Не виконав завдання із-за хвороби
- 30-К Виконав це по дорученню вчителя
Мені повезло: мене не визивали до дошки
Моя завітна мрія — вчитися
- Його відповідь заслуговує найвищої оцінки
- Ніхто, навіть найкращі учні, не розв'язали цієї задачі
- Чому дорівнює цей вираз?
Ти переплутав (сплутав) усі правила
- Доведи теорему
- Допишіть два нуля
Напишіть два рядки
Через запізнення одержав зауваження
- Не заважайте працювати в класі!
- Тихо!
Працюймо!
Поміркуйте (поміркуйте)!
Перегорніть сторінку
Розгорніть книжку на сторінці
Відчиніть у класі вікно!
Хто знає, піднесіть руку
Не став на парту портфель!
- Треба витерти дошку (зітерти з дошки)
- Продовжуй
Коротко кажучи
А тепер швидко на перерву!
Васильку! Славчику! Не стійте на протязі!
Зачиніть двері — протяг!
- Висловлюю власну думку
- Не виконав завдання через хворобу (тому що хворів)
- Виконав це за дорученням вчителя
Мені пощастило: мене не викликали до дошки
Моя заповітна мрія — вчитися

40-К	Моя автобіографія потрібна? Намагаюся заповнити пробіли у своїх знаннях Я займаюся в інституті Коли здаєте іспит?	Автобіографія потрібна? Намагаюся заповнити прогалину у своїх знаннях Я навчаюся в інституті Коли складаєте іспит (екзамен)?
65-К	Було два семінара	Було два семінари
65-К	Провели три конкурсних екзамена	Провели три конкурсні екзамени (іспити)
42-К	Лекції починаються в вісім годин Завтра в університеті день відчинених дверей	Лекції починаються о восьмій годині Завтра в університеті день відкритих дверей
31-К	Більша половина студентів	Більше ніж (як) половина студентів
21-К	Учбовий корпус недалеко	Навчальний корпус недалеко
21-К	Чи маєте пропуск до учбового корпусу	Чи маєте перепустку до навчального корпусу?
30-К	Завтра залік по археології Він преподає хімію Давай зачотку! Він наш ведучий учений В якій області знання проводите дослідження?	Завтра залік з археології Він викладає хімію Давай залікову! Він наш провідний учений В якій галузі знання проводите дослідження?
30-К	По нашій кафедрі є два співшукача	На нашій кафедрі є два пошукувачі
30-К	Дисертант по цій темі має декілька статей Прийшов відзив на автореферат Толковий спеціаліст	Дисертант на цю тему має декілька статей Надійшов відгук на автореферат Розумний фахівець

17. ЛІКУВАЛЬНІ ЗАКЛАДИ

Неправильно

- 45-К Дізнайтесь про це в реєстратурі поліклініки
45-К Реєстрація больних обов'язкова
42-К Прийом починається в вісім годин

Правильно

- Дізнайтесь про це в реєстратурі поліклініки
Реєстрація хворих обов'язкова
Прийом (приймаємо) з восьмої години

56-К	Лікар приймає по понеділкам	Лікар приймає щопонеділка
30-К	Лікар сьогодні перегружений, приймати не буде	Лікар сьогодні має багато роботи, приймати не буде
41-К	Лікар приймає згідно графіка	Лікар приймає згідно з графіком (відповідно до графіка, за графіком)
	Це родильний будинок?	Це пологовий будинок?
	Прийміть визов	Прийміть виклик
	Лікар зараз приймає ро-ди	Лікар зараз приймає по-логи
04-К	Дуже вибачаюсь, що я вас побеспокоїв	Прошу вибачити (вибачте), що я вас потурбував
	Мені потрібна справка про стан здоров'я	Мені потрібна довідка про стан здоров'я
	Присядьте, будь ласка	Сідайте, будь ласка (прошу)
	Чи зроблені прививки?	Чи зроблені щеплення?
	Хворобу легше попередити, ніж лічити	Хворобі легше запобігти, ніж її лікувати (хворобу легше відвернути, ніж її лікувати)
60-К	Потрібно більш серйозніше відноситись до свого здоров'я	Потрібно серйозніше ставитись до свого здоров'я
	Потрібний уход за хворим	Потрібний догляд за хворим
08-К	Вам поставили невірний діагноз	Вам поставили неправильний діагноз
47-К	Різка біль в області серця Біль в поясниці	Різкий біль коло серця Болі (біль) у крижах (у попереку)
	Сердечно-сосудисте захворювання	Серцево-судинне захворювання
	Пульс частить	Пульс стає частішим
	Болять сугласти	Болять суглоби
	Маю сильне головокружіння	У мене паморочиться голова (мені паморочиться в голові)
	Страдаю частим головокружінням	Маю часті запаморочення
	Отравилася грибами	Отруїлася грибами
	У дитини сильна тошнота	У дитини нудота (дитину дуже нудить)
	Є відчуття горечі	Є відчуття гіркоти

- Часто падаю в обморок
Хворий угорів
33-К Я простила, мене знобить
- 53-К Маю язву шлунку
Жовчний міхур
У неї болить позвоночник
Прощупується опухоль
- 41-К Хворіла запаленням лег-
ких
Прободіння кишки
У хворого жовтуха
У хворого часта рвота
- Хворий бредить
Маю сип на шкірі
Мала запалення піджо-
лудочної
Пораження печінки
Спазм кишечника
Мої рани зажили
Синяк в ділянці правого
виска
Сильний удар в висок
Залишився рубець на
шкірі
Маю шкірний зуд
Дрябла шкіра
- 17-К Я підлічила ногу
Пошкоджений голіностоп-
ний суглоб
- 17-К У прошлому році лічи-
лася в санаторії
- 34-К Не рахуйте себе такою
хворою
Маєте лишню вагу тіла
Вам потрібно лягати на
обслідування
Треба взяти пробу крові
Нічого не поробиш — по-
трібна операція
Для вас корисні овочі в
сирому вигляді
Вам шкодить сире при-
міщення
- Часто непритомнію (млію)
Хворий вчадів
Я застудилася, мене мо-
розить
Маю виразку шлунка
Жовчевий міхур
У неї болить хребет
Прощупується пухлина
Хворіла на запалення ле-
генів
Прорив (прокол) кишки
У хворого жовтяниця
Хворий часто блює (у хво-
рого часте блювання)
Хворий марить
Маю висипку на шкірі
Мала запалення підшлунко-
вої
Ураження печінки
Спазм кишок
Мої рани загоїлися
Синець справа на скроні
- Сильний удар у скроню
Залишився шрам на шкірі
- Свербить шкіра
В'яла шкіра
Я підлікувала ногу
Пошкоджений п'ятого-
мілковий суглоб
Минулого року лікува-
лася в санаторію
Не вважайте себе такою
хворою
Маєте зайву вагу тіла
Вам потрібно пройти об-
стеження
Треба провести забір крові
Нічого не вдієш — потріб-
на операція
Вам корисно вживати сирі
овочі
Вам шкодить вогке (воло-
ге) приміщення

- Малоподвижний спосіб
життя вредний
Ця хвороба має скритий
період
Легке недомогання
40-К Часто бачите сновидіння?
Чи приймаєте снотворні
засоби?
Не вживайте свиного жи-
ру
Раджу вам удалити гланди
Дозировка ліків
- 30-К Приймайте це лікарство
по годинам
Прийматися внутр
- 45-К Приймайте жарознижу-
ючі лікарства
Потрібне лікувальне го-
лодання
Дробне харчування
Рекомендую вам примір-
ний комплекс фізкуль-
турних вправ
- 60-К Саме важно при вашій
хворобі дотримуватися ре-
жим
У вас подавлений настрої
- 65-К Даю вам больничний на
три дні
- 17-К Препарат лічить любу
18-К травму
Приміняйте цю мазь
Сестричко, прийміть за-
каз на кислород
Потрібний больничний ре-
жим
Хворого треба положити
в больницю
Больниця на сто койок
Спасти від смерті
Треба вскрити нарив
- 60-К Хворому надана сама не-
обхідна допомога
- Малорухомиий спосіб жит-
тя шкідливий
Ця хвороба має прихова-
ний період
Легке нездужання
Часто бачите сни?
Чи приймаєте насонні за-
соби?
Не вживайте смальцю
- Раджу вам вирізати гланди
Дозування ліків
Приймайте ці ліки за го-
динами
Прийматися всередину
Приймайте протигарячкові
ліки
Потрібне лікувальне го-
лодування
Багаторазове харчування
Рекомендую вам орієн-
товний комплекс фіз-
культурних вправ
Найважливіше при вашій
хворобі дотримуватися
режиму
У вас пригнічений настрої
Даю вам листок непраце-
здатності (лікарняний)
на три дні
Препарат лікує будь-яку
травму
Застосовуйте цю мазь
Сестричко, прошу прийня-
ти замовлення на кисень
Потрібний лікарняний ре-
жим (розпорядок)
Хворого треба (потрібно)
покласти в лікарню
Лікарня на сто ліжок
Врятувати від смерті
Треба розтяти нарив
Хворому надана (подана)
найнеобхідніша допо-
мога

65-К Проведено череворозтин
Зробили чотири шва
Треба удалити хворий зуб

Усунути чужерідне тіло
Потрібна пересадка ро-
говиці ока

Обільне виділення слини
Пошкоджена слизова обо-
лочка

Виявили чесотку
Є кровопідтоки на спині
У хворої була спроба са-
мовбивства

Гематома розсосалася
Розіжміть зуби
Закрийте очі
Відкрийте очі

84-К Використайте резиновий
зонд

Є відслоєння сітчатки
Перевірте сітчатку ока
Хрусталик ока
Пилинка в оці
Розчіси на шкірі
Шелушіння шкіри

Потрібна сироватка крові
У цій палаті — рожениці
Внематочна вагітність

45-К Дородовий отпуск
Кормлю дитину грудю
Вчасне оказання родопо-
мочі

Хворий чистоплотний
Хворий проснувся
Хворий на носилках
Хворий очнувся
Хворий упав в обморок

Хворий дрижить від хо-
лоду
У хворого озноб
Хворий передвигається без
допомоги

Проведено розтин живота
Зробили чотири шви
Треба видалити (усунути)
хворий зуб

Усунути стороннє тіло
Потрібне перещеплення
рогівки ока

Сильне виділення слини
Пошкоджена слизова обо-
лонка

Виявили коросту
Є синці на спині
Хвора робила спробу са-
могубства

Гематома розсмокталася
Розтуліть зуби
Заплющіть очі
Розплющіть очі

Використайте гумовий
зонд

Є відшарування сітківки
Перевірте сітківку ока
Кришталік ока
Порошинка в оці
Подряпини на шкірі
Злушування шкіри

Потрібна сироватка крові
У цій палаті — породіллі
Позаматкова вагітність

Передпологова відпустка
Годую дитину грудьми
Вчасна допомога породіл-
лям

Хворий охайний
Хворий прокинувся
Хворий на ношах (марах)
Хворий отямився
Хворий неприємнонів (зо-
млів)

Хворий тремтить від хо-
лоду
Хворого морозить
Хворий пересувається без
допомоги

18. АРМІЯ, СПОРТ

Неправильно

Становись!
Для утренного смотра
становись!

Стройся!
В одну шеренгу стройся!
Строїмося в двухшеренож-
ний

Строй!
Рівняйся, смирно, рівнян-
ня на середину!

В колону по три ставай!
Півоборота наліво!
Равненіє — направо!
Стройовим шагом — марш!

В колону по два шагом
марш!

В колону по три — шагом
марш!

Праве плече вперед, ша-
гом марш!

Знаменщик, за мною, ша-
гом марш!

Іти в ногу!

Іти не в ногу!

Короче крок!

Ширше шаг!

Змінити ногу!

Кругом — марш!

Зімкнись!

Під знамя смирно, рів-
няйся наліво!

Докладую!

Для зустрічі справа — на
караул!

Для зустрічі з фронту —
на караул

Слухай, на караул!

Здравія бажаю!

Встати!

Есть!

Правильно

Збірка!
Для ранкового перегляду
— збірка!

Шикуйсь!
В лаву шикуйсь!
Шикуюмося (шикуймося)
у дволаву

Дволаву!
Рівняйся, струнко до се-
редини глянь!

У триряд — збірка!
Ліво — скіс!
Рівняння — направо!

Рівним кроком — ходом
руш!

У дворяд ходом руш!

У триряд — ходом руш!

Правим заходь, ходом руш!

Прапорносець, за мною,
кроком руш!

Рівний крок!

Довільний крок!

Скоротити крок!

Довший крок!

Зміни крок!

Обернись, ходом руш!

Зійдись!

На прапор струнко, налі-
во глянь!

Доповідаю!

Зустріч справа! Зброєю —
честь!

Зустріч з чола! Зброєю —
честь!

Слухай, зброєю честь!

Зичу здоров'я!

Встань!

Так!

Направо, на ремінь!
Наліво, на плече!
Заряжай!
Предохранітель став!
Ремінь відпустити!
Ремінь підтягнути!
Штик відкинути!
Положіть зброю!
Торжественний марш
В торжествах бере участь
горніст
Стати на караул
Тут контрольно-пропуск-
ний пункт
Полк був на доброму ра-
хунку
В нашій часті все в по-
рядку
Треба знати парольний
сигнал
Приймемо міри по покра-
щенню боєготовності
Завтра приступимо до
учень
Біжучі справи не дозво-
ляють зайнятися підго-
товкою до параду
Командира дивізії було
зміщено з посади
Усе це трапилося із-за не-
достатків по підготовці
Це озброєння дальнобійне
Апарат працює на керо-
сині
Де храняться патрони?
Роздивляєшся цю мага-
зінну коробку?
Вертольот без опозна-
вальних знаків
Спортився подаючий ме-
ханізм
Ствольна коробка
Цей устрій механізму
списано по непригод-
ності

Праворуч, на ремінь!
Ліворуч, на плече!
Набивай!
Запобіжник став!
Ремінь подовж!
Ремінь вкороти!
Багнет геть!
Зброю — на землю!
Урочистий марш
В урочистостях бере участь
сурмач
Стати на варту
Тут контрольно-перепуск-
ний пункт
Полк мав добру репута-
цію
У нашій частині все га-
разд
Треба знати парольне
гасло
Вживемо заходів для підви-
щення боєготовності
Завтра розпочнемо нав-
чання
Поточні справи не дають
змоги зайнятися підго-
товкою до параду
Командира дивізії було
знято з посади
Усе це трапилося через хи-
би (вади) у підготовці
Ця зброя далекобійна
Апарат працює на нафті
Де зберігаються набої?
Розглядаєш цю магази-
ну скриньку?
Вертоліт без розпізна-
вальних знаків
Зіпсувався доставник
Цівкова скринька
Цей пристрій механізму
списаний через непри-
датність

Він вдяг плащ-палатку
Це називається “цевйо”
Мене призвали на сроч-
ну службу
30-К По вашому наказу при-
був
Повернувся з короткос-
рочного отпуска
Завтра я буду дневаль-
ним, бо прийшла моя
очередь
У штабі я отримав пред-
писання
30-К Мене зустрів дежурний по
часті
Ваші дії після ко-
манди “Отбой”?
Подана команда “Під-
йом!”
Прийшов розводящий
Покажи свою увольні-
тельну
Вчора я стояв на стражі
Пред’яви справку офіцеру
Він не з’явився на пере-
клик
Ціль була знищена до
основання
Ввели в заблудження про-
тивника
Треба зайти з правого
флангу
Ісполнительна команда
Отряд прийде завтра
41-К Командувач оперативним
напрямком
Ми двигались за направ-
ляючим
На ходу зробили пере-
строєння
Він пав смертю хоробрих
Огляд закінчився

Він одягнув плащ-накид-
ку (плащ-намет)
Це називається “ложе”
Мене призвали на строко-
ву службу
За вашим наказом прибув
Повернувся з короткотер-
мінової відпустки
Завтра я буду днюваль-
ним, бо підійшла моя
черга
У штабі я отримав припис
Мене зустрів черговий час-
тини
Ваші дії після команди
“Відбій”?
Подана команда “Вста-
вай!”
Прийшов розвідний
Покажи свою відпускну
записку
Вчора я був (стояв) на сто-
рожі (на варті, на ча-
тах)
Подай довідку офіцерові
Він не з’явився на пере-
клик
Ціль була знищена вщент
Ввели в оману ворога
Треба зайти з правого
крила
Виконавча команда
Загін прийде завтра
Командувач оперативно-
го напрямку
Ми рухалися за напрям-
ним
В русі перешикувались
Він поліг як герой
Огляд закінчився

Боездібні загони
45-К Києвліани виграла
65-К Виграла чотири етапа
Біг на коньках
Розклали палатки

Мене визвали до тренера

Боездатні загони
Кияни виграла
Виграла чотири етапи
Біг на ковзанах
Розкинули (розіпнули) на-
мети
Мене покликали до тре-
нера

19. ОГОЛОШЕННЯ

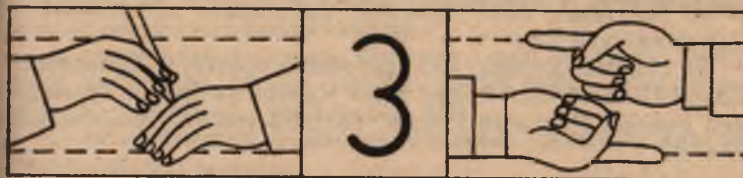
Неправильно

- 62-К Міняю трьохкімнатну квартиру у місті Київ на рівноцінну у місті Львові
Столяр виконує по замовленню мілкі роботи...
Мале підприємство підписує договори з мулярами і штукатурами
Магазин проводить прийом скляної посуду різної ємкості
Ви шукаєте весільний наряд?
Продається дитяча коляска
Молода сім'я зніме однокімнатну квартиру
- 30-К Продаються м'яккі крісла (виробництво Германія) по сходній ціні
Виконуємо заказ
Здійснюю самі різні ремонтні роботи

Правильно

- Міняю трикімнатне помешкання (квартиру) у місті Києві на рівноцінне у місті Львові
Столяр виконує дрібну роботу на замовлення
Мале підприємство укладає угоди з мулярами та штукатурами
Магазин приймає скляний посуд різної місткості
Ви шукаєте весільне вбрання?
Продається дитячий візок (візочок)
Молоде подружжя винаймає однокімнатне помешкання (однокімнатну квартиру)
Продаються фотелі (виробництво Німеччини) за прийнятну ціну
Виконуємо замовлення
Ремонтую все

КОМЕНТАРІ

1. Чим різняться між собою слова АДРЕС І АДРЕСА?

За сучасними нормами слова *адрес* і *адреса* розрізняються значенням і сполучуваністю.

Адрес — це письмове вітання особі, організації, переважно з нагоди ювілею: “адрес ювілярові”, “адрес гарно оформлений”, “адрес від колишніх учнів”, “адрес з нагоди шістдесятиріччя (п'ятдесятиріччя)”.

Адреса — місце проживання чи перебування особи, місце знаходження установи; напис на конверті, бандеролі, пачці тощо. “Не знаю точної Вашої адреси”, “моя адреса така”, “подаю адресу свого брата”, “адреса нашої установи”, “жити (проживати) за адресою”, “надсилати на адресу”, уживаючи це слово в переносному значенні (тобто сказане стосується мене), говоримо: “це сказано на мою адресу” (а не “сказано в мою адресу”, “сказано в мій адрес”).

Можна сказати: “ще не написали адреса” (тобто не вготували письмового вітання) і “ще не написали адреси” (не заадресували листа, бандеролі, пачки).

А плутаємо ці слова тому, що в російській мові у першому і другому значеннях вживається одне слово — *адрес*.

2. Чи БІЛЕТ І КВИТОК те саме?

В українській літературній мові слова *білет* і *квиток* розрізняються за значенням і сполучуваністю. Тільки *білет*:

а) картка з питаннями для тих, хто складає іспити або заліки. Екзаменаційний білет. Щасливий білет;

б) цінні папери. Кредитний білет. Казначейський білет. Лотерейний білет. Білет грошово-речової лотереї. Банківський білет.

Тільки *квиток*:

а) документ, який засвідчує належність до організації. Партійний квиток;

б) куплена картка, яка дає право проїзду у транспорті, відвідування музею, театру тощо. Квиток на проїзд. Трамвайний квиток. Проїзний квиток. Вхідний квиток. Залізничний квиток.

3. Хіба правильно “Він не ВАРТУЄ доброго слова”?

Через пресу, радіо, телевізію йдуть і закріплюються у мовній свідомості носіїв мови ненормативні фрази “він нічого не вартує”, “не вартує нашої уваги” та ін. Як вибити собі з голови неправильні сполучення? А дуже просто: *вартує* треба пов’язати зі словами *варта*, *вартувати* (ще: *стерегти*, *охороняти*, *пильнувати*, *сторожувати*), а також зі сполученнями “стояти на варті”, “нести варту”. І потрібно знати, що російська дієслівна форма *стоит* за існуючими нормами має в українській мові відповідник не дієслово, а прикметник, прислівник та ін.

Порівняйте фрази:

Один стоит трёх
Стоит внимания

Стоит напомнить
Чего стоит

Что тебе стоит это сде-
лать

Один вартий трьох
Заслуговує на увагу,
вартий уваги

Варто нагадати
Чого варт

Невже тобі важко це
зробити

4. ВИБАЧТЕ, ПРОБАЧТЕ мені, ПЕРЕПРОШУЮ (а не вибачаюсь)

Слово *вибачаюсь* має у своєму складі колишній займенник *ся*, що був формою від себе (порівняйте: голюся, миюся, чешуся...). Виходить, що людина, кажучи “вибачаюсь”, ніби вибачає саму себе, хоч насправді вважає, що завинила перед кимось. Треба казати: “Вибачте мені, пробачте, даруйте, перепрошую”.

Ненормативним є вислів “Я хочу вибачитися” чи “За цей вчинок треба вибачитися”. Грамотно: “Треба попросити вибачення”, “Треба перепросити”.

5. Не запитуймо: “Які ВИДИ на врожай?”!

В останні десятиліття такі штучні комунікативні формули витіснили природні. Бо хіба не природніше запитати: “Який буде врожай?” “Якого врожаю сподіваємося?” В українській мові слово *вид* має кілька значень:

а) окрема галузь чогось, різновид у ряді предметів, явищ: види мистецтва, письма, спорту, грибів, зброї, машин; синоніми — різновид, латунок, рід, сорт;

б) уживається як граматичний термін: доконаний вид, недоконаний вид дієслова;

в) у значенні *обличчя*: “Іде (Яресько) серйозний, постаршав, нема вже колишньої хлопчачої безтурботності на виду” (*Гончар*). У сполученні “не подавати виду” має значення “приховувати свої почуття”;

г) *краєвид*: “Види Криму”, “Прекрасний вид на місто”.

Українське близькозвучне слово *вигляд* потрібно вживати у значенні “сукупність зовнішніх ознак”. Тому фрази “У вигляді кари йому наказано переписати весь твір”; “У вигляді подарунка дістав голуба”; “Він зробив це для вигляду” звучать неприродно. Треба: “Кілька годин просидів за кару; як подарунок; про людське око”.

Запам’ятаймо кілька українських фраз:

Сделал вид

И вида не подал
Сделал для вида

В виде опыта
В виде подарка
Быть на виду

Удав, що його це не сто-
сується

І знаку не подав
Про око, про людське око,
про людські очі, для го-
диться

На спробу, як спроба
Як подарунок
Бути на видноті, перед
очима

6. Чому ріже слух “Львів не ВИКЛЮЧЕННЯ”?

Такий вислів іноді неправильно вживають, коли хочуть сказати, що у Львові така ситуація, як і в інших містах. Фраза ця — буквальный переклад російської “Львов — не исключение”, однак не враховано, що російське слово *исключение* має кілька значень. Якщо йдеться про те, що нічого особливого, надзвичайного нема, чи треба підкреслити, що не відійшли від правила, тоді можна сказати “не виняток”. Російський прикметник *исключительный* треба перекладати українським *винятковий*, *надзвичайний*. Отже, *винятковий* уживаємо у

сполученнях: винятковий (а, е, і) випадок, розум, талант, успіх, гостинність, особистість, пам'ять, причина, сила, ситуація, точність, здібності, обставини, умови... Український прислівник *винятково* також треба вживати у значенні “дуже”, “надзвичайно”, “не так, як усі”. Наприклад: “Це винятково обдарована дитина”.

Слово *виключення* — іменник, утворений від дієслова *виключити*, уживається на позначення дії (наприклад, “виключення з університету”), прикметник *виключний* штучно скалькований, а прислівник *виключно* помилково вживають у фразах “Ця обставина має виключно серйозне значення”, “Це виключно важливий факт” та ін., тобто тоді, коли треба — *винятково*.

Отже, прислівник *виключно* звичайно вживають, коли треба передати значення “лише”, “тільки”, а прислівник *винятково* тоді, коли його можна замінити словами “дуже”, “особливо”.

І ще раз підкреслюємо: не треба прагнути до того, щоб кожную російську фразу перекладати дослівно. Наприклад, вислів “за исключением такой-то суммы” можна перекласти природною комунікативною формулою “вирахувавши певну суму”.

7. Правильно вживаймо слова ВІДНОШЕННЯ, ВІДНОСИНИ, ВЗАЄМИНИ, СТОСУНКИ

При вживанні цих слів часто, по-перше, нехтують усталеними в літературній мові нормами і, по-друге, надживають висловами з тими, що мають відтінок канцелярщини, словами, роблять своє усне чи писемне мовлення штапованим, “оканцелярюють” його.

Запам'ятаймо:

1. Російські блоки “отношение к делу”, “хорошее отношение к людям”, “во всех отношениях” часто тільки калькують; говорять: “Я з ним у добрих відношеннях”; “Твоє відношення до справи” та под., де слово *відношення* — не на своєму місці. Якщо будемо вживати нормативні вислови — “хороше ставлення до людей”, “моє ставлення до справи”, то це ще не свідчить про високу мовну культуру. Треба добирати синоніми до цих комунікативних формул. Так, замість штучного “у всіх відношеннях” можна сказати: “з усякого (кожного) погляду”, “з усіх боків”, “як не глянь”, “як не подивись”, “усебічно”... Замість ненормативного “поверхове відношення до такої важливої справи” треба: “поверхове ставлення” або краще “поверхово (недбало) ставляться до справи”.

Слово *відношення* вживається у філософії, логіці, мовознавстві у значенні “взаємозв'язок між предметами, явищами, величинами”, а також у математиці: “відношення мислення до буття”, “відношення до буття”, “відношення двох чисел — $a:b = c:a$ ”. Слово *відношення* вживається у сполученні: відношення математичне, арифметичне, геометричне, граматичне, синтаксичне, причинові, обставинні, рівності, тотожності, еквівалентності, процентне, вартісне.

2. Слово *відносини* вживається щодо суспільства, держав, колективу. Функціонує у сполученні: “відносини дружні, добрі, товариські, добросусідські, ворожі, сімейні, патріархальні, офіційні, ділові, господарські, ринкові, економічні, службові, майнові, товарні, дипломатичні, політичні, правові, міжнародні”; “тип відносин”; “відносини між учнями та вчителями”; “розвивати добросусідські відносини”.

3. Слово *стосунки* вживається переважно у значенні “особисті зв'язки між людьми”, рідше — між суспільними групами, країнами. Неправомірне вживання у цьому значенні “взаємовідношення”, “відношення”.

4. *Взаємини* вживаємо тоді, коли говоримо про взаємні стосунки між кимсь, чимсь, про взаємозв'язок, взаємовплив між предметами, явищами.

Слова *взаємини*, *стосунки* часто вживають як синоніми: наші взаємини (стосунки), взаємини (стосунки) між людьми.

8. ВІРНО кохаймо!

Постійно пам'ятаймо, що в споріднених мовах є такі близькозвучні слова, які в кожній з них мають різне значення. Це виявляється насамперед у тому, що вони поєднуються з іншими словами.

Слово *вірний* вживається в українській мові у значенні “відданий, надійний, незрадливий, стійкий у своїх почуттях і поглядах”. Шевченко, наприклад, пише: “Люблю, як щиру, вірну дружину, як безталанну свою Вкраїну”. А похідний прислівник *вірно* цілком природним є у таких Шевченкових рядках: “І він один на всім світі мене вірно любить”, у приказці “Хто вірно кохає, той часто вітає”. У російській мові слово *верный* багатозначне і перекладається по-різному:

Верный друг

Вірний, відданий, щирий, незрадливий друг

Верный своему слову

Вірний своєму слову

Верный способ

Надійний спосіб

Верный перевод

Правильний переклад

Верная смерть

Неминуча (видима) смерть

Верный проигрыш Неминучий програш
Отже, в українській мові слово *вірний* (а,е,і) і похідне *вірно* вживаються у порівняно небагатьох словосполученнях: “вірна дружина”, “вірний дружині”, “вірно кохати” та ін. Іноді поряд із прикметником *правильний* вживають і прикметник *вірний* у таких висловах: “вірний переклад”, “вірний рисунок”, тобто відповідний оригіналу, точний.

9. “ВОЄННЕ училище”. Ні Чому?

Російське слово *военный* має два значення, кожне з яких в українській мові має свій відповідник. У значенні “який стосується війни” уживається слово *воєнний*. Отже: *воєнний* (а, е, і) — тактика, промисловість, стан, події; у значенні “який стосується війська, узвичаєний, установлений у війську, в армії” нормативним вважається слово *військовий*: *військовий* (а, е, і) — присяга, форма, справа, трибунал, училище, звання та ін. Окремі слова можуть уживатися з цими прикметниками залежно від значення, наприклад: “військовий (і воєнний) корабель”, “військовий (і воєнний) завод” та ін. У значенні іменника вживається тільки *військовий*: “військовий пішов”, “став військовим”.

10. ВСТУПАЄМО (а не поступаємо) в університет, Інститут, технікум

Існуючі норми передбачають розрізняти за значенням пароніми *поступати* // *вступати*. І коли йдеться про навчальні заклади, то мова витворила ряд: *вступник, вступні іспити*, у який вписується дієслово *вступати*. У цьому випадку мікро-ряд семантично споріднених слів формує префікс в-

11. Що ГУБИМО?

Багато носіїв української мови вже не відчуває помилки, вживаючи фрази “губити природу”, “губимо інтелектуальні сили”, “вузи вже загубили (і продовжують губити) молодих обдарованих людей”, “хлопець не губив часу даремно”, “голови не гублю”. Але слова *губити, загубити* не є відповідниками до всіх значень російських *терять, потерять*. Вони повинні вживатися тоді, коли означають “втрачати (втратити) конкретний предмет, річ внаслідок недбалості, неохайності, неуважності”: “часто гублю олівці”, “загубив ключі”, “загубив гаманець з грішми” та ін. Якщо йдеться про

назви абстрактних понять, то мова закріпила інші відповідники до російського поняття *терять*:

Ему нечего терять	Йому нема чого втрачати
Терять голову	Розгублюватися
Терять сознание	Непритомніти, втрачати свідомість, рівновагу, умлівати
Терять время	Гаяти (марнувати) час

Слово *втрачати* здебільшого вживається тоді, коли йдеться про втрату чи шкоду абстрактного характеру: “втрачати ілюзії, надії, спокій, розум, пам’ять, сором”. Отже, не “губимо природу”, а “знищуємо природу”, не “губимо час”, а “марнуємо (гаємо) час”.

12. Коли можна сказати “не ДИВЛЯЧИСЬ”?

Передусім тоді, коли дія пов’язана з тим, що людина на щось не дивиться, нічого не бачить: “Він ішов навпростець, не дивлячись ні на кого”; “Хлопчик розповідав про свою тяжко хвору матір, не дивлячись мені у вічі”. Часто говорять (і пишуть): “Не дивлячись на погані погодні умови, ми вчасно закінчили жнива (сівбу, косовицю)”. У таких конструкціях доречно вживати слово *незважаючи* (адже ні на що ми не дивимося!), іноді — сполучник *дарма що*: “Дарма що були погані погодні умови, ми вчасно закінчили жнива”; “Дарма що були дощі, ми цього літа вчасно закінчили косовицю”.

13. ЗАМІСНИК І ЗАСТУПНИК — різні за значенням слова

Замісник — людина, яка тимчасово виконує чийсь обов’язки (є замість когось): “Практикант працював як замісник учителя”.

Одне із значень слова *заступник* — “офіційна назва особи, що заступає якогось начальника, керівника”. Заступник здебільшого постійно відає певними ділянками роботи, має певне коло обов’язків. Заступник працює одночасно з начальником, тому це слово входить у словосполучення, які є назвами посад: “заступник директора”, “заступник головного редактора”, “заступник прокурора”. *Замісник* же тільки *заступає* особу, коли її немає.

14. Коли ЗДАТНИЙ, а коли ЗДІБНИЙ?

Здатний — це “спроможний”, “такий, що має можливість, силу, певні дані щось зробити”. Уживають у сполученні:

а) з інфінітивом: “Деякі тварини здатні утворювати ультразвукові коливання”, “Пароплав здатний рухатися”, “Він здатний лише зітхати”;

б) з прийменниками *на* (на що?) і *до* (до чого?): “здатний на подвиг”, “здатний до всякої роботи”, “до всього здатний”.

Здібний — “який має здібності, обдарований”: здібний (а, е, і) — музикант, шахіст, юнак, дитина, учні; “здібний до вивчення мов”.

15. ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ ...

Але не помилки, недоліки, прорахунки, слова...

Українське слово *зустрічатися* помилково вживають як відповідник до всіх значень російського *встречаться*. Подумаймо і зробім правильний висновок: зустрічаються тоді, коли є якась зустріч. Речення “У книзі зустрічаються цікаві факти”; “Він зустрівся з труднощами” неприродні, хоч усі слова українські. Зміст фраз можна передати по-різному. Можливий варіант: “У книзі трапляються цікаві факти”, “маю труднощі”. А коли зустрічаються? Насамперед можуть зустрічатися люди: “зустрілися спортсмени”, “вони зустрілися, щоб поговорити”. Можна сказати “зустрівся поглядом з колочими очима”. Тож будьмо уважними і дбаймо, щоб, як писав Антоненко-Давидович, не зустрічалися без зустрічі.

16. “ІЗ-ЗА хвороби” чи “ЧЕРЕЗ хворобу”?

Згадаймо Шевченкові рядки “Із-за лісу, з-за туману, місяць випливає”, “Сіло сонце, з-за діброви небо червоніє” і зробім висновок: слово *із-за*, що є фонетичним варіантом прийменника *з-за*, уживається при позначенні предметів, з протилежного боку яких відбувається дія. Однак носії так званого суржика прийменник *із-за* вживають переважно при позначенні причиновості, що поширене в російській мові. Порівняймо:

Из-за отсутствия

Через відсутність

Из-за собственной неосторожности

Через власну необережність

Ссора из-за пустяка

Сварка за дурницю

Тому не можна вважати нормативними фрази “Із-за цього порушується велика кількість договорів”, “Тертя між партнерами можуть виникнути із-за того, що ...”, “Із-за тебе я потерпів”. У цих випадках потрібно вживати прийменник *через*.

17. Лікар все-таки ЛІКУЄ, а ЛІЧИТЬ (якщо має!) гроші

Суржик не розрізняє слів *лікувати* і *лічити*. В українській літературній мові вони розрізняються за значенням, здатністю вступати у зв'язки з іншими словами, а також мають свій ряд споріднених слів.

Лікувати — “застосовувати ліки та інші засоби припинення болю, захворювання”. Лікують хворого, серце, печінку, зуби; лікують антибіотиками, ліками, травами, ультразвуком, гіпнозом; лікують добре, погано; лікувати починають, продовжують.

Спільнокореневими для нього є слова *лікар*, *ліки*, *лікувальний*, *лікування*, *лікуватися*, *лікарня* та ін.

Лічити — “називати числа у послідовному порядку, вести підрахунки, рахувати”. Згадаймо Шевченкове: “Лічу в неволі дні і ночі й лік забуваю”. Лічимо гроші, присутніх, вагони, машини; лічимо до двох, до тисячі; лічимо на пальцях, на рахівниці, на арифмометрі; лічимо поволі, швидко, усно, уважно, без помилки. Вживаємо вислів “лічити хвилини (години, дні)”, коли стежимо за часом, з нетерпінням чекаючи кого-, чого-небудь. Кажуть: “ребра лічити (полічили)”, коли били (чи побили кого-небудь). Слово *лічити* пов'язане зі словом *лік*, яке виступає у сполученні “без ліку”, а також з прислівником *безліч* (разів). (Див. ще коментар “Коли рахуємо?”)

А чому плутаємо ці слова? Та тому, що в російській мові є слово *лечить* у значенні “лікувати”, яке близькозвучне з українським *лічити*. Але це слова двох різних мов!

18. Той ЛЮБИЙ, кого любимо

Із суржика прийшов у рекламу, на сторінки газет прикметник *любий* (-а, -е) у значенні “будь-який”, “будь-хто”, “будь-що”, “кожний”. Очевидно, під впливом російського слова *любой* чимало українців уживає вирази: “купити ковбасу на любий смак”, “їй личить люба шапочка”, “про це любий вам скаже”, “купите в любому магазині” тощо. Але поміркуймо хоч трохи і дійдемо висновку: *любим* треба називати того, кого любимо: “Люба сестричко!” “Люба матусю!” “Коханий мій, любий!” А у наведених сполученнях уживаймо інші слова (*перший-ліпший*, *будь-хто*, *будь-який*, *кожний*, *усякий*), які своїм значенням нічого спільного не мають з таким глибоким почуттям, як любов.

19. Коли все-таки МІШАЄМО?

Російське слово *мешать* має декілька значень, які не завжди перекладаємо близьким за звучанням українським *мішати*. Запам'ятаймо правильні українські фрази і їх російські відповідники:

Не заважай мені (не перешкоджай)	Не мешай мне
Не завадило б (не перешкодило б) сказати	Не мешало бы сказать
Не зайвим було б купити, не завадило б купити	Не мешало бы купить
Мішати фарбу, змішувати фарби	Мешать краски
Мішати кашу (а юшку можна колотити)	Мешать кашу
Мішати карти	Мешать карты
Змішати (звалити) в одну купу	Смешать в одну кучу

Отже, слово *мішати* вживаємо тоді, коли щось перемішуємо, розмішуємо.

Якщо у всіх випадках вживати тільки слово *мішати*, то цим збіднюємо своє мовлення, відкидаємо давні українські слова і відступаємо від вироблених норм.

20. Чому неправильно “МУЗИКАЛЬНА школа”, “МУЗИКАЛЬНЕ училище”?

В українській мові існує паронімічна пара *музикальний* // *музичний*, слова якої чітко розрізняються за значенням. *Музикальний*, за існуючими нормами, вживається у двох значеннях: 1) “обдарований здатністю тонко сприймати музику, відчувати музичні твори, виконувати їх”; отже, *музикальний* (а, е) — слух, родина, дитя, сім'я, народ, душа; 2) *мелодійний*. Російська мова у цих двох значеннях знає тільки слово *музикальний*, тому у мовленні деяких українців можливі ненормативні словосполучення “музикальне училище”, “музикальна школа”. Треба: “музична школа”, “музичне училище”. Слово *музичний* має значення “який стосується музики як виду мистецтва”. Отже, “музичний (а, е, і) — інструмент, студія, знання, критик, товариство та ін. Уживаємо вислів “музичний твір”, якщо йдеться про твір, покладений на музику, і “музикальний твір”, якщо він мелодійний.

21. НАВЧАЛЬНИЙ І УЧБОВИЙ чи тільки НАВЧАЛЬНИЙ?

Прикметник *учбовий* в останні роки безпідставно витісняє слово *навчальний*: “учбовий заклад”, “учбовий корпус”, “учбово-матеріальна база” та ін. Його не зовсім “законне”, порівняно зі словом *навчальний*, місце в українській мові може бути усвідомлене хоч би з уваги на непродуктивний при творенні українських слів суфікс -б-. Якщо російське слово *учебный* — природне утворення, споріднене зі словом *учеба*, то, очевидно, *навчальний* пов'язується зі словами *навчання*, *навчати*. Слово *учбовий* — своєрідний “дубль” російського *учебный*. Хоч, зауважимо, Словник української мови трактує його рівноцінним до *навчальний*.

22. Про слова НЕДІЛЯ І НЕДЕЛЯ І дещо про інші міжмовні омоніми

В українській та російській мовах є слова, близькі за звучанням, але за значенням не тотожні. Наприклад: *гарбуз* — *арбуз*, *мешкати* — *мешкать*, *орати* — *орать*. Їх називають міжмовні омоніми. Українське слово *неділя* вживається як назва сьомого дня в тижні, дня відпочинку, святкового дня. Можна сказати: “відпочивав у неділю”, “у неділю піду до церкви”. У деяких говорах це слово означає ще “тиждень”. У російській мові слово *неделя* має тільки це значення. Отже, російський вислів “болеет целую неделю” треба перекладати “хворів цілий тиждень”. Коли говоримо “хворів цілу неділю”, то можуть нас зрозуміти по-різному: чи хворів “один день” чи “сім днів”. Українське слово *гарбуз* треба перекладати російським *тыква*, а російське слово *арбуз* — *кавун*, *боягуз* — це по-російськи *трус*, а українське *трус* — це російське *обыск*; *рожа* — це синонім до *мальва* (функціонує й як синонім до *троянда*), до російського слова *рожа* український відповідник — *ника*. Українське слово *другий* потрібно вживати у значенні порядкового числівника (щось мусить бути перше). Російське слово *другой*, як правило, перекладаємо українським *інший*. *Лазню* називають *банею*, а *баню* на церкві — запозиченням з російської *купол*. На “Місячну сонату” Л.Бетховена кажуть “Лунна соната” (точний переклад з німецького — “Соната місячного світла”); слово *мешкати* своїм значенням споріднене з українським *помешкання*, а не з російським *мешкать*, яке має значення “баритися”, “гаятися”. І не намагаймося дослівно перекладати. До російської фрази “не мешкал с отве-

том” один з можливих відповідників — “відразу відповів” (а не: “не мешкав з відповіддю”).

23. Чому не є взаємозамінними слова ОБ'ЄМ І ОБСЯГ?

Ці слова розрізняються за значенням, а відповідно — й здатністю сполучуватися з іншими словами. *Об'єм* — “величина у довжину, висоту й ширину, вимірювана в кубічних одиницях”. Вживається у сполученнях: “об'єм конуса, куба, циліндра, колби, посудини, приміщення, кімнати, вагона, котлована, печі, тіла, серця, мозку, повітря, рідини”; об'єм може бути великий, малий, невеликий, значний, повний, середній. Нормативними є вислови: “визначити об'єм чогось”, “циліндр об'ємом 400 кубічних сантиметрів”, “тіло в об'ємі має п'ять кубічних дециметрів”, “об'єм повітря збільшується при нагріванні” та ін.

Обсяг — взагалі “розмір, величина, кількість, значення, важливість, межі чогось”. Вживається зі словами: “обсяг роботи, капіталовкладень, будівництва, бюджету, заготівель, промислової продукції, знань, інформації, брошури, книжки, рукопису, поняття, слова, навантажень”, обсяг може бути величезний, значний, невеликий, середній. Можна сказати: “визначити обсяг”, “підраховувати обсяг”, “величезна за обсягом і значенням праця”, “у повному обсязі”, “брошура обсягом 20 сторінок”. Уживання таких словосполучень, як “об'єм робіт”, “об'єм інформації” (потрібно: обсяг), а також “розмір статті”, “розмір книги” є порушенням норми.

24. ОСВІТЛЕНА вулиця, а ОСВІЧЕНА людина

Близькі за звучанням слова (або пароніми) *освітлений* // *освічений*, історично споріднені, але за існуючими нормами вживаються в різних значеннях. *Освітлений* — “який стає видний, бо на нього падає світло”. Освітленим може бути будинок, зал, коридор, вулиця, площа, парк. Можна сказати: “освітлена вогнем, полум'ям, прожектором, сонцем”, а в переносному значенні — “щастям, радістю, благородством”. Це слово вживається ще на означення рідини, у якій вилучені сторонні домішки, внаслідок чого вона стала прозорою, світлою (“освітлена вода”, “освітлений сік”).

Освічений — це той, який має освіту, культурний: “освічений (а, е) народ, суспільство, товариство, людина, дівчина, хлопець, робітник, селянин”. Отже, у висловах “освічена ву-

лиця”, “освічене електричними вогнями місто” слова *освічена*, *освічене* потрібно виправити на *освітлена*, *освітлене*.

25. Почекай “ПАРУ хвилин” чи “КІЛЬКА хвилин”?

Основні значення слова *пара* пов'язані з позначенням двох однорідних предметів, що вживаються чи діють разом, становлять одне ціле чи комплект, є двома однаковими частинами чогось цілого: “пара коней”, “пара чобіт”, “пара ножиць”, “закохана пара”, “молода пара”, “жити в парі”, “не до пари”. Ненормативними є вислови: “сказати пару слів”, “зайшов на пару хвилин”, “прийду за пару днів”. Отже, правильно “сказати кілька (декілька) слів”, “зайти на кілька хвилин”, “прийду за кілька днів”.

26. Коли ПЕРЕДПЛАЧУЄМО, а коли ПІДПISУЄМО?

Слово *підписка* в українській мові поширене у значенні “письмове зобов'язання про щось”, наприклад: “підписка про невиїзд”, “підписка про те, що буду мовчати” та ін.

Замовлення на придбання газет, журналів, а також деяких інших видань, грошове зобов'язання з попереднім внеском треба називати не *підпискою*, а *передплатою*. Природними є і споріднені слова *передплатити*, *передплатник*.

27. Словом можна й нехотячи образити (про слово ПЕРЕСТАРІЛИЙ)

Серед тих значень, що має український префікс *пере-*, звернемо увагу на те, яке є у словах *переспілий*, *передержаний* тощо. Отже, є “спілий овоч”, “спілий помідор” і відповідно — *переспілий*. І аналогічно — *старий*, *старіти* і, мабуть, від нього дієприкметник *перестарілий* (а, можливо, тільки буквальний переклад російського *престарелый?*), тобто це щось більше, ніж *старий*. Такий відтінок має й слово *престарілий*, яке зафіксовано у словниках, уживається (як і слово *перестарілий*) у побутовому мовленні, у пресі. А хіба Ви не відчуваєте насмішки у вислові, який побутував (та й ще побутує!) у нас — “піти на заслужений відпочинок”?

Поцікавтеся, чи в європейських мовах, які ви знаєте, існують подібні вислови.

28. Питання про ПИТАННЯ

Мова втрачала свою природну якість через засилля в ній

багатьох загальних фраз, універсальних слів, штампованих висловів. Про речі, які треба підтвердити ділом, говорили, що вони “в центрі уваги”, будівельники не споруджували щось, а “стояли на трудовій вахті”, постійно говорили про “певні успіхи”, а боролися “за високі показники”, “за виконання плану”, “за знання”; навіть споконвічно мирну хліборобську працю перетворили в суцільну битву — “битва за врожай”, “боротися за велике молоко”, “битва за корм”.

Одним з найбільш універсальних слів стало слово *питання* (і близьке за значенням *справа*). Зловживають ним, виступаючи на зборах, нарадах, пишучи різні ділові папери; численні сполучення з цим словом оканцелярюють мовлення, роблять штампованим, “дерев’яним”. Питання ставлять, піднімають, зачіпають, порушують, торкаються, розглядають, обговорюють, вирішують; воно важливе, першочергове, складне, злободенне, гостре, заслухане, поставлене, підняте, порушене, передане, болюче; виносять питання на передній край, на питанні зупиняються, недостатньо реагують на питання, справляються з питанням. До ще більшого оканцелярення мови призводить те, що віддієслівний за своїм походженням іменник *питання* вживається поряд з іншими віддієслівними іменниками. Декілька прикладів: “питання створення кормів”, “вирішення питання фінансування”, “питання збереження парку”, “питання забезпечення розв’язання питання” та ін.

У багатьох випадках без слова *питання* легко можна обійтися, і це аж ніяк не впливає на значення повідомлення; можна також замінити іншими словами:

Доповідач торкнувся питання розвитку демократії
Хотів би зупинитись на питанні, яке мене найбільше хвилює
Не все вирішено в питанні збереження телят
На передній край виносять питання збільшення виробництва...

Доповідач говорив про розвиток ...
Хотів би сказати про те, що ...

Не все зроблено, щоб зберегти телята
Найважливіше — збільшити виробництво ...

Соціальна шкідливість штампів у тому, що суспільство звикає до них. Тиражовані, повторювані, вони стають елементом суспільної свідомості і при низькому рівні критичного мислення, загальній байдужості до культури власного мовлення породжують інші. Це призводить до дрімучої одноманітності, сірості, безликості.

29. Що ПЛУТАЄМО, а що ПУТАЄМО?

Слово *плутати* вживається у прямому та переносному значенні. У прямому значенні — це “безладно переплітати нитки, волосся”; ще говорять “плутати ногами” у значенні “ходити повільно, мляво, ледве переступаючи”. Переносне значення — “вносити безладдя, неясність у що-небудь, поміятися чи свідомо вводити в оману”. Можна “плутати поняття, плани, думки, зізнання, слова, деталі, кольори, Івана з Миколюю”. Уживається це слово й у стійкому сполученні “плутати карти”, тобто “розладнувати чийсь плани, наміри, сподівання”, а також у сполученні “плутати сліди”, що має значення “змінюючи напрям руху, намагатися збити когось зі сліду”. Слово *путати* має значення “стягувати путами — ремнями, мотузками, ланцюгами — ноги якої-небудь тварини, щоб обмежити її рух”. Отже, можна “путати ноги, коні, лошата”. Це стосується й похідних слів *поплутати* й *попутати*, *поплутаний* й *попутаний*.

30. Ох, те ПО! Або: “По дорозі жук, по дорозі чорний”

Через посередництво російської мови великої сили набули конструкції з прийменником *по*. Серед них можна виділити такі, що виражають порівняно нові відношення: “виступ по центральному телебаченню”, “проректор по навчальній роботі” та ін. Однак велику групу становлять конструкції, у яких слово *по* безпідставно замінили інші українські прийменники (а часто можна вжити взагалі безприйменникові вислови). Нижче наводимо фрази, що ілюструють найтиповіші відхилення у вживанні прийменника *по*:

План по заготівлі
По технічним причинам
Заходи по забезпеченню
Змагання по стрільбі
Досвід по роботі з батьками
Працюють по багато років
По заявках
По виготовленню
По праці й честь
По створенню
План по продажу м’яса
Мешкаю по вулиці

План заготівлі
Через технічні причини
Заходи щодо (для) забезпечення
Змагання зі стрільби
Досвід роботи з батьками
Працюють багато років
Відповідно до заявок
Для виготовлення
За працю й шана
Для створення
План продажу м’яса
Мешкаю на вулиці (а йду по вулиці)

Раз по раз
По всіх правилах
Не по прямому призна-
ченню
По наказу директора

По нашим підрахункам
По темі

Чимало поширених конструкцій з прийменником *по* легко можна спростити без шкоди для змісту, утворивши природніші:

Незадовільно проводились
роботи по підготовці тех-
ніки

Жаркі місяці безжалісно
вдарили по деревцях
Поговорити по душам
По одержанні диплома
По виконанні завдання

Перевантаження прийменником *по* призводить до штампованості мови.

З цим прийменником вживаються структури, ненормативність яких уже мало пояснювати тільки неправильним вибором прийменника: “Передавали це ремесло з поколінням по наслідству”; “Що уже зроблено по заповненню пустот?”

Такі конструкції, відтіснивши природні, поширилися в офіційно-діловій, науковій, навчальній сферах, стали звичними у побутовому мовленні: “надій молока по фермі”; “позитивно характеризувався по роботі”; “по своїх кормових якостях”; “по старій традиції”; “оцінка праці по кінцевому результату”; “визначається не по нормах зверху, а по фактичній необхідності”; “розірвали угоди по поважних причинах”; “оплата по кінцевих результатах”; “по узгодженню з проспілковим комітетом”; “винагорода по підсумках річної роботи”; “працювати по складеному графіку”; “ми йшли по їх проханню”; “не по нашій вині”; “по підсумках результатів”; “по любому поводу” та ін. Отже:

1) Прийменник *по* функціонує в українській та російській мовах, однак у російській мові це один з найуніверсальніших прийменників і конструкції з ним виражають велику кількість найрізноманітніших відношень;

2) В українській мові прийменник *по* вживають з іменниками, займенниками, числівниками; конструкції з ним виражають такі відношення:

а) часові: “по обіді”, “маю відпустку до 15 березня”, “при-

Раз у раз, щоразу
За всіма правилами
Не за призначенням

За наказом (відповідно до
наказу) директора

За нашими підрахунками
На тему

Незадовільно підготовле-
на техніка

Спека безжалісно знищи-
ла деревця

Поговорити відверто, щиро
Одержавши диплом

Виконавши завдання

їду по святах” (іноді можна замінити іменником у родовому відмінку з прийменником після — “після свят”);

б) об’єктні: “погладив по голівці”, “по коліна у воді”;

в) мети: “пішов по воду”, “пішла по гриби (і за грибами)”, “поїхав по рибу”;

г) кількісні відношення: “по 15 осіб у групі”; “працює по 10 годин на добу”;

д) найчастіше вживаємо цей прийменник на позначення просторових відношень: “по садочку ходжу”, “по діброві вітер виє”, “по дорозі жук...” І якщо відчуваєте, що Вас “обволікає” прийменник *по*, згадайте рядки відомих пісень, погортайте довідкову літературу. Мудреці стверджують, що чужу мову можна вивчити за півроку, а свою треба вчити все життя. І ще казали: нерозумний той, хто вважає, що рідну мову знає досконало.

31. “Більша ПОЛОВИНА”. Неправильно!

Половина — це одна з двох рівних частин, на які поділена ціле. Тому нелогічно говорити про *більшу* чи *меншу половину*. У реченнях “На зборах є більша половина працівників”, “Я прочитала більшу половину книжки” — мовностилістична помилка. Зміст речень можна передати по-різному. Можливі варіанти: “На зборах є більше ніж (як) половина працівників”; “На зборах є більша частина працівників”; “Я прочитала більше ніж (як) половину книжки”.

32. Про українські слова ПРИЗВИЩЕ І ФАМІЛІЯ

В українській мові є ці два слова, але за існуючими нормами вони мають різне значення: українське *прізвище* вживається у значенні російського “фамилия”, а українське *фамілія* (запозичене з латинської, сьогодні трактується як застаріле) — має значення “родина”, “члени родини”, “рід”. Споріднене з ним слово *фамільний* уживається у сполученні “фамільний (-і) герб, портрет, альбом, цінності”. Отже, треба говорити: “Прошу назвати Ваше прізвище” і запитувати: “Ваше прізвище, ім’я?”

33. Коли можна сказати “Я ПРОСТИЛА”?

Українське слово *простити* вживається у значенні “відпустити комусь гріхи”, “помилувати когось”, рідше “вибачити комусь” і пов’язується з такими словами, як *прощення*,

проща (де маємо закономірне чергування *ст-ц*): “Прости і помилуй нас, Боже!”, “Бог простить”, “прости мені, мій батечку!” Якщо скласти тематичний словник, то в нього ввійдуть слова *гріх, грішити, покаятися, каяття, прощення, проща, битися в груди* (у значенні “каятися”, “просити прощення за гріхи”) та ін.

У російській мові є близькозвучні слова “простыть” і “простить, прощать”, які вживаються у різних значеннях:

Простыть	Застудитися
Простить, прощать	Простити, вибачити, пробачити

Отже, маємо випадковий збіг звуків у словах з різним значенням у двох мовах. Це так звані міжмовні омоніми.

Якщо українець (чи українка) каже: “Я простила, маю високу температуру”, то він (чи вона) втратив здатність відчувати значення слова, стає “глухим” до мови. Потрібно: “Я застудилася (простудилася)”, “маю гарячку (високу температуру)”.

34. Коли РАХУЄМО?

Фактом нашої мовної свідомості стали ненормативні вислови “я прийшов на рахунок квартири”, “рахую, що ви помиляєтесь”, “рахую можливим” та ін. При доброму знанні української та російської мов легко виявити, що не кожне значення російського слова *считать* перекладається на українську мову як *рахувати* і відповідно не кожне значення російського слова *счёт* як *рахунок*. Декілька прикладів:

Считать возможным	Вважати (визнавати) за можливе (можливим)
Считать своим долгом	Вважати своїм обов’язком (за свій обов’язок)
Каждая минута на счету	Не можна гаяти ні хвилини (жодної хвилини), кожна хвилина порахована
На этот счет	Щодо цього
Это не в счет	Це не береться до уваги
Покончить счеты	Покінчити (порвати) з усім
Жить на чужой счёт	Жити на чужі кошти (за чужий кошт, чужим коштом)
В конечном счете	В остаточному підсумку, врешті-решт, зрештою

Можна сказати “вніс гроші на рахунок у банку”, “відкрив рахунок”, “заплатив згідно з рахунком”, а наведені фрази потрібно виправити: “Я прийшов поговорити про квартиру

(стосовно квартири)”, “Вважаю (думаю), що Ви помилися”, “Вважаю за можливе”.

35. Про одне недолadne слово, або: коли вживати префікс СПІВ- ?

Недолadним назвав Борис Антоненко-Давидович слово *співпадати*. У реченні “Моя думка не співпадає з твоєю” це недолadne слово треба замінити “не збігається”, “не сходиться”. Таким же недолadним є всі підстави вважати слово *співставляти*, яке є калькою, невдалою з погляду словотворчої семантики, з російського *сопоставлять*. Треба пам’ятати, що українська мова виробила словотворчу модель, де префікс *спів-* (як відповідник старослов’янському *со-*) є переважно в назвах осіб, які з кимось щось роблять, чи дій, які передбачають “робити щось з кимось”. Наприклад: *собеседник* — *співрозмовник*, *сотрудник* — *співпрацівник*, *содоклад* — *співдоповідь*, *сострадать* — *співчувати*. Російські слова з префіксом *со-*, які мають інші значення, перекладаються й іншими відповідниками: *соблазнитель* — *спокусник*, *звідник*; *сознание* — *свідомість*; *соперник* — *суперник*; *сопоставлять* — *зіставляти*, *порівнювати*.

Отже, не “співставляти витрати й прибутки”; не “співставляти факти”, а “порівнювати, зіставляти”, не “співставляємо ці два образи”, а “порівнюємо”.

36. “ТАК ЯК”. А чому не БО, ТОМУ ЩО, ЧЕРЕЗ ТЕ ЩО?

Автономність української та російської мов виявляється й у вживанні таких давніх слів, як сполучники. Маючи багато спільного, сполучники обох мов різняться між собою. Наприклад, український сполучник сурядності *і* може чергуватися з *й*, синонімом (правда, не у всіх випадках взаємозамінним) може бути сполучник *та*. Однаковий, на перший погляд, у російській мові сполучник *и* таких особливостей не має. Певні різниці є і в інших групах сполучників. Українські сполучники, які в складному реченні приєднують підрядну частину зі значенням причини, це — *бо, тому що, через те що, оскільки, у зв’язку з тим що*. Не важко помітити, що сфера функціонування їх неоднакова: останній частіше вживається в офіційно-діловому мовленні. Російська мова виробила свою групу сполучників із значенням причиновості: *ибо, потому что, так как, поскольку, оттого что*. У реченнях “Збори не

відбулися, так як прийшло мало людей”, “Ми не прийшли вчасно, так як ішов дощ” ненормативним є сполучник *так як* (треба: *тому що, бо та ін.*). Уживання *так як* можливе хіба що тоді, коли *так* залишається в головній частині, а як починає підрядну, найчастіше порівняльну: “усміхався так, як його мати”, “говорив так, як ніколи досі”. Пам’ятаймо: буквальный переклад нікому честі не робить.

37. “З нього мало ТОЛКУ”. Неправильно!

Виділене у заголовку слово (і спільнокореневе *толковий*) в українській літературній мові ненормативне. Однак у розмовно-побутовому мовленні деяких українців можемо почути “з нього буде толк”, “толком не знаю”, “робить (говорить) без толку”, “збивати з толку”, “він такий безтолковий”. Слова *толк, толковий* є нормативними у російській мові і утворюють чимало стійких сполучень, насамперед розмовного характеру, до яких у українській є свої природні відповідники.

Не возьму в толк
Сбивається с толку

Не збагну, не второпаю
Збитися з пантелику, спантеличитися

Из него толк выйдет
Не будет из него толку

З нього будуть люди
Не буде з нього пуття (нічого доброго)

Что из него толку?
Что толку?

Яка з нього користь?
Яка рація? який сенс?

Ще раз нагадуємо: деформації на рівні словосполучень, стійких висловлювань (фразеологізмів) дуже небезпечні для мови, бо розбалансовують її граматичну систему, зокрема синтаксис, яка найбільше відбиває особливості національної мови.

38. Виходжу “У фрезерного заводу” чи “КОЛО (БІЛЯ) фрезерного заводу”?

Одним з проявів закону милозвучності (евфонії), що характерний для української мови, є чергування прикметників (і префіксів) у - в. У російській мові прикметники у та в не чергуються; вони зберігають свою цілковиту самостійність. Поєднуючись із родовим відмінком, російський прикметник у вживається при позначенні дуже близького місця перебування кого чи чого. Українська мова до таких конструкцій (прикметник у + родовий відмінок) має зовсім інші відповідники. Порівняймо:

Быть у власти
Встречаться у входа в театр
Дом у самого берега

Сидеть у руля
Мыть руки у крана
У телефона

Бути при владі
Зустрічатися коло (біля) входу (при вході) до театру
Будинок коло (біля) самого берега (при самому березі)
Сидіти за кермом
Мити руки під краном
Коло (біля) телефону, при телефоні

Фрази “зустрілися у берега”, “виходжу у фрезерного” не нормативні. Треба: “зустрілися коло (біля, край) берега”, “виходжу коло (біля) фрезерного заводу”.

39. Не плутаймо слів ЯЩИК, СКРИНЬКА, ШУХЛЯДА!

Найбільш “українським” серед слів цієї тематичної групи є слово *скриня*, яке здавна вживалося в Україні на означення виду меблів, а також посудини у млині, куди падає мука. Ще порівняно недавно *скриня* була майже у кожній українській хаті; у ній зберігали одяг, коштовні речі. Слово ввійшло у прислів’я “Добра (мудра) господиня, коли повна *скриня*”.

Скринькою сьгодні називають малу *скриню*. У спеціально обладнану (має насамперед отвір) *скриньку* вкидають кореспонденцію. З цим словом утворено сполучення: “поштова *скринька*”, “*скринька* для скарг і пропозицій”, “*скринька* для запитань”, “*скринька* для бюлетенів” та ін.

Шухляда — це назва частини меблів (шафи, стола, буфета і т. ін.), яка висувається. У *шухлядах* можна зберігати ключі, ножі, ложки, зошити, туди складають білизну, там тримають різні дрібні предмети.

Слово *ящик* відоме в українській мові, але, як засвідчує Словник Грінченка, воно ще в минулому столітті вживалося у значенні: а) частина воза; б) горнятко. Сьгодні вони майже втрачені, натомість розвинулися інші. Слово *ящик* рекомендують уживати у значенні “дерев’яний предмет для зберігання або перевезення інших предметів”. У такому значенні воно засвідчене у творах українських письменників переважно останніх десятиліть.

Дехто не розрізняє значення слів *ящик, скринька, шухляда* і вживає *ящик* і там, де в літературній мові узвичаїлися інші слова. Неправильно “поштовий *ящик*”, “*ящик* письмового стола”. Потрібно “поштова *скринька*”, “*шухляда* письмового стола”.

40. Недоречно вживати словосполучення "МІЙ АВТОПОРТРЕТ", "МОЯ ВЛАСНА ДУМКА"

Це так звані тавтологічні вислови. Запам'ятаймо, чому недоречними є фрази:

Адреса місця проживання (адже адреса — це і є місце проживання)
Бачити і видіти (бачити і видіти — це синоніми)
Вільна вакансія (слово *вакансія*, яке походить з латинської мови, означає "вільне місце")

Моя автобіографія (перша частина цих складних слів авто- походить з грецької мови і означає "сам", має значення "власний")
Мій власний погляд займенник мій — це ж є — "власний", "особистий"
Моя власна думка
Моя особиста справа
Моє особисте враження

Пам'ятні сувеніри (сувенір — слово французького походження, що означає "спода", "пам'ять"). Отже, *сувенір* — "подарунок на спомин або річ, пов'язана зі спогадами". Слово *сувенір* можна замінити сполученнями "річ на спомин", "пам'ятний подарунок"

Період часу (період — означає проміжок, відрізок часу, упродовж якого щось відбувається)

Сьогоднішній день (у слові *сьогоднішній* уже є корінь *день*)

Пам'ятаймо, що в поезії, у народних піснях тавтологія часто виправдана, бо виконує певну естетичну функцію: "Де ж ти зиму зимував?" "Ночував я нічку", "рано-пораненьку" та ін.

41. "Пробачте мене" чи "пробачте мені"? "Хворий грипом" чи "хворий на грип"?

Ненормативними можуть бути не лише слова, їх форми, а й сполучення слів. У фразах "вибач мене", "згідно наказу", "згідно цього документа", "хворий грипом" усі слова українські, але порушено правила керування (синтаксичний зв'язок, який вимагає, щоб залежне слово було у відповідному відмінку). Наведені сполучення потрібно виправити так.

Вибач мені

Згідно з наказом, згідно з розпорядженням, згідно з документом

Хворий на грип, хворий на лейкемію, хворий на дифтерію, хворий на кір

За такою ж моделлю будуються сполучення з дієсловами *захворіти*, *хворіти*: "захворів на невиліковну недугу", "захворів на цукровий діабет", "хворів на дизентерію".

Пам'ятаймо: у тлумачних, перекладних словниках при багатьох словах у дужках подано питання відповідного відмінка. Отже, легко себе перевірити, чи не порушуємо норми щодо керування.

42. Як правильно питати про час і як відповідати на такі запитання?

У центральних областях України питання про час задають переважно російською мовою: "Скільки часів?" або ж калькують: "Скільки зараз годин?". Можливо, що в російській мові це давнє запозичення з німецької мови. У слов'янських мовах запитують не "скільки" годин, а "котра" година. Про кількість можемо говорити тільки тоді, коли питаємо про години, витрачені на працю, відпочинок тощо: "Скільки годин щоденно працюєте?" У питанні "Скільки зараз годин?" йдеться не про кількість, а про порядок цифрових знаків на годиннику, на віддаленні їх від нульової позначки. Тому українською потрібно запитувати: "Котра година?", "О котрій години починаються заняття?", а не "В скільки годин?" Відповідаємо: "Зараз третя година", "Заняття починаються о пів до дев'ятої" (пів на дев'яту). Можна ще сказати "о восьмій тридцять". Для точного визначення часу вказуємо ще кількість хвилин. Годину називаємо порядковим числівником від 1 до 24: "Поїзд приходить точно о двадцять першій годині п'ятнадцять хвилин".

Наведемо кілька прикладів з творів Івана Франка, чие

знання живої української мови, її історії, діалектів були справді подиву гідними: “Вставши о восьмій, він поснідав”; “вибіг о дванадцятій”, “завтра об одинадцятій перед полуднем”, “пішов о дванадцятій замість о першій” та ін. У творах Володимира Самійленка, якого Франко особливо цінував за мовну довершеність, порівнював його мову з природним джефелом, називав її “наскрізь інтелігентною”, знаходимо у часо-вих конструкціях тільки порядкові числівники: “рівно о дев’ятій”, “о пів до другої”, “засидівся до одинадцятої години”, “була друга година ночі”, “скоро вдарить дванадцята”, “не пройшло й чверті години” та ін.

У побуті допускають ще такі визначення часу, як “без десяти хвилин четверта”, “п’ять хвилин на другу”. Зате не рекомендуємо вживати поширені в західних областях звороти “тепер три на четверту”. У Східній Україні це зрозуміють як “третя година три хвилини” або “три хвилини по третій”, але в Галичині це має значення “третя година сорок п’ять хвилин”, бо під словом *три* розуміють не хвилини, а чверті години.

Цілком незрозумілою буде скорочена відповідь: “Вже десять по пів” на запитання: “Котра година?” Яких це аж “десять по пів”? Відповідь не повна: йдеться не про “попів”, а про “десять хвилин по пів до восьмої”.

Рідкісний в українській мові прийменник *о*, вживаний для вираження часу (“о дванадцятій годині”) перед числівником одинадцятя, має форму *об* (для уникнення збігу двох *о*): “об одинадцятій”. Не можна замінювати прийменника *о* прийменником у (*в*): “в третій годині” чи вживати сполучення “в три часа”.

Іноді чуємо: “Яка година?” Цей вислів нормативний тоді, коли слово *година* вживаємо у значенні “певний період часу”, “певний момент”. Сосюра, наприклад, пише: “Любіть Україну... в годину щасливу і в радості мить, любіть у годину негоди!” Отже, на запитання “яка година?” треба відповідати “година світла, сонячна, весела, ясна, сумна”. Як видно з прикладів, підкреслюється тільки якість, а не порядок у лічбі.

Неграмотним є запитання: “Скільки на ваших?”, коли просимо когось глянути на свій годинник (російський іменник *часы* має форму тільки множини. Потрібно: “Скажіть, будь ласка, котра година?”

43. Які помилки допускаємо, коли говоримо про приблизну кількість?

Для позначення приблизної кількості в українській мові вживаємо:

1) Сполучення прислівників *близько, коло, приблизно, до* з числівниками, які ставимо у відповідному відмінку: “приблизно двісті чоловік”, “близько (коло) ста сорока”, “меблі коштують до п’яти тисяч”.

Увага! Прийменник *біля* вживається тільки в конструкціях з просторовим значенням: “біля хати”, “біля лісу”;

2) Різноманітні конструкції зі словами “(не) більше ніж (як)”, “менше ніж” та ін.: “на засіданні більше ніж (як) сто чоловік”;

3) Сполучення, у яких числівник стоїть після іменника (який завжди має форму родового відмінка множини): кілометрів десять, кілограмів сто.

Увага!

а) Сполучення “порядка трьох кілометрів”, “порядка семи тисяч”, які дехто вживає на позначення приблизної кількості, не є нормативними. Не забуваймо, що слово *порядок*, яке функціонує в українській та російській мовах, має свої особливості в кожній з них;

б) Сполучення “без малого сотня”, “почті сотня” теж не є нормативними в українській мові.

44. “Заспіваймо пісню веселеньку...!” А може, “Давайте заспіваємо пісню!”?

У російській мові утворюються форми наказового способу другої особи однини і другої особи множини:

пой, пойте,
работай, работайте...

Як правило, відсутня проста форма наказового способу для першої особи множини. Вона утворюється хіба що від окремих дієслів і має розмовний відтінок (споемте, поїдемте).

Українська мова має форми другої особи однини, а також першої і другої особи множини:

співай, співаймо, співайте
працюй, працюймо, працюйте

Щоб виразити наказ чи заклик до дії групі осіб, які перебувають разом із суб’єктом (ми), російська мова вживає сполучення частки *давай* (або *давайте*) з формою першої особи множини дійсного способу доконаного виду майбутнього часу: “давайте поработаем!” “давайте споем!”

Ці словосполучення часто проникають в українське мовлення: “давайте заспіваємо”, “давайте поміркуємо”, “давайте проголосуємо”, “давайте попрацюємо”.

По-українськи просто: *заспіваймо, поміркуймо, проголо- суймо, попрацюймо.*

Заклик “Попривітствуем нашого юбіляра с восьмидесяти- летиєм”! повинен звучати українською “Привітаймо нашого ювіляра”, а не “привітаємо”, бо йдеться не про дію, що має відбутись у майбутньому часі, а про заклик чи наказ до дії.

Форма “давайте” в українській мові вживається у своєму прямому значенні, коли поєднується з іменниками, що озна- чають певні предмети: “щоденно давайте дітям свіжі соки”. До речі, у творах Шевченка не зафіксовано ні одного сполучення слова *давайте* з дієсловом майбутнього часу dokonаного виду.

Забуваємо, що українська мова для вираження заохоти, спонуки до дії здавна користувалася також спонукальними частками *нум* або *нумо*, що поєднувала форми наказового способу будь-якої особи числа або інфінітива:

Гей нум, братця, до зброї, на герць погуляти,
Слави здобувати! (Народна пісня)

Гей нумо, нумо враз
Шабельки погострім,
Кульбаки підтягнім,
Труби трублять тривогу,
Час нам, час нам у дорогу!

(Левко Лепкий)

Хіба не краще це звучить, ніж “давайте погостримо ша- бельки, давайте підтягнемо кульбаки”?

45. Зважаймо на закони українського словотвору

Часто в усному мовленні маємо відхилення від норм ук- раїнського словотворення. Яка причина помилок? Треба ус- відомити, що багато слів в українській мові та в інших слов'янських мають спільний корінь, але різняться суфіксами, префіксами; при творенні слів у кожній з мов діють свої закони у чергуванні звуків, часто буває інший наголос.

Порівняйте українські і російські слова і запам'ятайте від- мінності у їх структурі, додайте до цього списку інші слова.

Англійці	Англичане
банкрут	банкрот
велетень	великан
виделка	вилка
взимку	зимой
влітку	летом
вночі	ночью
водій	водитель
воронезький	воронежский

восени	осенью
гречка	гречиха
дискутувати	дискутировать
долоня	ладонь
дощ	дождь
заплатити	уплатить
іграшка	игрушка
італійці	итальянцы
казка	сказка
киянин	киевлянин
краса	красота
красуня	красавица
курка	кураца
курячий	куриный
лікер	ликёр
ліки	лекарство
манекенниця	манекенщица
морозиво	мороженое
м'який	мягкий
навесні	весной
напій	напиток
ножиці	ножницы
огірочок	огурчик
однаковий	одинаковый
перехрестя	перехресток
печатка	печать
планування	планирование
поволзький	поволжский
подарувати	подарить
подарунок	подарок
подорожчати	подорожать
полиця	полка
пражський	пражский
приймати	принимать
реєстрація	регистрация
рогівка	роговица
світло	свет
тези	тезисы
тиша	тишина
ткаля	ткачиха
тренування	тренировка
увечері	вечером
шахи	шахматы
шахіст	шахматист
яблуко	яблоко

46. Зменшені і пестливі чоловічі імена в українській мові

При всій великій різноманітності такі утворення мають одну спільну ознаку: закінчуються нульовою флексією після твердого чи м'якого приголосного (Іван, Семен, Гринь, Сень) або одержують флексію -о (Левко, Михайло, Сенько, Грицько, Андрійко, Федько...). Нульове закінчення або закінчення -о мають пестливі чоловічі імена, утворені з допомогою різних суфіксів: Петрик, Андрійчик, Лесик, Грицуньо, Петруньо, Івасечко, Славцьо, Богданцьо, Микольцьо...

Від таких зменшених і пестливих чоловічих імен утворено чимало українських прізвищ: Васильченко, Андрійченко, Левченко, Іванченко, Сергійченко (від Василько, Андрійко, Левко, Іванко, Сергійко з додаванням суфікса -енко і закономірним чергуванням приголосних к-ч), Андрусів, Петриків (від Андрусь, Петрик з допомогою суфікса приналежності -ів) та ін. До речі, такі прізвища навіть називають своєрідною візитною карткою українця.

Закінчення -а мають поодинокі українські чоловічі імена: Микита, Микола, Сава, Хома, Ілля.

Інакше утворюються зменшені та пестливі чоловічі імена в російській мові. Всі вони дістають флексію -а та відмінюються за парадигмою іменників 1-ї відміни: Андрюша, Володя, Гриша, Миша, Саша, Юра... Можуть бути зі зменшеними суфіксами (Николенька, Гришутка, Петенька), але при обо-в'язковій флексії -а.

Ці форми зменшених і пестливих імен дуже поширились серед українського населення міст Східної України. Тут майже зникли давні українські імена Івась, Петрусь, Грицько, Олесь, Лесько, Богданчик.

Безперечно, не все вдається повернути (і декретом цього не зробимо!). Нашою реальністю є те, що кожний десятий українець українську мову не вважає вже рідною (дані перепису 1989 р.). У мовну свідомість прийшли й інші ймена. Але відроджується історична пам'ять, до багатьох приходить усвідомлення причетності до народу, який і в способі творення пестливих імен має свої особливості. То, може, усуваючи деформації в лексиці, фонетиці, морфології, синтаксисі, подумано, щоб і через дитячі ймення виразити причетність до свого корінного етносу. І нехай тут скажуть своє слово наші молоді сім'ї.

47. Чому правильно "РІЗКИЙ БІЛЬ", а не "РІЗКА БІЛЬ" ?

Для всіх іменників української мови, крім множинних, властивий рід. Визначення роду у багатьох випадках пов'язане з труднощами.

Мусимо пам'ятати: 1) В українській мові є чимало структурно подібних слів, які мають інший рід та інший тип відмінювання: *меч — ніч, гнів — кров, Корсунь — Умань, біль — сіль, гілля — рілля, земля — теля — Золя, мати — Карпати, каша — лоша*. Отже, *Корсунь зелений* іменник відмінюється як хлопець, кінь, *Умань зелена* іменник відмінюється як тинь, радість, *Чернівці зелені* (бо це так званий множинний іменник), *Сочі зелене* (іменник Сочі не відмінюється, його рід визначається за загальним словом *місто*).

2) Категорія роду для більшості іменників невмотивована; часто іменники на позначення того самого поняття можуть мати інший рід: *дорога, шлях, шосе; хата, дім*.

3) Ті самі поняття у різних мовах можуть мати для свого позначення слова, що належать до різних родів: білоруське *цень* — чоловічого роду, а український відповідник *тинь* — жіночого. Українські слова *біль, Сибір, дріб, степ, накуп, насип* — чоловічого роду другої відміни, а російські відповідники *боль, Сибирь, дробь, степь, накупь, насыпь* — жіночого роду третьої відміни. Український іменник *путь* — жіночого роду, а російський — чоловічого. Тому й відмінкові закінчення однакових у двох мовах іменників можуть бути зовсім іншими. Українською мовою правильно "болем сповнилося серце матері", "є у продажу", "гарний посуд" (не "біллю сповнилося серце", "є у продажі", "гарна посуда"), російською — "болью", "есть в продаже", "хорошая посуда".

4) При визначенні роду треба брати до уваги закінчення не тільки називного відмінка, а й інших, особливо родового та орудного. Наприклад, у пісні співається: "За Сибіром сонце сходить" (таке саме закінчення, як у словах *лісом, столом*, отже, Сибір — чоловічого роду); або говоримо "десятковим дробом" (таке закінчення, як у іменників *столом, лісом*). Отже, мало підставляти слова *цей, ця, це* чи *він, вона, воно*, як це пишуть у багатьох шкільних підручниках, а у сумнівних випадках треба-таки заглянути у словники.

48. Дещо про категорію множини і поняття збірності

Категорія числа — одна з основних категорій іменника.

Більшість іменників утворює форми однини (назва окремого одного предмета) і форми множини (назва двох або більше предметів). Від іменника *корінь* — множина *корені* ("два корені лиха"), *прилад* — множина *прилади* ("користаємо з окремих приладів"), від *кіл* — *коли* ("з колами в руках"), *прут* — *прути* ("два прутья поля" — місцева назва міри поверхні), *ремінь* — *ремені* ("дістав зо два ремені"), *камінь* — *камені* ("вимощена каменями дорога") ...

Зовсім окремим видом іменників є слова, що означають невизначену кількість однорідних предметів, які існують у певній сукупності. Їх лексичне значення таке ж, як і названих предметів, але граматично вони становлять зовсім окремий клас іменників: одиничні іменники — чоловічого роду другої відміни твердої або м'якої групи (*прилад, колос, ремінь, камінь*), а збірні — це іменники середнього роду другої відміни м'якої групи з флексією *-я*: *приладдя, волосся, колосся, вугілля, каміння, пруття, коріння* ... Вони означають не один предмет, а багато таких самих предметів і тому за значенням наближаються до форм множини. Це дає підставу до виникнення помилкових сполучень таких іменників з прикметниками у формі множини: "канцелярські приладдя", "міцні коріння", "запашні зілля". Це груба помилка, що полягає на змішуванні множини з поняттям збірності. Найчастіше бачимо такі помилкові сполучення у написах на крамницях: "Шкільні і канцелярські приладдя". Правильні сполучення "міцне коріння", "буйне волосся", "запашне зілля", "золоте колосся", "тверде каміння", "гнучке пруття", "шкільне приладдя" ...

49. "Гарна МЕБЕЛЬ" чи "гарні МЕБЛІ"?

Що ми повинні знати про форми числа українських іменників, щоб не порушувати мовної норми:

1. Переважна більшість іменників має форми однини і множини (*стіл — столи, зошит — зошити, ліс — ліси*).

2. Частина іменників має форму тільки однини (*Київ, географія, мілітаризм, хліборобство, будівництво, баранина, аспірин, клей*). Сюди належать і збірні іменники (*молодь, малеча, волосся, гілля*).

3. Значна кількість іменників виступає тільки у формі множини (*Карпати, Чернівці, мемуари, вибори, ресурси, джунгли, висівки, вершки*).

4. Запам'ятаймо, що в українській та російській мовах є іменники-відповідники, що відрізняються формами числа:

Двері (мн.), широкі двері

Меблі (мн.) — м'які меблі

Похорон (одн.)

Був на похороні брата

Волосся (одн.) — довге волосся

Чорнило (одн.) — червоне чорнило

Годинник (одн. і мн.), гарний годинник, гарні годинники

Дверь (одн.), широкая дверь

Мебель (одн.) — мягкая мебель

Похороны (мн.)

Был на похоронах брата

Волосы (мн.) — длинные волосы

Чернила (мн.) — красные чернила

Часы (мн.), хорошие часы

Отже, українською мовою правильно "гарні м'які меблі" (а не "гарна м'яка мебель"), "густе волосся" (а не "густі волоси").

50. Про деякі форми іменників, що є назвами істот

У назвах людей і тварин додаток має таку форму знахідного відмінка множини, що дорівнює родовому: "зустрів дівчат", "побачив жінок", "продав волів", "пасе овець".

Від назв домашніх тварин прямий додаток може мати й форму, що дорівнює називному відмінкові множини: "Мені тринадцятий минало, я пас ягнята за селом" (*Т. Шевченко*). "Против воли, против вози, против ярма ще й занози" (*Чумацька пісня*)

51. Українські прізвища на -О

Українські прізвища на *-о* в російській мові тепер переважно не відмінюються. В українській мові їх треба обов'язково відмінювати: Шевченко, твори Шевченка, пам'ятник Шевченкові, з Шевченком у серці; утворюються й форми множини: Шевченки, Шевченків, Шевченкам, Шевченків, Шевченками, Шевченках.

Грубі помилки: "вулиця Івана Франко", "вручили листа Івану Коваленко", "доповідь виголошена Володимиром Івановичем Полохало". У всіх цих випадках чоловіче прізвище на *-о* треба ставити у формі відповідного відмінка, відмінювати за зразком іменників на *-о* (*Дніпро, батько, дядько*). Отже, "вулиця Івана Франка", "вручили листи Іванові Коваленкові".

52. Назви осіб чоловічого роду в називному множини

Навіть серед людей з вищою освітою можемо чути: “учителя пішли”, “директора (інженера) засідають”, “зібралися офіцера”, “мої друзя прийшли”. Наголос, як правило, ставлять на закінченні. Це не українські форми. У називному множини іменники чоловічого роду другої відміни, що є назвами осіб, мають закінчення *-и* (для твердої групи): *директори, офіцери* та *-і* (для м’якої і мішаної групи): *учителі, друзі*.

Не вживайте за російською мовою форм *директора, інженера, учителя, офіцера, друзя* ...

53. Не плутаймо закінчень *-у (-ю)* та *-а (-я)* у родовому відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни

Запам’ятаймо: закінчення *-а (-я)* у родовому відмінку однини мають переважно іменники, коли вони позначають конкретні одиничні предмети, а також є назвами осіб, тварин: “сторінка зошита”, “книжка брата”, “відповідь учня”, “нема коня”. Назви явищ природи, установ, ігор, речовин, слова на позначення збірності, назви почуттів, вчень та інших абстрактних понять мають закінчення *-у (-ю)*: “нема морозу”, “подуви вітру”, “коло цуму”, “студент університету”, “змагання з футболу”, “трохи цукру”, “кілограм меду”, “спалахи гніву”, “без болю”, “прихильник ідеалізму”. Тому неправильно: “коло гастронома”, “працівник факультета” ...

Російські відповідники у такій формі мають закінчення *-а (-я)*. Отже, в українських іменниках чоловічого роду другої відміни у родовому однини кількісно переважають форми з *-у (-ю)*.

Увага! Окремі українські слова залежно від значення можуть мати різне закінчення: “не одержав листа” і “насапало жовтого листу”; “коло каменя росте береза” і “нема каменю на будову”; “книжка Івана Мороза” і “нема морозу”; “підійшов до телефонного апарата” і “органи державного апарату”.

54. Перевагу закінченням *-ові, -еві*

Українська мова знає два закінчення давального відмінка однини іменників чоловічого роду другої відміни — *-ові, -еві (-еві)* і *-у (-ю)*: батькові, Тарасові і брату, фотографу.

Закінчення *-ові, -еві* переважає в південно-західній частині України, *-у (-ю)* — у північно-східній.

В останні десятиліття активізувалося закінчення *-у (-ю)*, властиве російській мові. З’явилися цілі блоки з цим закінченням: “Висловлено недовіру директору Івану Петренку та його заступнику Віктору Коваленку”.

Отже, викиньмо *-ові, -еві* з української мови, і це буде ще один крок до зближення української мови з російською, хоч ще в 60-х роках мовознавці застерігали: з точки зору граматичної культури конструкції з формами на *-у (-ю)* не можна вважати правильними (А. Т. Жовтобрюх).

Українська літературна мова перевагу надає формам на *-ові, -еві*. Прочитаймо уважно поезії Шевченка і переконаємося, що тільки поодинокі іменники поет уживав із закінченням *-у*: фотографу. Ще кілька фактів. Микола Вороний, якого вважали добрим знавцем української мови і до якого не раз зверталися за фаховою допомогою, назвав один з віршів — вірш “Іванові Франкові”, не вбачаючи у цьому (два слова поряд із закінченням *-ові*) відходу від самого духу мови чи якусь мовностилістичну невправність. Леся Українка, присвячуючи вірш Драгоманову, пише “Дядькові Михайлові”. На відзначення 80-річчя від дня народження і 20-річчя від дня смерті на приміщенні колишньої української приватної гімназії в Дрогобичі зробили напис, у якому всі іменники в давальному відмінку із закінченням *-ові*: “Великому синові України Іванові Франкові — дрогобицька земля”. Публіцист і редактор газети “Українська думка” (Великобританія) у невеликій присвяті до роману “Нас розсудить Бог” усі іменники чоловічого роду вживає тільки із закінченням *-ові, -еві*: “Присвячую гетьманові — мученикові Павлові Полуботкові, безстрашному борцеві за права й вольності українського народу”.

Закінчення *-у* мають іменники на *-ів (-ів), -ов, -ев, -ин, -ін (-ін)*: Львів — Львову, Київ — Києву, рів — рову, острів — острову. Прізвища з суфіксами *-ин, -ін, -ін* можуть мати закінчення *-у*, а також *-ові*: Кравчишин — Кравчишину, Кравчишинові; Зорін — Зоріну, Зорінові...

55. “Не звернув увагу” чи “Не звернув уваги”?

Іноді виникає сумнів: чи коло перехідного дієслова ставити іменник у знахідному відмінку, чи в родовому. Перехідне дієслово, як правило, керує знахідним відмінком без прийменника (відповідає на питання “кого” або “що”): “брат зламав ногу”, “учень написав твір”, “вишила сорочку”, “розв’язав

задачу”, “прочитав лекцію”, “сказав правду”. Коли присудок виражає заперечення, прямий додаток найчастіше стоїть у родовому відмінку: “Він не зламав ноги”, “не написав твору” “не віддав позиченої книжки” “не сказав усій правди”...

Згадаймо рядки з відомої пісні: “Ой не хочу хатки, ані сіножатки, ні ставка, ні млинка, ні вишневого садка”.

Родовий відмінок означає також, що дія переходить лише на частину предмета: “з’їсти хліба”, “випив води”, тобто не “весь хліб”, не “всю воду”. Говоримо: “позич мені книжки”; і хоч маємо на увазі цілу книжку, однак формою родового відмінка виражаємо обмеження часу — беремо книжку не назавжди, а на деякий час.

Тому потрібно говорити: “звернув на це увагу” і “не звернув на це уваги”, “порушує Закон про мови” і “не порушує Закону про мови”.

56. По кімнатах, по селам...

У місцевому відмінку множини українські іменники мають закінчення *-ах, -ях* (а не *-ам, -ям*): “в лісах”, “по полях”, “на озерах”, “на вівцях”, “на ріках”. Вислови “рачує по пальцях”, “читає по складах”, “ходить по кімнатах”, “по нашим підрахункам” — ненормативні. Закінчення *-ам* буває тільки в давальному відмінку множини: “Дам лиха закаблукам...” (Народна пісня).

Потрібно зважати ще й на закони словосполучення. Якщо конструкції “читати по складах”, “ходити по кімнатах”, “їздити по селам” побудовані відповідно до норм української граматики (прийменник *по* виражає просторові відношення), то в інших випадках треба шукати варіанти: “рачує на пальцях” (“рачувати по пальцях” має інший семантичний відтінок), “за нашими підрахунками”.

57. Коли ОЧКА, а коли ОЧКИ?

Українські іменники середнього роду на *-о* — *відро, вухо, озеро, яблуко, очко* (зменшене від *око*) — мають у називному і знахідному множини закінчення *-а: відра, вуха, озера, очка* (у пісні: “чорні очка, чорні очка, як терен”), *яблука* (у російській мові: “купите яблуки!”)

Від іменника *око* замість множини, вживається стара форма двоїни — *очі*. Від слова *очко* (спортивний термін) уживають за російською мовою тільки форму множини *очки*. Замість російського *очки* (назва оптичного приладу) вживаємо латинське за походженням слово *окуляри*.

58. Теля, ягня...

Російська мова має три відміни іменників, що відповідають українським 1-3 відмінам. Але в українській мові є ще четверта відміна. Це два типи іменників середнього роду, а саме:

а) іменники, що при відмінюванні одержують суфікс *-ен-* (*ім'я, плем'я*);

б) іменники, що при відмінюванні дістають суфікс *-ат-* (*-ят-*).

Іменників першого типу дуже мало, вони зникають, іноді уподібнюються до іменників середнього роду другої відміни. Так, іменник *ім'я* нерідко замінюється іменником *імено, знам'я* — *знамено*.

Іменники, що при відмінюванні одержують суфікс *-ат-* (*-ят-*), становлять в українській мові численну групу. За лексичним значенням — це назви молодих тварин і птахів (*теля, лоша, курча, горобня, поросля, щеня, кошеня, каченя, курча, вороня...*). Сюди належать і назви малих предметів (*санчата*) чи пестливі назви частин тіла (*оченята, ноженята, рученята*). Уживаються тільки у формі множини. Одержавши суфікс *-к* (*о*), іменники на означення молодих і малих тварин переходять до другої відміни: *телятко, кошенятко, поросятко...*

Зразок відмінювання:

		Однина			Множина	
Н.	ім'я	лоша	теля	імена	лошата	телята
Р.	імені	лошати	теляти	імен	лошат	телят
Д.	імені	лошати	теляті	іменам	лошатам	телятам
З.	ім'я	лоша	теля	імена	лошата,	телята,
					лошат	телят
О.	ім'ям,	лошам	телям	іменами	лошатами	телятами
	іменем					
М.	імені	лошати	теляті	іменах	лошатах	телятах

У назвах тварин знахідний відмінок множини може бути рівний називному або родовому: “пасу телят” або “пасу телята”.

У російській мові такої відміни іменників немає. Лексично адекватні іменники утворюються за допомогою суфікса *-енок*: *цыплёнок, телёнок, ведмежонок* і належать до другої відміни. Запозичати ці утворення до української мови немає потреби.

59. Ще раз про форми кличного відмінка

Кличний відмінок (вокатив) існує в усіх слов'янських мовах. У російській він затратився (винятки — *Господи, Боже*) й замінюється формою називного відмінка. У багатьох грама-

тиках української мови, навіть найдавніших, його фіксують у системі відмінків, але у граматиках, виданих у радянський час, кличний відмінок усунули; визнавали, що існує лише певна форма. Таким чином, система відмінків української та російської мов ставала однаковою. І цілком справедливо дорікав М.Рильський: “Сахаються у нас також і кличного відмінка, що становить одну з особливостей української мови”.

В українській мові кличний відмінок утворюють усі іменники першої, другої та третьої відмін в однині. У множині кличний відмінок дорівнює називному відмінкові. Рідше утворюється кличний відмінок від іменників третьої відміни, бо це переважно назви предметів, до яких ніхто не звертається, хоч і тут існує ця форма із закінченням *-е*: *юносте, смерте, ноче*.

Форми кличного відмінка дуже давні: вони засвідчені в народній творчості, у творах нашого письменства. Таку форму мають імена: *Петре, Іване, Васильку, Галю, Зоню, Марусю, Оксано*; назви людей: *батьку, брате, доню, сину, сусідко, пане, козаче, панове-козацтво*; назви тварин: *вовчику, коню, лисичко, зозуленько, півнику, котичку-мурчику*; назви явищ природи, предметів, які персоніфікуються, тобто до них можна “звертатися”: *темний гаю, тихенький Дунаю, земле рідна, краю дорогий, зоре вечірняя, Дніпре широкий*. Обов’язковою є форма кличного відмінка при звертанні на ім’я та по батькові: *Іване Михайловичу, Оксано Данилівно*, хоч, зауважимо, що чимало українців не визнає звертання на ім’я та по батькові. Наприклад, неприродним для української мови вважала його Леся Українка. Українська мова впродовж багатовікового життя витворила великий арсенал мовних засобів для звертань, здатних задовольняти найвибагливіші естетичні смаки. Вивчім ці комунікативні формули та активізуймо їх!

При іменнику у формі кличного відмінка можуть бути прикметники, займенники, вигуки, непоширені і поширені прикладки. Згадаймо рядки Шевченкових творів:

Прилітай же, мій соколе,
Мій голубе сизий!

О думи мої! О славо злая!
За тебе марно я в чужому краю
Караюсь, мучуся...

А ти, моя Україно, безталанна вдово,
Я до тебе літатиму з хмари на розмову.

Чи спиш, чи чуш, брате Луже?
Хортице-сестро...

Лети ж, моя думо, моя любя муко!

Петруську! Друже мій єдиний!
Моя ти серце!

Форма кличного відмінка, яку використовують, звертаючись до когось, посилює стилістичні функції звертань, надає їм української національної специфіки і колоритності.

У побутовому мовленні багатьох українців кличний відмінок зникає. Часто чуємо: “Мама, скажи”, “Василь, підійди”, “Славик, подай”, “Люда, напиши” та ін. Форма кличного відмінка — дуже органічна для граматичної системи української мови, тому звертаймося грамотно: *дорогий друже, сестро, пане директоре, пане полковнику, шановний ювіляре, Наталю, Іване Івановичу, Оксано Тарасівно, добродію, добродійко...*

60. Вираження неоднакової міри якості у різних предметах

Та сама якість може в різних предметах виступати не однаковою мірою. Тому слова, що виражають якість предмета, вказують на звичайну (нормальну) міру ознаки, на більшу, ніж у другого такого самого предмета, або більшу, ніж у всіх інших таких предметів. Це ступені якісних прикметників: звичайний (позитивний), вищий, або компаративний, і найвищий, або суперлятивний, що в різних мовах можуть виражатися різними способами.

В утворенні і вживанні форм вищого та найвищого ступенів і в усному мовленні, і в писемному вжитку часто трапляються помилки. Отож треба запам’ятати:

1) В українській мові вищий ступінь прикметника утворюється від прикметника звичайного ступеня за допомогою суфіксів *-ш* або *-иш-*, при цьому суфікси *-к, -ок, -ек* випадають:

молодий — молодший
зелений — зеленіший

тонкий — тонший
розумний — розумніший

2) При утворенні вищого ступеня з допомогою суфікса *-ш-* можуть відбуватися чергування звуків:

с + ш — шч
г, з, ж + ш — жч

високий — вищий
дорогий — дорожчий

(але: легкий — легший)
низький — нижчий

тяжкий — тяжчий

3) значення вищого ступеня має також сполучення звичайного прикметника з прислівником *більш* або *менш*: “більш легкий”, “більш доступний”, “менш зрозумілий”. Однак для української мови природнішими є форми зі суфіксами *-ш-*, *-иш-* (*легший, доступніший*), яким треба надавати перевагу.

Прислівники *більш*, *менш* сполучуються переважно з відносними прикметниками, дієприкметниками: “Цей район більш населений, більш промисловий”.

4) Часто допускають помилку, сполучуючи слова *більш* або *менш* з формою вищого ступеня, замість з формою звичайного прикметника. Отже: “більш лагідний”, “більш тривкий” (а не: “більш лагідніший”, “більш тривкіший”).

5) Найвищий ступінь порівняння утворюється від форми вищого ступеня з допомогою префікса *най-*: *найсердечніший*, *наймиліший*. Для ще більшого підсилення можна до форми найвищого ступеня додати як префікси слова *як* або *що*: *якнайприємніший*, *щонайкращий*.

6) Не слід за російською мовою вживати для вираження найвищого ступеня слова *самий*: “самий близький”, “самий небезпечний”... По-українському: *найближчий*, *найнебезпечніший*... Природні фрази: “найбільша (не сама більша) заслуга”, “найцінніші (не самі цінні) висновки”, “це найважливіша (не сама важлива) тема”.

7) У російській мові ступені порівняння прикметників утворюються і вживаються не зовсім так, як в українській. Українська форма вищого ступеня може в російській мові виражати найвищий ступінь: “лучшие люди” по-українському не кращі, а “найкращі люди”; “высшая мера наказания” — це по-українському не вища, а “найвища міра покарання”; “высшее качество” — це не вища, а “найвища якість”; словосполучення “высшая аттестационная комиссия” треба перекласти “найвища атестаційна комісія” (можна було б утворити сполучення “державна атестаційна комісія”) та ін.

8) У російській мові форма ступеня порівняння, утворена з допомогою суфікса *-ейший*, має теж значення суперлятиву (найвищого ступеня): *милейший человек*, *опаснейшее предпрятие*.

9) Вищий ступінь порівняння прикметників часто виражається в російській мові не прикметником, а прислівником: “Брат моложе мене”. По-українському: “Брат молодший від мене (за мене, ніж я)”. Неправильно: “Брат молодший мене, брат молодше мене”.

10) Крім ступенів порівняння українська мова має інші засоби для вияву міри ознаки. Це — суфікси, префікси, відповідні прислівники: *білявий*, *чорнявий*, *кислуватий* (суфікси мають значення неповного вияву ознаки, тому ненормативним є вислів “сир трохи кислуватий”), *прегарний*, *дуже гарний*, *надзвичайно талановитий* та ін.

61. Дуже типові для української мови конструкції

(заміна неузгодженого означення присвійним прикметником)

Трапляються звороти, де родовий відмінок означає належність якоїсь речі комусь або чомусь: хата батька, хустка мами, гнізда птахів. Проте в аналогічних випадках українська практика й живе народне мовлення частіше вживають конструкції з присвійним прикметником: “Отцева й материна молитва зо дна моря верне” (*Номис*), “Материна хустка впала додолу” (*З.Тулуб*), “А серце Франкового духу — то негасна жменя ковальського вогню з батькової кузні” (*Д.Павличко*), “У бою Андрієві так любо відчувати другове плече” (*В.Сосюра*).

Природніше звучить “Тарасова гора”, “Лисенкова інтерпретація Шевченкових поем”, ніж “гора Тараса”, “інтерпретація Лисенка поем Шевченка”. Конструкції з узгодженим означенням, вираженим присвійним прикметником, майже не вживаються в російській мові.

Однак у діловому листуванні, що потребує точного означення, іменник-прізвище ставлять у родовому відмінку: справа Маланчука. Родовий відмінок належності зберігаємо й тоді, коли є кілька однорідних членів: “Твори Шевченка, Франка, Лесі Українки та Коцюбинського”, а також тоді, коли до прізвища додається ім’я чи якийсь епітет: “Твори великого сина України Івана Франка”.

62. Чи правильно користуємося числівниками української мови?

Не завжди. 1. Слова *одинадцять*, *чотирнадцять* в українській мові мають наголос на другому складі від кінця — на колишньому прийменнику *на*: *одинадцять*, *чотирнадцять* (у російських числівниках *одиннадцать*, *четыренадцать*), як й інші числівники другого десятка.

2. Іноді неправильно вимовляємо і наголошуємо числівники *семдесят*, *восемдесят*, замість *сімдесят*, *вісімдесят*. Можна говорити про те, що числівники 50, 60, 70, 80 в українській мові зберігають системність у наголошуванні (на останньому складі).

3. Складні числівники 50, 60, 70, 80 в українській мові відмінюються тільки в другій основі: *п’ятдесяти*, *п’ятдесятьох*, *п’ятдесятьом*, *п’ятдесятьма*... Російські форми цих числівників — *пятидесяти*, *шестидесяти*, *семидесяти* —

часто проникають у мовлення українців. Такими ж, зміненими тільки у другій основі, вони залишаються, коли стають частиною складних слів: *п'ятдесятиградусний, шістдесятиріччя, сімдесятикілометровий, вісімдесятирічний* (а не *п'ятидесятиградусний, шестидесятиріччя, семидесятикілометровий, восьмидесятирічний*). Порядковий числівник також утворюється доданням прикметникового закінчення до другої основи без зміни першої: *п'ятдесятий, шістдесятий*...

4. Помилки трапляються у відмінюванні ще таких числівників: *двох, двом, двома* (а не *двух, двум, двумя*); *шістьма* (*шістьома*), *п'ятьма* (*п'ятьома*), *тридцятьма* (*тридцятьома*), *сімома* (*сьома*), *вісьмома* (а не: *шестью, п'ятью, восемью, п'ядесятью*).

5. Слово *другий* в українській мові є порядковим числівником і має значення російського *второй*. Російське слово *другой* українською мовою не *другий*, а *інший*.

6. Помилки допускаємо, коли вживаємо числівники *два, три, чотири* як першу частину складних слів. Треба вимовляти і писати *двотомний, трикімнатний, чотириповерховий* (а не *двохтомний, трьохкімнатний, чотирьохповерховий*). Букву *х* не пишемо, — далі йде приголосний. Але: *трьохтисячний, двохмільйонний*, бо обидві частини числівникові.

63. Числівник "ДЕВ'ЯНОСТО"

В останніх десятиліттях він здобув загальне поширення в українській мові, витіснивши, навіть у західній діаспорі, вживане раніше загальнослов'янське слово *дев'ятдесят*. *Дев'яносто* вживане тільки у російській мові, а в українську ввійшло справді досить давно, але на правобережній Україні сприймалося як русизм. Своїм походженням воно незрозуміле й росіянам. Російські вчені намагаються якось його пояснити, але ці пояснення штучні і не переконливі.

Старе *дев'ятдесят* чітко вписується в ряд від 50-90 не лише української, а й інших слов'янських мов.

Чи не пора повернути його українській мові?

64. Збірні числівники

Як правило, слово "обоє" означає чоловіка і жінку. У Коцюбинського: "Обоє вони, і чоловік, і жінка, не були людьми лихими". Цей збірний числівник відмінюється за зразком числівника *два*: родовий — *обох*, давальний — *обом*, знахідний — *обох*, орудний — *обома*, місцевий — *на обох*. Рідше числівник

обоє вживається, коли з певним родом не пов'язаний: "Слово, моя ти єдина зброе, ми не повинні загинуть обоє" (Леся Українка).

Збірний числівник "обидва" вживаємо для позначення чоловічого і середнього родів — "і той і цей", "і те і це", "і один і другий": "по обидва боки вулиці", "в обидва кінці".

Числівник *обидві* поєднується з іменниками жіночого роду у значенні "І та і ця, і одна і друга": "обидві ноги", "обидві половинки дверей".

Збірні числівники *двоє, троє, четверо, п'ятеро, шестеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро*... уживаються у мові, коли йдеться про людей: "троє дітей", "четверо друзів". Але не можна сказати "четверо столів".

65. Іменники з числівниками

1. Числівник *один, одна, одно* (*одне*) як простий числівник і як останній член складеного числівника вимагає сполучення з називним відмінком іменника: "один день", "одна книжка", "одне слово", "двадцять один студент", "п'ятдесят одна гривна", "сто тридцять одно село".

2. Числівник *два, дві* (*обидва, обидві*), *три* і *чотири* (самостійно і в складених) сполучається з називним відмінком множини: "два брати", "дві сестри", "три пари", "чотири іспити", "двадцять чотири дні", "двадцять три кандидати".

Увага! Тільки іменники середнього роду при цих числівниках мають закінчення *-а* (*-я*): "три вікна", "два серця"; іменники чоловічого і жіночого роду в називному можуть мати тільки закінчення *-и* або *-і*: Неправильно: "Два місяця проминуло", "Три дні пройшло", "Тридцять два депутата виступило". Треба: "два місяці", "три дні", "тридцять два депутати".

3. Усі інші числівники вимагають іменника в родовому відмінку множини: "п'ять зошитів", "дванадцять учнів", "п'ятдесят сторінок", "тисяча вбитих і поранених".

4. Дробові числівники вимагають завжди родового відмінка однини: "2,5 гектара", "3,8 кілометра", "23,8 тисячі", "півтора року". Груба помилка — "півтора роки", "півтора місяці", треба: "півтора року", "півтора місяця".

5. Слово *півтора* (один з половиною) вимагає іменників чоловічого і середнього родів, а *півтори* — жіночого: "півтора дня", "півтора літра", "півтора кілограма", "півтора відра", "півтори доби", "півтори хвилини".

6. В українській мові у побутовому мовленні вживаються ще дробові числівники *півтретя, півчетверта, півп'ята* та ін. (півтретя — це "два з половиною", півп'ята — це "чотири

з половиною”). Завжди при них стоїть родовий однини, а не називний множини: “півтретя кілограма” (а не “півтретя кілограми”).

66. Чи правильні конструкції: “три щасливих роки”, “два німецьких солдати”?

Числівники *два, три і чотири* поєднуються з називним відмінком множини. Якщо до іменника належить ще означення, то воно теж повинно стояти в називному відмінку, тобто узгоджуватись: “три щасливі роки”, “два німецькі солдати”...

“На сесії Верховної Ради прийнято сто двадцять два важливих закони”... Без означення ми не сказали б інакше, як тільки “прийнято два закони”, отже, і з означенням ці закони мусять залишатись важливі, а не “важливих”.

67. “Народився в 1940 році” чи “народився 1940 року”?

Для означення часу українська мова використовує родовий відмінок іменників: “це трапилось минулої ночі”, “цього літа зібрали гарний урожай”. Російська мова знає в таких випадках прийменник із знахідним відмінком: “тої ночі” — “в ту ночь” “цього літа” — “в это лето”. Йдучи за традицією класики, живої мови, краще сказати “народився 1940 року”. Але родовий часу не може стояти у формі множини. На означення днів тижня, місяців, процесів, стану уживаємо знахідний відмінок з прийменником: “у понеділок”, “у вересні”, “у давнину”, “у роки (під час) війни”.

68. Труднощі у відмінюванні займенників

Труднощі виникають при відмінюванні таких займенників:

Цей	Ця	Це	Ці
цього	цієї	цього	цих (не цих)
цьому	цій	цьому	цим (не цім)
Н або Р	цю	це	Н або Р
цим	цією (цею)	цим	цими (не ціми)
на цьому (цім)	на цій	на цьому (цім)	на цих
Увесь (весь)	Уся (вся)	Усі (всі)	

усього (всього)	усієї (всієї)	усіх (всіх); не усіх
усьому (всьому)	усій (всій)	усім (всім); не усім

Н або Р	усю (всю)	Н або Р
усім (всім)	усією (всією)	усіма (всіма)
в усьому (у всьому)	на (у) усій (всій)	в усіх; не всіх

Ніхто
нікого (з прийменником ні до кого)
нікому
нікого
ніким (з прийменником ні з ким)
ні в кому, ні на кому

69. Присвійні займенники

Займенник *свій, своя, своє* має узагальнене значення і може служити означенням до іменників усіх трьох родів і в однині, і в множині: *я, ти, він, вона, ми, ви, вони* виконав (виконала, виконали) своє завдання.

У деяких мовах (наприклад, у німецькій) є спеціалізація присвійних займенників щодо особи й числа на зразок:

Я виконую МОЄ завдання	Ми виконуємо НАШЕ завдання
Ти виконуєш ТВОЄ завдання	Ви виконуєте ВАШЕ завдання

Для української мови така спеціалізація за особами й числами не властива.

70. Вказівні та відносні займенники

Вказівні займенники *цей, ця, це і той, та, те* вживаються в тому ж значенні, як і в російській мові *этот і тот*. Отже, *цей* вказує на ближчий або добре відомий предмет, а *той* на предмет віддалений: “На цьому і на тому світі”, “Пливе з цього берега на той”. У західних говорах уживають займенники *той, та, те*, коли вказують на ближчий предмет, а для позначення дальшого — складний займенник *тамтой* (можливо, під впливом польської мови *тени, тамтени*).

У головному реченні предмет, що вимагає пояснення підрядним реченням, називаємо тільки займенником *той, та, те*, а не *цей, ця, це*: “те, що ви сказали”; “той, кого я шукав”.

Для поєднання з підрядним реченням служать відноєні

займенники *що* (у всіх відмінках — *чого, чому, чим, на чому*), *який, яка, яке* (теж у всіх відмінках) і *котрий, котра, котре* (у всіх відмінках). Для поєднання підрядної частини з головною українська мова найчастіше вживає відносний займенник *що*, але не в тому випадку, коли в реченні вже є сполучник *що*. Тоді вже краще вжити займенник *який, яка, яке*; уживаємо його й тоді, коли у головному реченні є слова *такий, така, таке*.

Займенник *котрий* вживається значно рідше, головню тоді, коли йдеться про одного з двох або з багатьох.

71. Атематичні дієслова

Українські дієслова *дати, їсти, повісти* і всі префіксальні від них — *роздати, передати, додати, віддати, завдати, здати; з'їсти, поїсти, переїсти, заїсти, проїсти, оповісти, розповісти, доповісти, переповісти, заповісти, відповісти* — мають іншу форму відмінювання, ніж дієслова першої і другої дієвідмін, а саме:

В однині

я	їм	дам	повім
ти	їси (не їш)	даси (не даш)	повіси (не повіши)
він	їсть	дасть	повість
		У множині	

ми	їмо	дамо	повімо
ви	їсте	дасте	повісте
вони	їдять	дадуть	повідять

До цієї групи дієслів належить слово *бути*, але з його давніх форм в українській мові залишилася тільки форма *еси*, яка іноді уживається в поезії (“що ти за сила еси?”) і діалектне *суть* (“вони суть”).

72. Правильно вживаймо безособові форми на -НО, -ТО!

Безособові форми на *-но, -то* — виконано, завезено, зроблено, підписано, принесено, прибито... — широко вживаються в українській мові як головний член у безособових реченнях: передплату продовжено, козаченька вбито. Такі форми на *-но, -то* є й у російській мові (*сказано — сделано*), але там вони рідше вживаються, як в українській. Російська мова ширше користується пасивними дієприкметниками в ролі присудка:

“Подписка на газеты и журналы продлена еще на месяц”; “Обязательства выполнены досрочно”. Українською мовою треба сказати: “передплату продовжено”, “зобов’язання виконано”. Це не означає, що пасивних дієприкметників треба уникати. Вони вживаються широко насамперед як означення, переважно поширені: “Продовжена на місяць передплата дала багато нових передплатників”, “Наповнене водою відро стояло біля порога”.

73. Даваймо перевагу активним конструкціям над пасивними!

Нашою мовленнєвою звичкою стали фрази: “це завдання було достроково виконане нашим колективом”, “головну увагу мною приділено таким явищам”, “поема була написана автором ще в половині минулого століття”, “державний контрольний комітет складається з державних контролерів, які призначаються Радою депутатів” та под., у яких активний виконавець дії замість бути підметом, стає додатком. Це так звані пасивні конструкції. Пасивна конструкція, як правило, штучна, мовлення втрачає свою природну еластичність, речення стає незграбним. Простіше й природніше сказати: “наш колектив достроково виконав...”, “цю поему автор написав ще в половині минулого століття”, “головну увагу я приділив...”, “...яких призначає Рада депутатів”. Орудний відмінок звичайно виражає знаряддя, за допомогою якого виконано дію: пишу олівцем, оре плугом, рубаю сокирою...

74. Особливості наголосу українських іменників

1. Іменники жіночого роду на *-а*, що мають перед цим закінченням два приголосні, майже завжди пересувають наголос на префікс: *загадка, приказка, розв’язка, розписка, перекуска...*

2. В іменниках чоловічого роду з префіксом наголос переважно падає на префікс: *запит, розгляд, заїзд, прїмус, відїзд, розмір, розпад, наклеп...*

3. Наголос на префіксі одержують також іменники з суфіксом *-ок, -ень*: *на́росток, прб́лісок, рб́звиток, на́прямок, за́лишок, недобиток, недб́гризок, пере́вертень...*

4. В іменниках жіночого роду на *-а* з попередньою групою приголосних наголос у множині пересувається на закінчення: *кнїжка — кнїжкї, книжб́к; зїрка — зїркї, зїрб́к; пісня — піснї, пісєнь; пісєнька — пісєнькї, пісєньб́к; ручка — ручкї, ручб́к...*

5. В іменниках середнього роду на *-о, -е* наголос часто рухливий: *озеро, озера — озéра; дéрево, дéрева — дeрeва; дзéркало, дзéркала — дeркaла; кóлесо, кóлеса — колéса ...*

6. Іменники середнього роду, утворені від дієслів, мають наголос такий, як інфінітив: *писáти — писáння, питáти — питáння, вживáти — вживáння...*

7. Іменники на *-щина, -чина* зберігають наголос іменника, від якого утворені: *Кíїв — Кíївщина, Полта́ва — Полта́вщина, Збо́рів — Збо́рівщина, бо́йки — Бо́йківщина, гуцу́ли — Гуцу́льщина, ле́мки — Ле́мківщина, Дрого́бич — Дрого́биччина...*

75. Особливості наголосу іменників у сполученні з числівниками *два, три, чотири*

Іменники чоловічого роду, що в називному множині мають наголос на флексії, у сполученні з числівниками *два, три, чотири* одержують наголос такий, як у родовому однини: *син, множина сини́*, але “два, три, чотири *си́ни*”; *брат — брати́*, “два, три, чотири *бра́ти*”; *шлях — шляхи́*, “два, три, чотири *шля́хи*”; *учитель — учителі́*, “два, три, чотири *вчи́телі*”; *лікар — лікарі́*, але “два, три, чотири *ліка́ри*.”

Згадаймо у Шевченка: “Не вертаються три *бра́ти* — по світу блукають, а три *шля́хи* широкіі терном заростають.

Так само іменники жіночого роду, що в називному множині мають наголос на флексії — *сторінки́, вчительки́, жінки́*, при числівниках *два́, три, чотири* одержують наголос родового однини: “*дві сторі́нки*”, “*три вчи́тельки*”, “*дві жі́нки*”...

Навпаки, ті, що в називному множині мають наголос на основі (*дочки́, боро́зни*), при поєднанні з числівниками *два́, три, чотири* переносять наголос на флексію: *дві́, три́, чотири́ дочкі́, боро́зни...*

76. Особливості наголосу займенників

При відмінюванні особових, присвійних, зворотного та відносних займенників може змінюватися місце наголосу: займенник без прийменника має наголос на закінченні, а з прийменником у тому ж відмінку — на основі:

мене́, тебе́, себе́, його́, мого́, твого́, кого́, чого́, але з прийменниками *до, від, за, біля, при...* наголос “втікає” на основу: *до, від, за, біля, ...ме́не, те́бе, мо́го, тво́го, сво́го, ко́го, чо́го...*

У російській мові наголос у цих займенниках завжди на закінченні — як з прийменником, так і без нього.

77. Наголос у дієслівних формах

1. У дієсловах, утворених від вищого ступеня прикметника, наголос стоїть перед суфіксом *-иш-, -и-*: *кра́щати, ме́ншати, гу́стішати, бі́лішати...* Це дієслова, яких взагалі немає в російській мові.

2. У дієсловах доконаного виду префікс *ви-* завжди стягає на себе наголос: *ро́бити — ви́робити, струга́ти — ви́стругати, стрі́лити — ви́стрілити, корчува́ти — ви́корчувати...*

3. Коли у формах дійсного способу в однині наголос буває на закінченні, то і в першій та другій особах множини наголос теж на закінченні: *несу́, несеш — несе́мо, несе́те; беру́, береш — бере́мо, бере́те; кладу́, кладеш — кладе́мо, кладе́те; везу́ — везе́мо, везе́те; кричу́, кричи́ш — кричи́мо, кричи́те...*

4. У дієсловах, що в жіночому роді минулого часу мають наголос на закінченні, такий же наголос залишається і в множині: *була́ — були́, прокля́ла — прокля́ли, взяла́ — взяли́* (а не *бу́ли, взя́ли...*)

5. Часто в дієсловах другої дієвідміни, що в однині мають наголос на закінченні, в інших формах наголос пересувається на один склад назад: *говору́ — говори́ш, говори́мо, говори́те; плачу́ — пла́тиш, пла́тишь, пла́тять; гострю́ — гостри́ш, гостри́ть, гостри́мо...*

78. Наголос прислівників і дієприслівників

Для прислівників, утворених від прикметників, характерне пересування наголосу на останній склад від кінця — *гаря́чий — га́ряче, головни́й — го́ловно, дешéвий — де́шево, соло́дкий — соло́дко, холо́дний — хо́лодно, зеле́ний — зе́лено...* У російській мові, навпаки, аналогічні прислівники переважно мають наголос на кінцевому складі: *высоко́, глубоко́, далеко́...*

Люди, що не відрізняють у мовленні прислівника від прикметника, не раз помилково наголошують прикметники наголосом, властивим для прислівника: *высокий, шырокий, хо́лодный...*

Дієприслівники, утворені з допомогою суфікса *-учи (-ючи)* або *-ачи (-ячи)*, можуть мати наголос на кінці слова або на третьому складі від кінця: *рі́жучи́ або рі́жучи, сто́ячи́ або сто́ячи, ле́жачи́ або ле́жачи...*

Такий чи інший наголос нерідко виражає досить істотну різницю у значенні: “Читати *ле́жачи* шкідливо” (обставина способу дії) і “Вже *лежачи́* в ліжку, почув я *га́мір на вулиці́*” (тут обставина часу, коли?). Так само різне значення відчувається виразно у сполученнях “*стріляти ле́жачи*” і “*стріляти лежачи́*”.

79. Два звукові значення літери В

Люди, які вивчали українську мову тільки з книжки, вимовляють у всіх словах з літерою *в* приголосний губний звук: у слові *вовк* вимовляють однаково два звуки, виражені літерою *в*, хоч вона позначає два зовсім різні звуки. Перша літера *в* позначає губний звук, такий, як у слові *вода*, а другий — це короткий, нескладовий *у* [у]. Вимовляти треба не так, як пишеться, а *воук*. У такому значенні літера *в* виступає у багатьох словах, де у вимові чуємо двозвук: *ав* (*співав*), *ев* (*неуний*), *ув* (*робув*, *ходув*), *іу* (*сидіу*), *оу* (*нішоу*, *любоу*), *уу* (*забуу*).

Ці двозвуки можуть бути й на межі слів: була в нього (двозвук *ав*), сиділи в хаті (двозвук *іу*), піду в театр (*уу*) та ін.

Керуватися тут настановою “читай так, як написано” не можна, бо це невластиво живій народній мові.

Грубим порушенням є читати в таких словах букву *в* з наближенням до *ф* (любоф).

80. Про український звук Р (твердий) та Р^б(м'який)

В українській мові приголосний *р* на кінці слова завжди твердий, на відміну від російської. Українські слова — *цар*, *кобзар*, *воротар*, *секретар*, *Ігор*; російські — *царь*, *кобзарь*, *секретарь*, *Игорь*. Тільки в кількох українських словах пишеться після *р* м'який знак (трьох, чотирьох); перед літерами *я*, *ю*, *є* в одних випадках *р* твердий, в інших — м'який. Після твердого *р* ставимо апостроф і чітко вимовляємо звук [і]: *бур'ян* [буріан], *подвір'я* [подвірія], *міжгір'я* [міжгірія]. У словах *буря*, *зоря*, *кучерявий*, *порядок*, *ряд*, *рядно*, *рясний*... вимовляємо звук *р^б* (м'який) і після нього *-а*.

81. Шиплячі приголосні. Вимова звука Ч в українській та російській мовах

Приголосні *ж, ч, ш, щ* (буква *щ* позначає звуки *шч*) в українській мові майже ніколи не пом'якшуються. Винятками є утворення з подвоєними приголосними: *узбережжя*, *піддашшя*, *клоччя*, *обличчя*, а також ці приголосні перед звуком *і*: *ключі*, *мечі*.

На відміну від української мови, у російській ці приголосні пом'якшуються, а, зокрема, звук *ч* завжди вимовляється м'яко. Прихильники традиційного правопису протестували,

коли запропоновано слова *доч*, *ноч* писати без м'якого знака, але це було б цілком правильним, бо буква *ч* в російській мові завжди позначає м'який приголосний і на письмі не потребує позначення м'яким знаком.

В українській мові звук *ч* вимовляється твердо: *черга*, *червоний*, *чорний*, *що* (шчо), *щирий* (шчирий).

Під впливом російської мови чимало українців в останніх десятиліттях стали вимовляти звук *ч* з дуже сильним пом'якшенням, що суперечить нормам української літературної вимови. Така неукраїнська вимова особливо ріже слух у словах *що, щоб*, які часто у мовленні звучать як *шьчо, шьчюп*.

Маємо таке неправомірне пом'якшення і в інших словах і словосполученнях: “Цьом, цьом, земле моя”, *чяйка*, *чьоботи*, *чього*, *счястя*, *чьорний*, *чьотири*, *чєсний*, *чєрга*.

Знаючи, що в російській мові звук *ч* м'який, намагаються вимовляти його ще м'якше, ще “краще”, ніж у самій Москві.

82. Що мусимо знати про українські звуки ДЖ і ДЗ?

1. Вимова інших звуків на місці українських злитих *дж* і *дз* є грубим порушенням норм української мови, що призводить до розхитування її фонетичної системи, яка складалася століттями. Отже, не: *сижу*, *вожу*, *звонити*, а *сиджу*, *воджу*, *дзвонити*.

2. Звук *дж* в українській мові є: а) при словозміні (відмінюванні слів): *ходити* — *ходжу*, *сидіти* — *сиджу*, *водити* — *воджу*;

б) при утворенні нових слів: *садити* — *саджати*, *народити* — *народження*;

в) як природний звук, витворений відповідно до законів фонетики української мови: *бджола*, *джміль*.

Увага! У жодному з російських відповідників до наведених вище слів нема звука *дж*! (*хожу*, *сижу*, *сажанець*, *рождение*, *пчела*, *шмель* та ін.);

г) у словах іншомовного походження: *джаз*, *Джамбул*, *джерман*, *джерпер*, *джеркер*, *джунглі*.

Увага! Російська мова знає звук *дж* тільки у цій, кількісно обмеженій групі слів.

3. Дзвінкий звук *дз* природний для української мови. Він є у багатьох словах: *дзвонити*, *подзвонити*, *дзвоник*, *дзвінкий*, *кукурудза*, *гудзик*, *дзюрчати*, *дзенькіт*, *дзеркало*. Запам'ятаймо, що в російських відповідниках переважно виступає звук *з*: *звонить*, *позвонить*, *звонок*, *звонкий*, *кукуруза*, *зеркало* та ін.

4. Для позначення і звука *дз*, і звука *дж* в українській мові

вживають дві букви, які передають о д и н звук, злитий, суцільний; і тому не можна розривати букви при написанні і вимовляти роздільно — *сид-жу, народ-жений, кукуруд-за*.

83. Українські приголосні перед *Е* та *И*

У споконвічно українських словах і у запозичених приголосні перед *е* та *и* не пом'якшуються: *село, сестра, зима, директор, легенда, календар*. Вимова звука *і* на місці літературного *и* характерна для північних говорів, особливо після приголосних *г, к, х* та у префіксі *ви-*: *хитрий, вінести, вікнути*. Діалектним впливом південно-східного наріччя пояснюється вимова *і* у дієсловах: *умірати, вибрати* відповідно до *и*, властивого літературному мовленню. Пом'якшена і м'яка вимова приголосних перед *е* та *и* (*кішеня, ідеал, пленум, манеж, телеграма, маневр, система, диспут*) є порушенням усталеної літературної норми і прикро вражає тих, хто слухає таке мовлення.

84. Гуси "ГЕГАЮТЬ" чи "ГЕГАЮТЬ"?

Щораз частіше бачимо тексти, у яких уже є буква *г* (писана *л*). Вона здавна була в українському алфавіті, зафіксована, наприклад, уже в граматиці XVII ст. М.Смотрицького. Її вживання регламентували правописи 1921 р. і 1928 р., але в 1933 р. український правопис оголосили націоналістичним, а букву *л* ліквідовано і заборонено вживати, хоч у словниках з орфоєпії (правильної вимови) завжди відзначали ту мінімальну кількість слів, де треба вимовляти звук *л*. Але потрохи усе забувалося, і ми мали вже тільки "гегати". Правда, українці за кордоном не переставали її вживати на позначення природного для української мови дзвінкого, проривного, задньоязикового звука *л*. В "Енциклопедії українознавства" з цієї буквою знаходимо слова *авангард, агрономія, геноцид, ґрунт, гума, жаргон, імігранти*, а також власні назви *Лаватович, Лонта, Лудзій* та ін. Повернення букви *л* — це лише перший крок до того, щоб усунути деформації у вимові (і в написанні багатьох українських слів, а також слів іншомовного походження). Пам'ятаймо, що гуси такі "*гегаяють*" (а не *гегаяють*), "шнурок лежить на ганку" (і вже зовсім інше значення, коли хтось скаже "кинув шнурок на Ганку"), "ґрати є на вікнах", але "вміти ґрати на різних інструментах", "у лампі вигорів ґніт", але *ґніт* у значенні "гноблення", "неволя". Треба говорити "ґудзик відірвався", "ґедзь укусив", "ґедзатися", "зчинили ґвалт", "набив на лобі ґулю" та ін. У нашому правописі ще не

врегульоване написання і вимова слів зі звуком *л*, зокрема, вимова і написання іншомовних власних назв. Але якщо будемо виходити із загальної настанови, що іншомовні власні назви не перекладаються, а відтворюються іншою мовою з максимальним збереженням мови оригіналу, то маємо вимовляти *Гегель, Гете, Гданськ, Гібралтар*.

Важливо також показати, з якими буквами чергується *л*. Особливо це важливо при оформленні різних документів, де можливі прізвища з кінцевим основи *л*. Наприклад, прізвища *Гаджега, Дайнега, Салига*, що належать до першої відміни, у давальному відмінку однини будуть мати форми:

Гаджега — Гаджедзі

Дайнега — Дайнедзі

Салига — Салидзі

У прикметниках, утворених від цих прізвищ, має бути чергування *л* — *дж* (*Дайнеджин, Салиджин*).

85. Дзвінкість — один із феноменів української літературної вимови

Справжнім феноменом української мови є збереження дзвінкості приголосних на кінці слова, а також у середині слова перед глухим приголосним. Таке явище не спостерігається ні в російській, ні в інших слов'янських мовах (наприклад, у польській), не знають його й західноукраїнські говори. Воно становить важливу норму української літературної вимови (орфоєпії). Дзвінкі мають таку силу, що перед ними часто "одзвінчуються" глухі: пишемо *просьба, боротьба, вокзал* (вимовляємо *прозьба, бородьба, волзал*). Тільки дзвінкий *г* перед *к* та *ть* оглушується: *нігті, легко* (у вимові *ніхті, лехко*).

дзвінкі: б д з л г ж дз дж в
глухі: п т с к х ш ц ч ф

Якщо хтось не запам'ятає усіх дзвінких приголосних, то нехай орієнтується на написане слово і вимовляє так, як написано, отже:

ніж (а не ніш),
голод (а не голот),
хліб (а не хліп),

мороз (а не морос),
сад (а не сат),
мед (а не мет),

кладка (а не клатка),
голубка (а не голупка),
тяжко (а не тяшко),

книжка (а не книшка),
казка (а не каска),
обов'язковий (а не обов'язковий).

Вимовляйте ці слова так, як надруковано в газеті чи в книжці!

86. Не "АКАЙМО" і не "УКАЙМО"!

І наголошений, і ненаголошений звук *о* в українській мові вимовляємо виразно: *мороз, голова, нога*.

"Акання" виступає під впливом російської мови, де є нормою. Але вимовляти "дав параду (пораду)", "галава (голова) болить" — це грубо порушувати правила орфоєпії.

"Укання" — це явище діалектне, властиве для західних говорів: *вурона, курова, тубі, субі, мулоко (ворона, корова, тобі, собі, молоко)*... цього треба позбутися.

87. Так звані "випадні голосні"

У багатьох словах звук *о* або *е* випадає при відмінюванні. Це явище, утворене історично, властиве для всіх слов'янських мов. В українській мові слів з випадними *о, е* дуже багато: *вітер — вітру, день — дня, пень — пня, сон — сну*, а також усі слова з суфіксами *-ок, -ець*: *дзвінок — дзвінка, горбок — горбка, пісок — піску, вінок — вінки, стрілець — стрільця*...

Ми правильно ці слова відмінюємо, але у прізвиськах дехто допускає грубу помилку. У паспортах чи інших документах інколи читаємо: "Івана Вітера", замість *Вітра*, "Миколи Задесенеця", замість *Задесенця*, "Кравеця", замість *Кравця*.

Є українські слова, у яких *о, е* не випадає; вони зберігаються при відмінюванні слів: *лоб — лоба; рот — рота, роти; мох — моху; рів — рова, рови*; натомість у російських відповідниках *о, е* — випадні: *лоб — лба; рот — рта, рты; мох — мха; ров — рва, рвы*. Такі слова треба запам'ятати.

88. Чергування голосних *О* та *Е* з *І*

Це чергування маємо у багатьох українських словах як при їх словозміні (коні, але кінь; воли, але віл), так і при словотворенні (погода, але погідний, воля, але вільний). Цей закон чергування *о* та *е* з *і* у закритих словах стосується і власних назв: *Львів, але зі Львова; Харків, але з Харкова, Київ, але з Києва, Федорів — Федорова, Стеців — Стецева, Чорновіл — Чорновола*. Поширені, переважно в пресі, форми *Стеціва, Гнатіва* неграмотні, неправильні. Це неграмотне "ікання" поширюється і на інші власні та загальні іменники. Трапляються написання *Антіна, Сидіра, Харківа, меншісті, необхідності*. Це грубе порушення природного закону української мови.

89. Правильно читаймо старослов'янські і староукраїнські тексти

У процесі широкого вживання старослов'янської мови як богослужбової на території південних і східних слов'ян утворилися її національні варіанти, наближені до народних мов. На території колишньої Росії через Російську православну церкву поширився і в Україні російський варіант старослов'янської мови. Україну споконвіку заселяли предки українців, які ніколи так не вимовляли старослов'янських слів у богослужбах. Тут був інший, український варіант старослов'янської мови, який зберігся там, де не було царської влади і цареславної російської церкви, тобто за границями Росії, у греко-католицьких церквах Галичини. Немає сумніву, що саме так звучала старослов'янська мова у всій Україні, поки Українська Православна Церква не попала під владу Московської Патріярхії. В Україні ніколи не подала значення літери *ѣ* (ять) не передавали як *є* ("веки веков"), а тільки як *і* ("на віки"). Фонема [І] частіше звучить в українській мові як [И]: "помилуй", а не "помілуй". Українське *е* ніколи не служить для вираження м'якості попереднього приголосного: "день", а не "дєнь", "земля", а не "зємля". Це треба мати на увазі, читаючи і проповідь Іларіона, і "Повість временних літ" і "Слово о полку Ігоревім": "Ярославна рано плачет в Путивлі, на забрали".

Вірші Сковороди теж не можна читати по-російському. Він у Москві не бував, а писав українською літературною мовою XVI-XVII ст.

90. Латинські слова читаймо і пишімо без помилок

Часто допускаємо помилки у словах латинського походження. Неправильно говоримо і пишемо *інцидент, прецендент, безпрецендентний, компроментация, константувати*... Треба вимовляти без зайвого *н*: *інцидент, прецедент, безпрецедентний, компрометация* (правильніше *компромітация, компромітувати*), *констатувати*..., але *кореспондент, кореспонденція*.

Слово *віват* — "хай живе!" вимовляти треба з наголосом на першому, а не на останньому складі: *віват*, а не *вівѣт*.

91. Апостроф — не "московська вигадка"!

До апострофа ще й досі не всі галичани звикли. Його в Галичині не знали майже аж до двадцятих років, і ніхто не

СЛОВНИЧОК НЕНОРМАТИВНИХ СЛІВ ТА СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

відчував у ньому потреби. “Це московська вигадка”, — не раз казали. Щоб зрозуміти його значення для українського правопису і вимови, треба усвідомити два факти:

1) Приголосні *б, п, в, ф, м* в українській мові не пом'якшуються, а приголосний *р* інколи пом'якшується, а інколи не пом'якшується.

2) Букви *я, ю, є* можуть уживатися у двох звукових значеннях:

а) вказувати на м'якість попереднього приголосного (*сяду, люди, синє*),

б) бути вираженням двох звуків — *йа, йе, йу: яма (йама), твою (твойу), моє (мойє)*.

Буква *ї* завжди позначає два звуки: *її* [йїї], *їду* [йїду].

Букви *ю, я, є*, написані після приголосних, можуть виражати або одне, або друге значення: *зяяти, з'явитися*. У цьому другому значенні ставимо перед *ю, я, є* апостроф, щоб вказати на твердість попереднього приголосного, після якого чітко вимовляється сполучення *йа, йе, йу*.

Приголосні *б, п, в, ф, м*, як було сказано, в українській мові не пом'якшуються, зате в російській мові можуть пом'якшуватися. Коли напишемо *мясо* (без апострофа), то росіянин прочитає як [м'ясо], а українець не завжди як [м'ясо]. *П'ять* — це у вимові росіянина [п'ять], а в українця повинно було б бути [п'ять]. Апостроф вказує українцеві, щоб він правильно читав по-українському, а не пом'якшував приголосних, які в українській мові завжди тверді. Отже, українська вимова тут відрізняється від російської. Потрібно розрізняти звук [р] твердий і звук [р'] м'який. Якщо він твердий, а після нього стоять літери *я, ю, є*, то його твердість мусимо позначити апострофом, а далі вимовляти [йу], [йа], [йе]: [*бур-йан*], [*подвір-йа*], [*кар-йера*]. Коли апострофа немає, то це значить, що звук м'який, як у слові *буряк, уряд, порядок*; вимовляємо їх: [*бурь-ак*], [*урьад*], [*порьядок*], а не як у Галичині [*урйад*], [*порйадок*].

Отже, апостроф не московська вигадка, а вказівка на те, щоб ми правильно вимовляли звуки української мови, щоб не говорили [м'ясо], [п'ять] або [в'язати], як ці слова вимовляють російською мовою.

А галичанам треба навчитись вимовляти м'який *р'*: літера *я* чи *ю* після нього означає *а, у* (не *йа, йу*) — [*урьад*], [*порьядок*], [*рьябий*], [*рьядно*], [*зорья*], [*р'юзак*].

Такі слова прийнято називати *русизмами*. Але ми свідомо уникаємо цієї назви, тому що не хочемо поглиблювати того негативного значення, яке це слово набуло. Адже є багато так званих українців у текстах російських письменників, є цілі сторінки, писані французькою мовою у Толстого, є чимало полонізмів, германізмів у творах Франка — і ніхто не вбачає будь-якої загрози для мови. Авторі вживають їх свідомо, дуже часто підкреслюючи якийсь факт, увиразнюючи думку, відтворюючи ситуацію, та й ще при цьому можуть додати: “як німець (поляк, росіянин) каже”. “Вкраплені” в український (усний чи письменний) текст свідомо, такі слова і цілі фрази можуть виконувати функцію сатири, іронії, натяку, дотепу, штукарства ... “Чуже” також засвоюється без шкоди для самого духу мови, її природи й тоді, коли запозичуємо певне поняття, а разом з ним слово, бо їх просто нема в національній мові. Так в українську мову прийшло з інших мов багато слів зі сфери політики, науки.

Здеформовані, або, як казав П.Куліш, “перековерзані” слова та словосполучення — поняття дуже широке. Це найчастіше російські слова, перероблені на кшталт українських — відповідно фонетизовані, морфологізовані. Наприклад, російське слово *принимает* деформують на *принімає, получаєт* на *получає* (дають українське дієслівне закінчення — *є*), хоч у рідній мові *є* слова приймає, одержує, дістає; російське слово *испортился* — на *спортився* (дають український звук *и*, суфікс *-в*, який характерний для українських дієслів у формі минулого часу), одночасно зі своєю мовною свідомості (а може, й підсвідомості) викидають українське *зіпсувався*. І таких прикладів, на жаль, безліч.

З російської мови впродовж віків “напливали” різні граматичні форми, лягали своєю матеріальною силою на нейропсихічну структуру мовця звукові особливості іншої мови, витісняючи рідні, природні. Так, у розмовному мовленні почали зникати форми кличного відмінка (у граматиках говорилося не про кличний відмінок, а тільки про форму), в

офіційно-діловому мовленні нівелювалися форми давального відмінка на *-ові, -еві* іменників чоловічого роду другої відміни, приходили чужі форми, наприклад: “маємо всі номери” (замість “номери”), “маю два місяця вільні” (потрібно “два місяці”), “приготуйте паспорти” (правильно “паспорти”), “чи далеко до вокзалу” (замість “вокзалу”). Говорять “хожу”, “сиджу” (замість “ходжу”, “сиджу”), “пересажений”, “розпоряження”, “позвонити”, “кукуруза” (замість “пересаджений”, “розпорядження”, “подзвонити”, “кукурудза”), “подарити”, “красота” (потрібно “подарувати”, “краса”). Такі деформації, які відбуваються у граматичній системі мови, в її мікросистемах, найнебезпечніші: вони непомітно і підступно руйнують сам кістяк мови, позбавляють її самотутності, вона втрачає свої природні сили забезпечувати автономність.

Особливо потрібно бути уважними, конструюючи різні словосполучення, які вчені вважають найважливішою частиною нашого мовного процесу, нашого знання мови. Однак навіть у мовленні українців, які прагнуть оберігати чистоту українського слова, такі zdeформовані чи напівzdeформовані фрази можуть “просакакувати”: “кращі з кращих” (потрібно “найкращі, щонайкращі”), “все рівно” (природні “мені однаково”, “мені байдуже”, “про мене”), “насилно милим не будеш” (забуваємо українську приповідку “на милування нема силування”), “п’еса була до того поганою, що...” (треба: “такою поганою”), “під відкритим небом” (“просто неба”), а в діловому мовленні годі позбутися неоковирних фраз “приймати міри”, “приймати участь”, “зверх плану”, “слідуючі міроприємства”, “на цих днях” (правильно “вживати заходів”, “брати участь”, “понад план”, “такі заходи”, “цими днями”, а взагалі потрібно позбуватися зайвих канцеляризмів). Який механізм тут діє? Насамперед — активізуються готові російські блоки, які мовець тільки наповнює українськими словами.

Подаємо реєстр ненормативних слів та словосполучень, які, сподіваємося, спонукають уважніше прислухатися до того, як говорять наші діти, близькі, знайомі, і допоможуть розвинути почуття самоконтролю над своєю мовою. Чимало інших “суржикових” конструкцій Читач знайде у відповідних розділах “Антисуржика”, а також у коментарях.

Ненормативні

Нормативні

— А —

Автопогрузчик	— Автованта жувач
а іменно	— а саме
арбуз	— кавун

— Б —

Бабочка	— Метелик
бабушка	— бабця, бабуса, бабуня
багаточисельний, багаточисленний	— численний
балувати	— розпещувати
банкрот	— банкрут
бастувати	— страйкувати
без надобності	— без потреби
безалічний	— безготівковий
безопасний	— безпечний
безперервно	— безперервно
безпрецедентний	— безпрецедентний
бессрочний	— безстроковий
бельйо	— білизна
битком набитий	— вщерть наповнений, переповнений
бігло ознайомитися	— побіжно ознайомитися
бігло читати	— швидко читати
біжучий рік	— поточний рік
блінчик	— млинець
блюдечко	— тарілочка
бодрий	— бадьорий
болільщик	— уболівальник
болтати язиком	— теревенити, молоти язиком, плести язиком
болтавня	— балаканина
больница	— лікарня
больничний	— лікарняний, в офіційному мовленні — листок непрацездатності
братський привіт	— братерський привіт, але братська могила
брачний	— шлюбний
бритися	— голитися
брюки	— штани
брючки	— штанці
бувший	— колишній
бувший у користуванні	— уживаний
будто	— наче, мов, ніби, немов
букашка	— комашка, комашина
булавка	— шпилька

бумага — папір
буси — намисто, коралі
бутилка — пляшка

— В —

Варежка — Рукавичка
ввиду цього — через це
в двох словах — двома словами
в деякій мірі — деякою мірою
ведучий інженер — провідний (інженер)
великан — велетень
венгерський — угорський
Венгрія — Угорщина
вечером — ввечері
в залежності — залежно
взамін — замість
в значній мірі — значною мірою
взяточник — хабарник
виводи — висновки
видержка з протоколу — витяг з протоколу
визивати — викликати
визов — виклик
виключатель — вимикач
виключати світло — вимикати світло
вилка — виделка
винимати — виймати
виносливий — витривалий
винуватий — винний
виписка з протоколу — витяг з протоколу
вип'ялити очі — витріщити (вирячити, вилупити) очі
висказуватися — висловлюватися
вичеркувати — викреслювати
віддихати — відпочивати
відзвив — відгук
відказуватися — відмовлятися
відклонити пропозицію — відхилити пропозицію
відложити засідання — відкласти засідання
відмінити — скасувати
від несподіванки — з несподіванки
відправна точка — початок
від радості — з радості
відток — відплив
від часу до часу — час від часу
відчислення — відрахування
відчитати за провину — вчитати (кому), вишпетити (кого)

прочитати мораль

відчитатися — прозвітувати
вішалка — вішак
в його честь — на його честь
в кінці кінців — зрештою, врешті-решт, кінець кінцем
включати світло — вмикати світло
вкругову — навколо, по колу
вмішуватися — втручатися
внештатний — позаштатний
внедряти — впроваджувати
водочний — горілчаний
возраст — вік
волни — хвилі
волокита — тяганина
воплощати — втілювати
воротник — комір
воротничок — комірець
восемдесят — вісімдесят
воспитувати — виховувати
в остаточному рахунку — у кінцевому підсумку
в певній мірі — певною мірою
в повній мірі — повною мірою
вредний — шкідливий, поганий
вроді — як, ніби, на зразок

— Г —

Гардеробщиця — Гардеробниця
гвоздь — цвях
главний — головний
гладити (білизну) — прасувати (білизну)
глазний — очний
глиба — брила
гнильйо — гниль, гнилизна
говядина — яловичина, воловина
головка — голівка
головокружіння — запаморочення
голосьод — ожеледиця
горбушка — окраєць, окрайчик, крайчик, цілушка
горка — гірка
горлишко — горлечко
горнична — покоївка
горніст — сурмач
город — місто
городський — міський
горсть — жменя, пригоршня
горшок — горщик

гостинниця	— готель
готовити	— готувати
градусник	— термометр
гражданський одяг	— цивільний одяг
гребішок	— гребінчик
гречневий	— гречаний
грудінка	— грудинка
грузчик	— вантажник
грузити	— вантажити
грузовик	— вантажна машина, вантажівка
грязний	— брудний
гязнула	— бруднуля, замазура
гязь	— бруд, болото
гусиний	— гусячий

— Д —

Давати добро	— Схвалювати, підтримувати, погоджуватись, згоджуватись
давлення (кров'яне)	— тиск (кров'яний)
даже	— навіть
дальнобойний	— далекобійний
даром	— даремно (витрачати сили); задурно, безкоштовно (отримати річ)
дважди	— двічі, два рази
два роки назад	— два роки тому
двойочник	— двійочник
дворнік	— двірник
двукомнатний	— двокімнатний
день за днем	— день у день
девочка	— дівчина, дівчинка
дедушка	— дідусь, дідуньо
детська коляска	— дитячий візок, візочок
детська площадка	— дитячий майданчик
детський приют	— дитячий будинок, сиротинець
диван-кровать	— диван-ліжко
диву дасшся	— не надивуєшся
дира, дирка	— діра, дірка
диктовка	— диктування
дискутирувати	— дискутувати
дишло	— дишель, дишля
діватися	— щезати, зникати
для наглядності	— для унаочнення (увиразнення)
днівальний	— днювальний
добавити	— додати
добавляти	— додавати
добавочний	— додатковий

довіреність	— доручення
довірчивий	— довірливий
до востребовання	— до запитання
договоритися	— домовитися, дійти згоди
дозировка	— дозування
доказувати теорему	— доводити теорему
доклад	— доповідь, повідомлення
докладувати	— доповідати
долг	— обов'язок
долгосрочний	— довгостроковий, довготерміновий
должность	— посада
дома	— вдома
до основання	— вщент
дорожка	— доріжка, хідник
доска	— дошка
досочка	— дощинка, дощечка
до цих пір	— досі
дочурка	— донечка
дрожжі	— дріжджі
другим разом	— іншим разом
друг друга знати	— один одного знати
дрябла шкіра	— в'яла шкіра
дубльонка	— шкірянка
дьюргати	— шарпати, смикати

— Е —

Екіпіровщик	— Екіпірувальник

— Є —

Єдинодушно	— Одностайно
ежевика	— ожина
єле	— ледве, ледь

— Ж —

Жалоба	— Скарга
жарений	— смажений
жарке	— печеня
жати (на кнопки)	— тиснути (на кнопки)
железнодорожний	— залізничний
железнодорожник	— залізничник
желудок	— шлунок
жемчужний	— перловий
жемчуг	— перли
жесть	— бляха
жестяний	— бляшаний

жжога — печія
жила площа — житлова площа
жовтуха — жовтяниця
жулік — шахрай

— 3 —

Забастовка — Страйк
забастовщик — страйкар
забивчивий — забудькуватий
забор — паркан (тин, огорожа)
за браком часу — через брак часу
завернути в папір — загорнути у папір
завидувати — заздрити
зависть — заздрість
завітний — заповітний
завтрак — сніданок
заготовщик — заготівельник
за границею — за кордоном
заграничний — закордонний
загружений — завантажений
задіяти — залучити
заказ — замовлення
заказати — замовити
заказний лист — рекомендований лист
заклучення — висновок, закінчення
заклучити договір — укласти угоду, підписати договір
закройщик — закрійник
закрома — засіки
закупочний — закупівельний
заложити — закласти
замешкатись — забаритись
заніятися — займатися
за останній час — останнім часом
запчасті — запчастини
зап'ятнаний — заплямований
засипати пізно — засинати пізно
заслуговує уваги — вартий уваги
заставляти — примушувати
застінок — катівня
захлопнути двері — зачинити (затріснути) двері
зачот — залік
заявитися — прийти, прибути
зберкасса — ошадкаса
зберкнижка — ошадкнижка
зболтати — збовтати
зборочний — складальний

зверх плану — понад план
звонити — дзвонити
згущонка — згущене молоко
здавати іспит — складати іспит
здача з суми — решта
з достоїнством — з гідністю
земляніка — суниця
зеркало — дзеркало
зимній — зимовий
з кожним роком — щороку
знати толк — розумітися, бути компетентним
знімати квартиру — винаймати квартиру
зробить — морозить
зонт — парасолья
зонтик — парасолька
з усіх ніг — щодуху, з усієї сили

— І —

Ігровий — Гральний
ігрушка — іграшка, забавка
ізрачати — перекручувати (слово), спотворювати (думку)
іменно так — власне так
іначе — інакше
індюк — індик
індюшка — індичка
інозичний — іншомовний
інтелегент — інтелігент
інцидент — інцидент
ісполнітельний — виконавчий, сумлінний
ітак — отже, таким чином
і так далі — і так далі
італьянський — італійський

— Й —

Йожик — Їжачок
йолка — ялинка

— К —

Кажеться — Здається
каменщик — муляр, каменяр
капля — крапля
капризний — вередливий
картофельний — картопляний

картошка	— картопля
касатися	— стосуватися (чогось); доторкатися (до чогось)
касір	— касир
качеля	— гойдалка
керосин	— гас
кидатися у вічі	— впадати в очі
кислород	— кисень
кладбище	— кладовище, цвинтар
клубніка	— полуниця
ключове (завдання)	— головне, важливе (завдання)
книжний	— книжковий
ковйор	— килим
коврижка	— медяник
коврова дорожка	— килимова доріжка
когті	— кігті
кожа	— шкіра, шкура
кожаний	— шкіряний, шкурятяний
кожанка	— шкірянка
кожний раз	— щоразу
колбаса	— ковбаса
колбасний	— ковбасний
колечко	— перстеник, перстенець
кольцо	— перстень
командировка	— відрядження
компроментувати	— компрометувати
конкурентноспособний	— конкурентоздатний, конкуренто-спроможний
константувати	— констатувати
коньки	— ковзани
копірка	— калька
корзина	— кошик
кормити	— годувати
кормушка	— годівниця
корочка	— шкірочка
косичка	— кіска
костний	— кістковий
кошельок	— гаманець
крановщик	— кранівник
красавіца	— красуня
красити	— фарбувати
красунчик	— красень
креветочний	— креветковий
криса	— щур
криша	— дах, покрівля
кроватька	— ліжечко

кровать	— ліжко
кровельщик	— покрівельник
круглодобово	— цілодобово
кружевний	— мереживний
кружка	— кухлик, горнятко
крупний	— великий, видатний, значний
куда	— куди
кукла	— лялька
кукуруза	— кукурудза
кукурузний	— кукурудзяний
купля-продажа	— купівля-продаж
купляти	— купувати
куриний	— курячий

— Л —

Лагер	— Табір
ладоня	— долоня
лакомство	— ласощі
ландиш	— конвалія
лапонька	— голубонька, ясонька
лезвіє	— лезо, бритвочка
лента	— стрічка
лестнічна клітка	— сходова клітка
лишати (слова)	— позбавляти (слова)
лишний	— зайвий
лікарство	— ліки
лікйор	— лікер
лімітований	— лімітований
лінтяй	— ледар
лісозаготівка	— лісозаготівля
лісополоса	— лісосмуга
ліфтьор	— ліфтер
лічити (хворого)	— лікувати (хворого)
лічно	— особисто
лож	— обман, неправда, лжа
любий	— будь-хто, будь-який, який-небудь, всякий, кожний, перший-ліпший
любимець	— улюбленець
любимиця	— улюблениця
льгота	— пільги

— М —

Майський	— Травневий
малиш	— малий, малюк
малолетка	— малолітній
мало-мальськи	— хоч трохи

мальчик с пальчик
мальчуган
мастер
махонький
мебель
мебельний
медвідь
металічний
мелоч
мех
міроприємство
мова йде
молодожони
морковка
морожене (ім.)
мраморний
між тим
мішати (працювати)
молодчина
моча
мочовий пузир
мужський
мусор
мусорнік
м'який

— хлопчик—мізинчик
— хлопчисько
— майстер
— малесенький
— меблі
— меблевий
— ведмідь
— металевий
— дрібні, дрібняки, копійки
— хутро
— захід, справа
— йдеться (про що)
— молодята, молоде подружжя
— морквина, морквинка
— морозиво
— мармуровий
— тим часом
— заважати (працювати)
— молодець
— сеча
— сечовий міхур
— чоловічий
— сміття
— смітник
— м'який

— Н —

Набор
навик, навик
на вкус
навоз
наволочка
нагрузка
надвигатися
на днях
надобність
надоїдати
на дому
на заключення
на ісході
наказати
накінець
налажений
налог
намікати
намітити

— Набор
— навичка, навички
— на смак
— гній
— пошивка
— навантаження
— насуватися
— цими днями
— потреба
— набридати, обридати, надокучувати
— вдома
— на закінчення, наприкінці, підсумовуючи
— обмаль, трохи, мало
— покарати
— нарешті
— налагоджений
— податок
— натякати
— накреслити, запланувати

нанести шкоди
наоборот
напечатаний
напор (води)
направляти
на проізвол судьби
на протязі
напряму
нарочно
наряд
насікомі
насморк
настольний
настоювати (на своєму)
настоящий
находити
невільно сказав
невпопад говорити
негодуювання
не дивлячись на...
недостаток
не по собі
непригодний
не приходитьсь
нерадивий працівник
нерушимість
неудобно
ногті
ножка
ножниці
ноль
носітель
носки
нуждатися

— завдати шкоди
— навпаки
— надрукований
— тиск (води)
— скеровувати, звертати, спрямовувати
— напризволяще
— упродовж, протягом
— просто
— навмисне
— вбрання
— комахи
— нежить
— настільний
— наполягати (на своєму)
— теперішній (час), справжній (друг)
— знаходити
— мимоволі сказав
— не до ладу (не до речі) говорити
— обурення
— незважаючи на...
— вада, хиба, недолік, огріх
— ніяково, незручно
— непридатний
— не доводиться
— недбалий працівник
— непорушність
— незручно, не випадає
— нігті
— ніжка
— ножиці
— нуль
— носій
— шкарпетки
— потребувати матеріальної допомоги, поради

— О —

Обжалувати
обезоружити
обіда
обідно
обіжати
обільний
обіщати
облако
область

— Оскаржити
— обеззброїти
— образа, кривда
— образливо, прикро
— ображати, кривдити
— рясний, сильний, численний
— обіцяти
— хмара
— галузь (виробництва), сфера (науки)

облачний	— хмарний
облегчити	— полегшити
обнаружити	— виявити
обнищення	— зубожіння
обої	— шпалери
обоїх, обоїм	— обох, обом
оболочка	— оболонка
обосновати	— обґрунтувати
оборудувати	— обладнати
обув	— взуття
обувний	— взуттєвий
обходчик	— обхідник
общественний	— громадський
об'ява	— оголошення
об'явити	— оголосити
об'яснити	— пояснити
овощний	— овочевий
ограбити	— пограбувати
огуречний	— огірковий
одинадцять	— одинадцять
один в один	— добірний
одівати	— одягати
одіяло	— ковдра
одобрити	— схвалити
озаглавити	— назвати
оказати допомогу	— надати допомогу
оконний	— віконний
окрашено	— пофарбовано
опасний	— небезпечний
опинитися в дурнях	— пошитися в дурні
опознавальний	— розпізнавальний
опреділити	— визначити
опровергати	— спростовувати
осадки	— опади
осадок	— осад
освободитися	— звільнитися
освоїтись	— при звичаїтись, звикнути до...
осмотр	— огляд
особняк	— власний будинок
остальні	— інші
остановка	— зупинка
отбойний	— відбійний, вибійний
отвортка	— викрутка
открытка	— листівка, карточка
оточуюче середовище	— навколишнє середовище
отпуск	— відпустка
охватити	— охопити

охота	— полювання, лови
охрана	— охорона
охранник	— охоронник, охоронець
оціночний	— оцінний
очередь	— черга
ошибка	— помилка

— П —

Падати в обморок	— Непритомніти (втрачати свідомість)
пайка	— паяння
пайщик	— пайовик
палочки	— палички
пальтішко	— пальтєчко
папин	— татів
парикмахер	— перукар
парикмахерська	— перукарня
паспортістка	— паспортистка
пасти смертю хоробрих	— полягти як герой
паяльщиця	— паяльниця
переводчик	— перекладач
перегружений	— перевантажений (роботою), переповнений (транспорт)
перекличка	— переклик
переключатель	— перемикач
переписка	— листування
переписуватися	— листуватися
перерив	— перерва
переросход	— перевитрата
пересажувати	— пересаджувати
перетворювати в життя	— втілювати в життя
переучот	— переоблік
перехресток	— роздоріжжя, перехрестя
перечень	— перелік
перечислити	— перелічити, перераховувати
перчатка	— рукавичка
першим ділом	— насамперед, передусім, щонайперше
печатати	— друкувати
печать	— печатка
печоночний	— печінковий
пирожок	— пиріжок
підготувати	— підготувати
піджолудочна железа	— підшлункова залоза
підложити	— підкласти
піднос	— таця
підодіяльник	— пішва
підписатися на газету	— передплатити газету

підписка — передплата
 підрозділення — підрозділ
 під стать — до пари
 підчеркнути — підкреслити, наголосити
 підчинятися — підлягати, підкорятися
 пірожене — тістечко
 пісьмо — лист
 пітательний — поживний
 пішком — пішки
 планіровка — планування
 платочок — хусточка, хустинка
 плащ-палатка — плащ-накидка, плащ-намет
 плісіровка — плісе
 плодотворний — плідний
 плотник — тесляр
 перемога — перемога
 побідити — перемогти
 побідний — переможний
 побритися — поголитися
 повальний — суцільний, поголовний
 повар — кухар
 повариха — куховарка
 повинуватися — коритися (кому), слухати (кого)
 повістка денна — порядок денний
 повод — привід
 пошкодити — нашкодити
 по всякому поводу — з усякого приводу
 пограничник — прикордонник
 подавляюча кількість — переважна кількість
 подарити — подарувати
 подарок — подарунок, гостинець
 подарочний — подарунковий
 подвинути — посунути
 по дешовке — дешево
 по ділам служби — у справах служби
 подорожати — подорожчати
 подоходний податок — податок з прибутку, прибутковий податок
 по-другому — по-іншому
 пожилий — старшого віку, в літах
 по закону — за законом
 по замовленню — на замовлення
 позвати — покликати
 позвонити — подзвонити
 пока — поки, заки
 пока (прощання) — будь здоров, бувай

по крайній мірі — принаймні, щонайменше
 полднік — полуденок, підвечірок
 полка — полиця
 положити — покласти
 полоска — смужка, пасмо
 полотенце — рушник
 полочка — поличка
 получається — виходить, вдається
 получить — отримувати, одержувати, діставати
 получка — зарплата, платня
 Польша — Польща
 помнити — пам'ятати
 понятно — зрозуміло
 попередити хворобу — запобігти хворобі, відвернути хворобу
 пополам — наполовину, по половині
 по понеділкам — щопонеділка
 по почті — поштою
 попугай — папуга
 попугайчик — папужка
 порчений — зіпсований
 поскользнутися — послизнутися, посковзнутися
 послідній — останній
 посне масло — олія
 поставляти — доставляти, постачати
 поставщик — постачальник
 посторонній — сторонній
 побудувати — вступати (до вузу), чинити (благородно), надходити (про товар) і под.
 посуда — посуд
 посьолок — селище
 потолок — стеля
 потрохи — нутрощі, тельбухи
 по формі — за формою
 похожий — схожий (на кого), подібний (до кого)
 по цьому поводу — з цього приводу
 почасовий — погодинний
 почва — ґрунт
 почка — нирка
 почему — скільки коштує, по скільки
 почтальйон — листоноша, поштар
 почті — майже
 пощада — помилування
 по якому питанню — у якій справі
 поясниця — попереk, крижі

пояснююча записка — пояснювальна записка
 правити бал — порядкувати
 правка — виправлення
 предвидіти — передбачити
 пропозиція — пропозиція
 предохранитель — запобіжник
 предписання — припис
 председатель — голова
 пред'явити — подати
 прежній — колишній, попередній
 преподавати — викладати
 прецедент — прецедент
 прибивний — прибутковий
 прибори — прилади
 прививати — прищеплювати
 привычка — звичка
 пригати — скакати
 приглашати — запрошувати
 приговор — присуд, вирок
 при допомозі — за допомогою
 признавати — визнавати
 признак — ознака
 приїжджати — приїжджати
 прийомний — приймальний
 прийомщик — приймальник
 приймати до відома — брати до відома
 приймати до уваги — брати до уваги
 приймати міри — вживати заходів
 приймати участь — брати участь
 прийшла удача — пощастило, поталанило
 прийшлося — довелося
 приказ — наказ
 прикласти зусиль — докласти зусиль
 примінати — застосовувати
 примірний — орієнтовний, приблизний
 принімати — приймати
 приносити вибачення — просити вибачити, перепрошувати
 приносити шкоду — завдавати шкоди
 принуждати — примушувати, силувати
 принципиальний — принциповий
 приступати (до чого) — розпочинати (що)
 при таких умовах — за таких обставин, у таких обставинах
 приусадебний — присадибний
 приходить на думку — спадає на думку
 приходить працювати — доводиться працювати
 прихожа — передпокій
 прицеп — причіп

приют — притулок
 привіт — привіт, здоров (як вітання)
 приложеніє — додаток
 пробіли — прогалини
 пробка (до пляшки) — корок
 перевіряти — перевіряти
 провода — драти
 продавщица — продавець
 продажа — продаж
 продвигатися — просуватися
 прожиточний — прожитковий
 производство — виробництво
 прораб — виконроб
 просипатися — прокидатися
 просквозити — протягнути
 прослойка — прошарок
 простиратися — тягнутися, сягати
 простіший простого — найпростіший, простісінький
 просто-напросто — просто, всього-на-всього, запросто
 просторний — просторий
 протирічити — суперечити
 профсоюз — профспілка
 профсоюзний білет — профспілковий квиток
 прочий — інший
 прошлий — минулий
 луговичка — лудзичок
 пустяк — дурниця (пусте)
 пчола — бджола
 пшонний — пшоняний
 пятно — пляма
 п'ятьорка — п'ятірка

— Р —

Радувати око — Тішити око
 ранком — зранку, вранці
 рахувати, що... — вважати, гадати, думати, міркувати, що...
 регістратура — реєстратура
 реєстрація — реєстрація
 регулювальник — регулювальник
 редіска — редька
 резина — гума
 ремень — ремінь
 ремешок — ремінець, ремінчик
 ремонтірувати — ремонтувати
 решотка — ґрати

ржаний — житній
 рижий — рудий
 риночний — ринковий
 риск — ризик
 ризкувати — ризикувати
 ричаг — важіль
 рідко траплятися — зрідка траплятися
 річний транспорт — річковий транспорт
 рішаючий — вирішальний
 рішити задачу — розв'язати, вирішити задачу
 Ровно — Рівне
 роговиця ока — рогівка ока
 родини — пологи
 родильний будинок — пологовий будинок
 роженця — породілля
 розбалований — розпещений
 розвал — розпад
 розвернутий — розгорнутий
 розводящий ключ — розвідний ключ
 розжати — розтиснути, розтулити (руку), розці-
 пити (зуби)
 роздається голос — розлягається, лунає голос
 роздягалка — роздягальня
 рознічна ціна — роздрібна ціна
 розовий — рожевий
 розпис — підпис
 розположення — розміщення
 розсосатися — розсмоктатися
 розсрочка — кредит
 розсуджати — розмірковувати
 роствор — розчин
 розходи — видатки, витрати
 рубашка — сорочка
 руководство — керівництво
 руль — кермо
 рядом — поряд, поруч

— С —

Саме важне — Найважливіше
 саме головне — найголовніше
 саме по собі — само собою
 сапожник — швець
 сахар — цукор
 сварщик — зварювальник
 сельодка — оселедець
 сиворотка — сироватка

система податків — система оподаткування
 сільськогосподарський — сільськогосподарський
 скорняжний — кушнірський
 слідує — наступний, такий
 снабженець — постачальник
 сочний — соковитий
 сочувувати — співчувати
 співпадати — збігатися
 співставляти — порівнювати, зіставляти
 співшукач (наукового звання) — пошукувач, здобувач
 СПІД — СНІД
 сплюснений — суцільний
 спорити — сперечатися, змагатися
 спортивний — зіпсуватися
 справа в тому — річ у тому (у тім)
 справа тонка — справа делікатна
 справка — довідка
 справочний — довідковий
 середство — засіб, спосіб
 срок — строк
 ссуда — позика, позичка
 ставка (місячна) — оклад (місячний)
 стакан — склянка
 станочник — верстатник
 старіо — старе
 стекло — скло
 стидно — соромно
 стіральний порошок — пральний порошок
 стірати — прати
 стірка — прання
 столова — їдальня
 стража — сторожа, варта
 страйкуючі — страйкарі
 странный — дивний
 страсть — пристрасть
 строительный — будівельний
 строїтися в шеренгу — шикуватися в лаву
 стройка — будова, будівництво
 стройний — стрункий
 стул — стілець, крісло
 стульчик — стілець
 ступеньки — сходи
 судьба — доля
 суматоха — метушня, гармидер, біганина
 супруг (а) — дружина, жінка
 супруги — подружжя
 суровий — суворий

сустави
сутки
суточні

— суглоби
— доба
— добові

— Т —

Табельщиця
тайно
таким чином
так як
творог
творожний
тезис
теряти
тетрадь
технічка
тим не менше
тіла
ткань
товщиною
тоже
ток
толкати
толковий
торжества
торжественний
тормоз
тормозити
тоска
тошнота
требувати
трогати

— Табельниця
— таємно
— отже
— тому що
— сир
— сирний
— теза
— губити
— зошит, зшиток
— техпрацівниця
— однак, проте, а також
— на зразок
— тканина
— завтовшки
— також, теж
— струм
— штовхати
— розумний, метикуватий
— урочистості
— урочистий
— гальмо
— гальмувати
— туга, сум, нудьга
— нудота
— вимагати
— торкати (пальцем), чіпати, зрушувати (з місця), зворушувати (до сліз)

троїх, троїм
тройка
тряпка
трьохкімнатний
трьохтомний
тьотя

— трюх, трюм
— трійка
— ганчірка
— трикімнатний
— тритомний
— тітка, тіточка

— У —

Убирати

уборщиця
увольнителяльний
угловий

— Прибирати (кімнату), забирати (речі зї стола)
— прибиральниця
— відпускний
— кутовий

угольник
удалити

удача
удачний
удільна вага
удобний
ужас
ужасно (подобається)
ужасно (виглядає)
ужин
у залежності від
узнати

укроп
уксус
умнік
умоляти
у найближчий час
у найближчі дні
упаковочний
уплатити
упрямий
уснути
устав
установка (як предмет)
установка (політична)
установлений
устарівший
устроїти
устроїтись
устройство

уступка
устя (ріки)
утка
утренній
утречком
утренік (дитячий)
утюг
ухожена дитина
уцінити
у цьому році
участок

— кутник
— видалити, вирізати (гланди), вирвати (зуб), вивести (пляму)

— успіх
— успішний, вдалий, удатний, щасливий
— питома вага
— зручний
— жах
— надзвичайно
— жахливо
— вечеря
— залежно від
— (в)пізнати (знайомого); дізнатися, довідатися (про подію)

— кріп
— оцет
— розумний
— благати
— найближчим часом
— найближчими днями
— пакувальний
— заплатити
— впертий
— заснути
— статут
— прилад, пристрій, устаткування
— настанова, намір
— встановлений
— застарілий
— влаштувати, зробити
— влаштуватись
— влаштування (на роботу); пристрій; будова (машини); лад, устрій (джержавний)

— поступка
— гирло (ріки)
— качка
— ранковий
— зранку
— ранок (дитячий)
— праска
— доглянена (припильнована) дитина
— переоцінити
— цього року
— ділянка (виробничий підрозділ); ділянка (землі)

учбовий	— навчальний
учот	— облік
учотчик	— обліковець
уют	— затишок
уютно	— затишно

— Ф —

Факт на лице	— Ось тобі й факт, незаперечний факт
фамілія	— прізвище
фонар	— ліхтар
формовщик	— формувальник
форточка	— квартира
фрезеровщик	— фрезерувальник

— Х —

Халатне ставлення	— Недбале ставлення
хватить	— вистачить, годі, досить
хлопнути дверима	— гримнути, грюкнути дверима
хлопотати	— клопотатися
хлопоти	— турботи
ходатайство	— клопотання
хозросчот	— госпрозрахунок
холодати	— похолодніти
хотять	— хочуть
хранилище	— сховище, сховок, схованка
хранити	— зберігати
хрупкий	— крихкий, ламкий
хрусталь	— криштал
хрустальний	— кришталевий

— Ц —

Цвітний	— Кольоровий (але цвітна капуста)
цепочка	— ланцюжок
циплята	— курчата

— Ч —

Часи	— Годинник
часікі	— годинничок
частний	— приватний (магазин); частковий, окремий (випадок)
чердак	— горище
черніка	— чорниця

чертьожник	— кресляр
четверть	— чверть
чесночний	— часниковий
чистої води обман	— чистісінька брехня
чолка	— чубчик, гривка
чотирнадцять	— чотирнадцять
чугун	— чавун
чудак	— дивак
чудакуватий	— дивакуватий
чудний	— чудовий, дивний
чуть не	— мало не
чуть-чуть	— ледь-ледь, трішки, трішечки, мало

— Ш —

Шагати	— Крокувати
шагом марш	— кроком руш, ходом руш
шаловливий	— пустотливий, збиточний, нечемний
шальна куля	— дурна куля
шарикова ручка	— кулькова ручка
шаром покоти	— порожнісінько
швидше всього	— найшвидше
шевелити мозгами	— мізкувати, міркувати, думати
шестидесятник	— шістдесятник
шкаф	— шафа
шкурка	— шкірка, шкуринка
шліфовка	— шліфування
шліфовщик	— шліфувальник
шляпа	— капелюх
шпакльовщик	— шпаклювальник
штамповка	— штампування
штамповочний	— штампувальний
штамповщик	— штампувальник
штик	— багнет
шуткувати	— жартувати

— Щ —

Щасливчик	— Щасливець
щейбонка	— щейбін
щотка	— щітка
щотчик	— лічильник

— Ю —

Юбка	— Спідниця

— Я —

Яблочний	— Яблучний
язва (шлунка)	— виразка (шлунка)
яїчко	— яйце
яїчний	— яєчний
ярко	— яскраво
ящик (поштовий)	— скринька (поштова)

ОСНОВНА ВИКОРИСТАНА
ЛІТЕРАТУРА

- Антоненко-Давидович Б.* Як ми говоримо. К., 1991.
Головащук С.І. Словник-довідник з правопису та слововживання. К., 1989.
Гринчишин Д. Г., Сербенська О.А. Словник паронімів української мови. К., 1986.
Коваль А.П. Слово про слово. К., 1986.
Культура української мови: Довідник. К., 1990.
Огієнко І. Український стилістичний словник: Підручна книжка для вивчення української літературної мови. Львів, 1924.
Погрібний М.І. Орфоепічний словник. К., 1984.
Російсько-український словник: У 3 т. 2-ге вид., випр. К., 1980. Т.1-3.
Словник труднощів української мови /За ред. С.Я.Єрмоленко. К., 1989.
Чак Є.Д. Складні випадки вживання слів. К., 1984.

ПЕРЕДМОВА	5
I. ДЕЩО ПРО ЕТИКЕТ	11
1. Як поводити себе у товаристві	11
2. "Заговори, щоб я тебе побачив"	19
II. НЕПРАВИЛЬНО — ПРАВИЛЬНО	24
1. Наше помешкання	24
2. Спілкування з дітьми	25
3. На вулиці	29
4. Транспорт	30
5. Торгівля	32
6. Їдальня	36
7. На ринку	37
8. Пошта	38
9. Кравецька майстерня	39
10. Теле-, радіоательє	39
11. У селі	40
12. На фабриці (заводі)	42
13. В установі	45
14. На зборах, нарадах	47
15. У ділових документах	52
16. Освіта, наука	53
17. Лікувальні заклади	56
18. Армія, спорт	61
19. Оголошення	64
III. КОМЕНТАРІ	65
1. Чим різняться між собою слова АДРЕС і АДРЕСА?	65
2. Чи БІЛЕТ і КВИТОК те саме?	65

3. Хіба правильно "Він не ВАРТУЄ доброго слова"?	66
4. ВИБАЧТЕ, ПРОБАЧТЕ мені, перепрошую (а не вибачаюсь)	66
5. Не запитуймо "Які ВИДИ на врожай?"!	67
6. Чому різне слух "Львів не ВИКЛЮЧЕННЯ"?	67
7. Правильно вживаймо слова ВІДНОШЕННЯ, ВІДНОСИНИ, ВЗАЄМИНИ, СТОСУНКИ	68
8. ВІРНО кохаймо!	69
9. "ВОЄННЕ училище". Ні! Чому?	70
10. ВСТУПАЄМО (а не поступаємо) в університет, інститут, технікум	70
11. Що ГУБИМО?	70
12. Коли можна сказати "не ДИВЛЯЧИСЬ"?	71
13. ЗАМІСНИК і ЗАСТУПНИК — різні за значенням слова	71
14. Коли ЗДАТНИЙ, а коли ЗДІБНИЙ?	71
15. ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ... Але не помилки, недоліки, прорахунки, слова...	72
16. "ІЗ-ЗА хвороби" чи "ЧЕРЕЗ хворобу"?	72
17. Лікар все-таки ЛІКУЄ, а ЛІЧИТЬ (якщо має!) гроші	73
18. Той ЛЮБИЙ, кого любимо	73
19. Коли все-таки МІШАЄМО?	74
20. Чому неправильно "МУЗИКАЛЬНА школа", "МУЗИКАЛЬНЕ училище"?	74
21. НАВЧАЛЬНИЙ і УЧБОВИЙ чи тільки НАВЧАЛЬНИЙ?	75
22. Про слова НЕДІЛЯ і НЕДЕЛЯ. І дещо про інші міжмовні омоніми	75
23. Чому не є взаємозамінними слова ОБ'ЄМ, ОБСЯГ?	76
24. ОСВІТЛЕНА вулиця, а ОСВІЧЕНА — людина	76
25. Почекай "ПАРУ хвилин" чи "КІЛЬКА хвилин"?	77
26. Коли ПЕРЕДПЛАЧУЄМО, а коли ПІДПISУЄМО?	77
27. Словом можна й нехотячи образити (про слово ПЕРЕСТАРІЛИЙ)	77
28. Питання про ПИТАННЯ	77
29. Що ПЛУТАЄМО, а що ПУТАЄМО?	79
30. Ох, те ПО! Або: "По дорозі жук, по дорозі чорний"	79
31. "Більша ПОЛОВИНА". Неправильно!	81
32. Про українські слова ПРИЗВИЩЕ і ФАМІЛІЯ	81
33. Коли можна сказати "Я ПРОСТИЛА"?	81
34. Коли РАХУЄМО?	82
35. Про одне неладне слово, або: коли вживати префікс СПІВ-?	83
36. "ТАК ЯК". А чому не БО, ТОМУ ЩО, ЧЕРЕЗ ТЕ ЩО?	83
37. "З нього мало ТОЛКУ". Неправильно!	84
38. Виходжу "У фрезерного заводу" чи "КОЛО (БІЛЯ) фрезерного заводу"?	84
39. Не плутаймо слів ЯЩИК, СКРИНЬКА, ШУХЛЯДА!	85

40. Недоречно вживати словосполучення "МІЙ АВТОПОРТРЕТ", "МОЯ ВЛАСНА ДУМКА"	86
41. "Пробачте мене" чи "пробачте мені"? "Хворий грипом" чи "хворий на грип"?	86
42. Як правильно питати про час і як відповідати на такі запитання?	87
43. Які помилки допускаємо, коли говоримо про приблизну кількість?	88
44. "Заспіваймо пісню веселеньку...!" А може, "Давайте заспіваємо пісню"?	89
45. Зважаймо на закони українського словотвору	90
46. Зменшені і пестливі чоловічі імена в українській мові	92
47. Чому правильно "РІЗКИЙ БІЛЬ", а не "РІЗКА БІЛЬ"?	93
48. Дещо про категорію множини і поняття збірності	93
49. "Гарна МЕБЕЛЬ" чи "гарні МЕБЛІ"?	94
50. Про деякі форми іменників, що є назвами істот	95
51. Українські прізвища на -О	95
52. Назви осіб чоловічого роду в називному множини	96
53. Не плутаймо закінчень -у (-ю) та -а (-я) у родовому відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни	96
54. Перевагу закінченням -ові, -еві!	96
55. "Не звернув увагу" чи "Не звернув уваги"?	97
56. По кімнатах, по селах...	98
57. Коли ОЧКА, а коли ОЧКИ?	98
58. Теля, ягня...	99
59. Ще раз про форми кличного відмінка	99
60. Вираження неоднакової міри якості у різних предметах	101
61. Дуже типові для української мови конструкції	103
62. Чи правильно користуємося числівниками української мови?	103
63. Числівник "ДЕВ'ЯНОСТО"	104
64. Збірні числівники	104
65. Іменники з числівниками	105
66. Чи правильні конструкції "три щасливих роки", "два німецьких солдати"?	106
67. "Народився в 1940 році" чи "народився 1940 року"?	106
68. Труднощі у відмінюванні займенників	106
69. Присвійні займенники	107
70. Вказівні та відносні займенники	107
71. Атематичні дієслова	108
72. Правильно вживаймо безособові форми на -НО, -ТО!	108
73. Даваймо перевагу активним конструкціям над пасивними!	109
74. Особливості наголосу українських іменників	109

75. Особливості наголосу іменників у сполученні з числівниками <i>два, три, чотири</i>	110
76. Особливості наголосу займенників	110
77. Наголос у дієслівних формах	111
78. Наголос прислівників і дієприслівників	111
79. Два звукові значення літери <i>В</i>	112
80. Про український звук <i>Р</i> (твердий) та <i>Р'</i> (м'який)	112
81. Шиплячі приголосні. Вимова звука <i>Ч</i> в українській та російській мовах	112
82. Що мусимо знати про українські звуки <i>ДЖ</i> і <i>ДЗ</i> ?	113
83. Українські приголосні перед <i>Е</i> та <i>И</i>	114
84. Гуси "ГЕГАЮТЬ" чи "ЈЕЈАЮТЬ"?	114
85. Дзвінкість — один із феноменів української літературної вимови	115
86. Не "АКАЙМО" і не "УКАЙМО"!	116
87. Так звані "випадні голосні"	116
88. Чергування голосних <i>О</i> та <i>Е</i> з <i>І</i>	116
89. Правильно читаймо старослов'янські і староукраїнські тексти	117
90. Латинські слова читаймо і пишимо без помилок	117
92. Апостроф — не "московська вигадка"!	117
СЛОВНИЧОК НЕНОРМАТИВНИХ СЛІВ ТА СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ	119
ОСНОВНА ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	145

Навчальне видання

СЕРБЕНЬСКА Олександра,
РЕДЬКО Юліан,
ФЕДИК Ольга та ін.

АНТИСУРЖИК

**ВЧИМОСЯ ВВІЧЛИВО ПОВОДИТИСЬ
І ПРАВИЛЬНО ГОВОРИТИ**

*Рекомендовано управлінням
змісту базової освіти
Міністерства освіти України*

Художнє оформлення І.С.Кравця
Художній редактор Е.А.Каменщик
Технічний редактор І.Г.Федас
Коректори Р.Р.Гамада, О.А.Тростякчон

Здано на складання 16.12.93. Підп. до друку 11.02.94. Формат 84x108 1/32. Офс. друк. Гари. Таймс.
Умовн. друк. арк. 7,98. Умовн. фарб. підб. 8,29. Обл. вид. арк. 8,91. Вид. № 68. Зам. № 187-4.

Видавництво "Світ"
при Львівському університеті
290000 Львів, вул. Університетська, 1

Львівська книжкова фабрика "Атлас"
290005 Львів, вул. Зелена, 20

УВАГА!

Автори посібника пропонують як доповнення до книжки

комп'ютерний тренажер, який допоможе Вам:

— позбутися мовних деформацій у щоденному спілкуванні;

— засвоїти українські літературні норми на лексичному та граматичному рівнях;

— опанувати найрізноманітніші мовні ситуації;

— поглибити свої знання з практичної граматики української мови;

— засвоїти правописні норми.

Комп'ютерний тренажер можна придбати в “Лабораторії комп'ютеризації навчального процесу” Львівського державного університету ім. Івана Франка

Адреса:

м. Львів, вул. Університетська, 1,
Іван Кульчицький

НБ ПНУС

581317